

กษัตริย์ อนันนาธร (บรรณาธิการ)

45 ปี 6 ตุลา

ข้อคิดจากคนเดือนตุลา

45 ปี 6 ตุลาฯ

ข้อคิดจากคนเดือนตุลา

OCTOBER 1976
WE WILL NEVER FORGET

45 ปี 6 ตุลาคม: ข้อคิดจากคนเดือนตุลา

พิมพ์ครั้งแรก: 6 ตุลาคม 2564

จำนวน: 500 เล่ม

ที่ปรึกษา: เกศินี วิฑูรชาติ, สุรัตน์ ภิรมหาภิบาล

บรรณาธิการ: กษิติศ อนันันทนาธร

จัดรูปเล่ม: นริศรา สายสงวนสัจย์

ออกแบบปก: พรเฉลิม รัตน์ไตรภพ

ตรวจทาน: ผจจรัชช์ ชำเจริญญ

• ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

45 ปี 6 ตุลาคม: ข้อคิดจากคนเดือนตุลา. -- กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2564.

144 หน้า.

1. ไทย -- การเมืองและการปกครอง. I. จาตุรนต์ ฉายแสง. II. ชื่อเรื่อง.

320.9593

ISBN 978-616-488-237-9

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
THAMMASAT UNIVERSITY

จัดพิมพ์โดย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง

เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200

www.tu.ac.th

พิมพ์ที่: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

99 หมู่ 18 ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง

จังหวัดปทุมธานี 12121

www.thammasatprintinghouse.com

45 ปี 6 ตุลาคม

ข้อคิดจากคนเดือนตุลา

กษิติศ อนันทนาธร
บรรณาธิการ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในวาระ 45 ปี
เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519

แต่

ผู้เสียชีวิต

จากเหตุการณ์

6 ตุลาคม 2519

1. **กมล แก้วไกรไทย** อายุ 19 ปี ทำงานจัดส่งและขายหนังสือพิมพ์ที่ท่าช้าง ถูกสะเก็ดระเบิดเสียชีวิตข้างหอประชุมใหญ่ธรรมศาสตร์ แต่ร่างของเขาถูกฝูงชนลากข้ามสนามหลวง และนำไปแขวนคอในที่สุด (จากการสัมภาษณ์เพื่อนของกมล นามสกุลจริงของเขา คือ “แก้วไกรไทย”)
2. **จารุพงษ์ ทองสินธุ์** อายุ 19 ปี นักศึกษาชั้นปีที่ 2 คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถูกกระสุนปืนทะลุช่องปอด (รายงานชั้นสุตรพลิกศพระบุว่า “ชายไทยไม่ทราบชื่อ”)
3. **ชัยพร อมรโรจนางค์** อายุ 43 ปี ประกอบธุรกิจส่วนตัว ถูกกระสุนปืนผ่านกระดุกสันหลังส่วนคอ
4. **ชายไทยไม่ทราบชื่อ** ถูกกระสุนปืน
5. **ชายไทยไม่ทราบชื่อ** ถูกกระสุนปืนเข้าช่องปอด
6. **ชายไทยไม่ทราบชื่อ** ถูกสะเก็ดระเบิดที่ศีรษะ

7. **คณิศักดิ์ เอี่ยมคง** อายุ 21 ปี นักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ถูกกระสุนปืนถูกเส้นเลือดแดงใหญ่ที่ต้นขา
8. **เนารัตน์ ศิริรังษิ** อายุ 23 ปี นักศึกษาชั้นปีที่ 2 คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และทำงานเป็นพนักงานบริษัท เลือดออกในช่องเยื่อหุ้มปอดจากบาดแผลกระสุนปืน
9. **บุณาค สมัครสมาน** อายุ 22 ปี (รายงานการชันสูตรพลิกศพระบุว่าอายุ 18 ปี) นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง ถูกกระสุนปืนเสียชีวิตทำลายสมอง
10. **ปรีชา แซ่เฮีย (เอีย)** อายุ 25 ปี (นามสกุลและอายุอ้างอิงจากรายงานการชันสูตรพลิกศพ) กองบรรณาธิการและสายส่งนิตยสาร **เอเชียวิเคราะห้ข่าว** ถูกของแข็งและอาวุธหลายชนิดถูกยิง และถูกแขวนคอที่สนามหลวง
11. **พงษ์พันธ์ เพรามรุส** อายุ 20 ปี นักศึกษาชั้นปีที่ 2 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ถูกสะเก็ดเข้าช่องอกเสียชีวิต
12. **ไพบูลย์ เลาหิระพันธ์** อายุ 22 ปี นักศึกษาชั้นปีที่ 4 คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถูกกระสุนปืนเข้าช่องอกและคอ
13. **ภรณ์ จุลละครินทร์** อายุ 19 ปี นักศึกษาชั้นปีที่ 2 คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถูกกระสุนปืนทะลุผ่านหัวใจ เลือดตกใน
14. **ภูมิศักดิ์ ศิระศุกฤกษ์ชัย** อายุ 22 ปี นักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ถูกกระสุนปืนทำลายกะโหลกศีรษะ

15. **มนัส เสียรสิงห์** อายุ 22 ปี นักศึกษาวิทยาลัยเพาะช่าง และสมาชิกกลุ่มศิลปินแห่งประเทศไทย ถูกกระสุนปืนทะลุกระโหลกศีรษะ เสียชีวิต (รายงานชั้นสูตรพลิกศพระบุว่า “ชายไทยไม่ทราบชื่อ”)
16. **มนู วิทยากรณ์** อายุ 22 ปี นักศึกษาชั้นปีที่ 4 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ถูกกระสุนปืนทะลุผ่านหัวใจ เลือดตกใน
17. **ยุทธนา บุรศิริรักษ์** อายุ 22 ปี (รายงานการชันสูตรพลิกศพระบุว่าอายุ 24 ปี) นักศึกษาชั้นปีที่ 4 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ถูกกระสุนปืนทะลุข้อศอก เลือดตกใน
18. **วสันต์ บุญรักษ์** อายุ 19 ปี ถูกกระสุนปืนลูกซอง เสียเลือดมาก
19. **วัชร เพชรสุน** อายุ 20 ปี นักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ถูกกระสุนปืนเข้าช่องอก ภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และร่างของเธอถูกฝังชนล่งละเมียดหลังจากเธอเสียชีวิตแล้ว
20. **วิจิตชัย อมรกุล** อายุ 19 ปี นักศึกษาชั้นปีที่ 2 คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถูกของแข็งที่ศีรษะ ถูกแทง ร่างของวิจิตชัยถูกฝังชนนำขึ้นเขวนคอและทำทารุณกรรมริมสนามหลวง ฝั่งตรงข้ามประตูใหญ่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
21. **วิมลวรรณ รุ่งทองใบสุรีย์** อายุ 20 ปี (รายงานการชันสูตรพลิกศพระบุว่าอายุ 18 ปี) นักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะพยาบาลศาสตร์ โรงเรียนพยาบาลรามาริบัติ มหาวิทยาลัยมหิดล ถูกกระสุนปืนผ่านปอดขณะว่ายน้ำหลบหนีในแม่น้ำเจ้าพระยา
22. **วิสุทธ์ พงษ์พานิช** อายุ 20 ปี นักศึกษาชั้นปีที่ 3 มหาวิทยาลัยรามคำแหง ถูกกระสุนปืน
23. **วิระพล โอภาสวิไล** อายุ 19 ปี นักศึกษาชั้นปีที่ 1 คณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยมหิดล ถูกกระสุนปืน

24. ศพถูกเผาไม่ทราบชื่อ ที่ 1
25. ศพถูกเผาไม่ทราบชื่อ ที่ 2
26. ศพถูกเผาไม่ทราบชื่อ ที่ 3
27. ศพถูกเผาไม่ทราบชื่อ ที่ 4
28. ศิริพงษ์ มังคะเสกียร อายุ 21 ปี ถูกกระสุนปืน M 16 ยิงจากด้านหลัง เลือดออกในช่องท้อง
29. สงวนพันธ์ ชุ่นแซง อายุ 23 ปี บาดแผลกระสุนปืนผ่านปอด
30. สมชาย ปิยะสกุลศักดิ์ อายุ 22 ปี ถูกสะเก็ดระเบิด บาดแผลระเบิดผ่านสมองและตับฉีกขาด
31. สัมพันธ์ เจริญสุข อายุ 20 ปี นักศึกษาคณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยมหิดล ถูกกระสุนปืนที่ศีรษะทำลายสมอง
32. สุพจน์ หันธุ์กาฬสินธุ์ อายุ 22 ปี ถูกกระสุนปืนทะลุกระโหลกศีรษะทำลายสมอง
33. สุกุล หาน อายุ 25 ปี ประกอบธุรกิจส่วนตัว ถูกกระสุนปืนและสะเก็ดระเบิด
34. สุรสิทธิ์ สุกากา อายุ 24 ปี นักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ถูกยิงที่ท้อง และเสียชีวิตในทันที
35. สุวิทย์ ทองประหลาด อายุ 23 ปี ถูกกระสุนปืนและบาดแผลสะเก็ดระเบิดทำลายสมอง
36. อนุวัตร อ่างแก้ว อายุ 22 ปี นักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถูกกระสุนปืนทำลายสมอง
37. อภิสิทธิ์ ไทยนิยม อายุ 21 ปี (รายงานการชันสูตรพลิกศพระบุว่า อายุ 17 ปี) นักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ถูกสะเก็ดระเบิดทำลายสมอง

- 38. อับดุลรอเซง สาตา** อายุ 23 ปี นักศึกษาชั้นปีที่ 2 คณะ
สาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ถูกกระสุนปืนที่ศีรษะ
ทำลายสมอง
- 39. อัจฉริยะ ศรีสาท** อายุ 23 ปี นักศึกษามหาวิทยาลัยกรุงเทพ
ตายในน้ำ ศพของอัจฉริยะถูกพบในวันที่ 7 ตุลาคม 2519 ที่
ท่าสวัสดิการทหารเรือ
- 40. อรุณี ชำบุญเกิด** อายุ 19 ปี นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง
ถูกกระสุนปืน อรุณีเสียชีวิตในโรงพยาบาลศิริราช ในวันที่
7 ธันวาคม 2519 หลังจากเข้ารับการรักษายาบาล 2 เดือน
- 41. วันชาติ ศรีจันทร์สุข** อายุ 25 ปี ผูกคอตายที่ห้องขังเรือนจำ
บางเขน เข้ามีดของวันที่ 22 มกราคม 2520

(ขอขอบคุณข้อมูลจาก **บันทึก 6 ตุลา** doct6.com
และรองศาสตราจารย์ ดร.พวงทอง ภาวัครพันธุ์)

หมายเหตุ

จากข้อมูลในปัจจุบัน เมื่อเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 มีคนถูกแขวนคอรอบ
สนามหลวงทั้งหมด 5 คน โครงการ “บันทึก 6 ตุลา” ยืนยันว่า 3 ใน 5 คน คือ
กมล แก้วไทรไทย วิจิตชัย อมรกุล และปรีชา แซ่เฮีย (เฮีย) แต่กลับไม่ปรากฏ
ข้อมูลว่าผู้ชายอีก 2 คนคือใคร ทั้งๆ ที่ชาย 2 คนนี้ปรากฏอยู่ในรูปที่ถ่ายโดย
นายเนล อูเลวิช (Neil Ulevich) ซึ่งมีการเผยแพร่อย่างกว้างขวาง และหนึ่งใน
รูปถ่ายนั้น (รูปฟาดเก้าอี้คนถูกแขวนคอ) ทำให้นายอูเลวิชได้รับรางวัลพูลิตเซอร์
ในปี พ.ศ. 2520 (ดูเพิ่มเติมได้ใน พวงทอง ภาวัครพันธุ์ และธงชัย วินิจจะกูล,
“การทำร้ายศพเมื่อ 6 ตุลา 2519: ใคร อย่างไร ทำไม่?” **ฟ้าเดียวกัน**. 16: 2
(กรกฎาคม-ธันวาคม 2561) หรือทาง <https://doct6.com/archives/13520>)

วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เป็นวันสำคัญอีกวันหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติไทย วันนั้นนิสิตนักศึกษา นักเรียน และประชาชนจำนวนหนึ่งถูกปราบปราม เช่นฆ่าอย่างทารุณโหดเหี้ยม ณ บริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และได้ต้นมะขามสนามหลวงเพียงเพราะพวกเขาต่อต้านเผด็จการ พืทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน 14 ตุลาคม

ผู้เสียชีวิต บาดเจ็บ และทุพพลภาพในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 คือ วีรชนประชาธิปไตย

จากวันนั้นถึงวันนี้ การรอคอยอันยาวนานปรากฏเป็นจริง ประติมานุสรณ์ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสวนประติมากรรมกำแพงประวัติศาสตร์ได้สร้างแล้วเสร็จ ด้วยความร่วมมือร่วมใจของผู้รักประชาธิปไตย และรักความเป็นธรรมทั้งหลาย

ขอให้อนุสรณ์วีรชน 6 ตุลาคมนี้ จงเป็นสัญลักษณ์ในการปลุกมโนสำนึกประชาธิปไตยแก่ทุกคนทุกรุ่น โดยเฉพาะอนุชนรุ่นหลังสืบไป

ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์

25 สิงหาคม 2543

สารบัญ

- 12   คำนำ
รองศาสตราจารย์เกศินี วิฑูรชาติ
- 14   บทเรียนจากเหตุการณ์ 6 ตุลา
นายจาตุรนต์ ฉายแสง
- 30   หยุคซิมเซ่ล่า แล้วก้าวต่อไป
นายแพทย์สุรพงษ์ สืบวงศ์ดี
- 44   คนเดือนตุลา และเดือนตุลาหลังยุคตุลา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนกรัตน์ เลิศชูสกุล
- 76   เหตุการณ์ 6 ตุลา กับอาจารย์ป่วย
หม่อมราชวงศ์สายสวัสดิ์ สวัสดิวัตน์
ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
นายจอน อึ้งภากรณ์
นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์
นายภิญโญ ไตรสุริยธรรมา

คำนำ

ถึงแม้ว่าเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 จะผ่านมาแล้วถึง 45 ปี แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสังคมไทยยังคงส่งผลมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะความทรงจำของผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในวันนั้น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์ครั้งนี้ ตระหนักดีถึงความสำคัญของการยอมรับความจริงในบาดแผล ประวัติศาสตร์ และมุ่งหวังว่าจะมีการถอดบทเรียนจากโศกนาฏกรรม ที่เรียกได้ว่าเป็นอาชญากรรมโดยรัฐ เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรง ในลักษณะนี้ขึ้นอีก

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้จัดงานรำลึกวีรชน 6 ตุลาคม 2519 เป็นประจำสืบเนื่องกันมาทุกปี แต่ในปีนี้ด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ทำให้ไม่อาจจัดกิจกรรมในพื้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ ได้เช่นทุกปีที่ผ่านมา ดังนั้น จึงดำริให้มีการจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกขึ้นเป็นพิเศษในวาระครบรอบ 45 ปี เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519

สำหรับเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ ได้นำปาฐกถาพิเศษของ 3 ปีที่ผ่านมา มารวมพิมพ์กับการเสวนาพิเศษในหัวข้อ “เหตุการณ์ 6 ตุลาคมกับอาจารย์ป๋วย” เนื่องจากศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เป็น

อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในช่วงเวลานั้น เพื่อเป็นการบันทึกการจัดกิจกรรมให้เป็นลายลักษณ์อักษรอันจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการสืบต่อไป ด้วยเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้นับว่ายากที่จะหาจากแหล่งใดได้

สุดท้ายนี้ หวังว่าพวกเราจะร่วมกันจดจำ รำลึก สืบทอด วัฒนธรรม คุณณความดี และจิตวิญญาณของผู้วายชนม์ และร่วมกันแปรความสูญเสีย โศกเศร้า ให้เป็นพลังสร้างสรรค์ เพื่อสร้างความสว่างไสวให้กับสังคมไทย ทั้งในปัจจุบันและอนาคตสืบไป

รองศาสตราจารย์เกศินี วิฑูรชาติ

อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

(ภาพจาก ประชาชาติธุรกิจ)

บทเรียน จากเหตุการณ์ 6 ตุลา

นายจาตุรนต์ ฉายแสง

ปาฐกถาพิเศษ ในวาระ 44 ปี เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ณ ลานประติมานุสรณ์ 6 ตุลาคม 2519 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2563.

ท่านผู้ช่วยอธิการบดี คณาจารย์ นักศึกษา ประชาชนผู้รัก
ประชาธิปไตยทั้งหลาย

ผมรู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้รับมอบหมายให้มาพูดรำลึก
เหตุการณ์ 6 ตุลา 19 ในวันนี้

ขอร่วมรำลึกถึงวีรชน 6 ตุลา ผู้เสียสละชีวิตและที่ต้องบาดเจ็บ
ทุพพลภาพมาจนทุกวันนี้ วีรชนที่ต่อสู้คัดค้านเผด็จการ วีรชนที่ต้องการ
พิทักษ์รักษาประชาธิปไตยและต่อสู้เพื่อสังคมที่ดีงาม

เมื่อได้รับมอบหมายให้มาพูด ผมก็ตั้งคำถามว่า เราจะรำลึกถึง
เหตุการณ์ 6 ตุลา อย่างไร ทำความเข้าใจ เก็บรวบรวมเรียน จะเชื่อมโยง
กับสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อไปในอนาคตอย่างไร

ความหมายของเหตุการณ์ 6 ตุลา

ขอเริ่มจากการแสดงความคิดเห็นถึงความหมายของเหตุการณ์
6 ตุลา

ผมอาจจะเป็นอดีตนักศึกษาต่างจังหวัดคนแรก ๆ ที่มาพูดใน
โอกาสนี้ ซึ่งความจริงก็ไม่แปลกเลยที่อดีตนักศึกษาจากต่างจังหวัด
คนหนึ่งจะมาพูดถึง 6 ตุลา ซึ่งผมจะได้ให้เหตุผลต่อไป

ที่ผ่านมาแม้จะมีการพูดถึง 6 ตุลา 19 โดยเน้นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และท้องสนามหลวง ซึ่งก็ไม่ได้ผิดอะไร เพียงแต่อาจทำให้เกิดความเข้าใจความหมายของ 6 ตุลา ไม่ครบถ้วน

ผมอยากเสนอความหมายของ 6 ตุลาใน 3 ประเด็น

1. เหตุการณ์ 6 ตุลา ไม่ใช่เรื่องเฉพาะของชาวธรรมศาสตร์ แต่เกี่ยวข้องกับนักศึกษาทั่วประเทศ ธรรมศาสตร์เป็นมหาวิทยาลัยของประชาชนมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว นักศึกษาที่ชุมนุมและเสียชีวิตอยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็มาจากหลายมหาวิทยาลัย การเคลื่อนไหวของนักศึกษาในช่วงนั้นมีขึ้นทั่วประเทศ และได้รับผลกระทบทั่วกัน เหตุการณ์ 6 ตุลา ส่งผลกระทบต่อประเทศทั้งประเทศ

เมื่อ 6 ตุลา 19 ผมชุมนุมอยู่ที่เชียงใหม่ เมื่อทราบว่ามีกรยิงถล่มมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตั้งแต่กลางคืนและต่อมาตอนเช้า ที่เชียงใหม่เองก็มีการรวมตัวของกลุ่มที่กระหึ้นกระหือหรือจะมาทำร้ายนักศึกษา ผมจึงได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ประกาศยุติการชุมนุมที่เชียงใหม่ เมื่อตอนสายวันนั้น หลังจากนั้นการเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ของผมและเพื่อนๆ นักศึกษาอีกนับร้อยก็ยุติลง หลายคนเข้าป่าไป และหลายคนก็เสียชีวิตไป

2. เหตุการณ์ 6 ตุลา ไม่ใช่การสังหารโหดเพียงอย่างเดียว นอกจากมีการจับกุมคุมขังนักศึกษาหลายพันคน รวมทั้งดำเนินคดีแกนนำข้อหาร้ายแรงในศาลทหาร ในวันเดียวกันนั้นมีการรัฐประหาร การล้มรัฐบาลพลเรือนที่มาจากทางเลือกตั้ง ปิดฉากการปกครองที่เป็นประชาธิปไตยอันเป็นดอกผลจากการเคลื่อนไหว 14 ตุลา คม 2516 ซึ่งนับเป็นการการรัฐประหารที่ดังประเทถอยหลังกลับไปสู่ระบอบที่สมัยนั้นใช้คำว่า ระบอบเผด็จการโดยนายทุนขุนศึกศักดินา ที่ต้องการ

ปกครองประเทศแบบเผด็จการเต็มขั้น ซึ่งกำหนดเป็นแผนการนานถึง 12 ปี

3. เหตุการณ์ 6 ตุลา เป็นความต่อเนื่องจากเหตุการณ์ 14 ตุลา ไม่ได้แยกขาดจากกัน แต่เป็นพัฒนาการต่อเนื่อง เพียงแต่สำหรับประเทศไทยแล้ว มันเป็นพัฒนาการในทางถอยหลัง

ที่มาของเหตุการณ์ 6 ตุลา

เหตุการณ์ 6 ตุลา เกิดขึ้นได้อย่างไร ยังมีคำถามว่า นักศึกษาทำอะไรที่ธรรมชาติจึงต้องถูกฆ่า

ความจริงแล้ว นักศึกษาเพียงชุมนุมต่อต้านการกลับมาของเผด็จการ

ความจริงแล้ว ต้องถามว่า จาก 14 ตุลา ถึง 6 ตุลา เกิดอะไรขึ้นทำไมชนชั้นนำจึงยอมไม่ได้

เหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 ทำให้มีรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตย มีการเลือกตั้ง นายกรัฐมนตรีมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เริ่มมีพรรคการเมืองเกิดขึ้นหรือกลับมาใหม่ และพรรคการเมืองเริ่มมีบทบาท รัฐสภามีบทบาท การบริหารราชการไม่อยู่ในมือข้าราชการแต่ฝ่ายเดียวอีกต่อไป

มีการปะทุขึ้นของปัญหาของประชาชนที่ถูกกดทับไว้นาน เกิดการเรียกร้องสิทธิผลประโยชน์และความเป็นธรรมอย่างกว้างขวาง ประชาชนมีสิทธิมีเสียง และเป็นเสียงที่ผู้มีอำนาจและระบบราชการต้องฟังด้วยความรำคาญและทนไม่ได้

นักเรียน นักศึกษาได้เรียนรู้ปัญหาของสังคมจากการเข้าหาประชาชน ร่วมกับประชาชนในการต่อสู้เรียกร้องต่างๆ เกิดการเคลื่อนไหวอันเป็นการใช้สิทธิเสรีภาพในช่วงประชาธิปไตยเบงบาน

มีการก่อตัวของอุดมการณ์สังคมนิยมในหมู่แกนนำนักศึกษาปัญญาชนบางส่วน ที่จริงๆ แล้วก็ยังไม่มีความคึกคักมากนัก ในขณะที่สงครามเย็นยังไม่สิ้นสุด ประเทศเพื่อนบ้าน 3 ประเทศเปลี่ยนเป็นสังคมนิยมในปี 2518 ขณะที่มีการโหมประโคมแนวคิดทฤษฎีโดมิโน

การป้องกันภัยจากคอมมิวนิสต์กลายเป็นข้ออ้างอย่างดีที่จะผนึกกำลังชนชั้นนำเข้าด้วยกัน แต่การกลัวสภาพที่เป็นประชาธิปไตยประชาชนกำลังจะปกครองกันเอง น่าจะเป็นสาเหตุหลักที่ชนชั้นนำทนไม่ได้

เกิดกระแส “ขวาพิฆาตซ้าย”, “ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป” ที่ปลุกขึ้นมาโดยชนชั้นนำ เกิดปฏิบัติการอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง มีการฆ่าผู้นำนักศึกษา นักการเมือง ผู้นำกรรมกร ผู้นำชาวนา และประชาชน

คำสัมภาษณ์ของพระเทพกิตติปัญญาคุณ (กิตติศักดิ์ กิตติจุฑาโดม)
ใน **จตุรัส** ปีที่ 2 ฉบับที่ 51
วันที่ 27 มิถุนายน 2519

การเคลื่อนไหว เมื่อ 6 ตุลาคม 19 คือ การพิทักษ์รักษา
ประชาธิปไตยไว้ การคัดค้านการกลับมาของจอมพล ถนอม กิตติขจร
ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการเปิดทางและยอมรับเผด็จการ เป็นการปูทาง
สู่การนำประเทศกลับสู่ระบอบเผด็จการนั่นเอง

หนังสือพิมพ์ **ชาวไทย**

ปีที่ 25 ฉบับที่ 7700

วันที่ 20 กันยายน 2519

“ชาวไทย” ฉบับ
ฉบับพิมพ์
ออกสัปดาห์ละฉบับ

ชาวไทย

ฉบับพิมพ์ เสาร์-อาทิตย์-ออกโลก

ฉบับพิมพ์ ๒๐ กันยายน ๒๕๑๙

ฉบับพิมพ์ ๒๐ กันยายน ๒๕๑๙

ฉบับพิมพ์ ๒๐ กันยายน ๒๕๑๙

ชาติชายแจ่นักการเมืองทำลายชาติ

**เกณฑ์งานอัม
ถึงไทยบวชพระ**

จากชาวไทย ถึงชาวไทย

การกลับมาของจอมพลถนอม กิตติขจร เป็น
หน้าที่ของรัฐบาลและประชาชน ที่จะดำเนินการ เพื่อ
ความสงบเรียบร้อย และให้ความยุติธรรมแก่ประชาชน
ตามรัฐธรรมนูญ

เราไม่เห็นด้วยกับการกระทำใด ๆ ที่มุ่งใช้หุ
การฉ้อ สรรหาความไม่สงบเรียบร้อยขึ้น ในบ้านเมือง
ไม่ว่าจะเป็นบุคคลกลุ่มใด เพราะเรามีความเชื่อมั่นใน
ความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย เชื่อมโยงในความสามารถ
ของรัฐบาล และเชื่อมั่นในหลักมนุษยธรรม คุณธรรม
ที่ฝังอยู่ในจิตใจของชาวพุทธ ที่จะช่วยแก้ปัญหาหนึ่ง
ให้ลุกลามไปให้ล้นสุด

แล้วการใส่ร้ายป้ายสี ปลุกระดมให้เกิดความโกรธแค้นเกลียดชัง จนถึงการเช่นฆ่าอย่างโหดเหี้ยมอุกจากกลางกรุงเทพฯ จึงได้เกิดขึ้น ด้วยการวางแผนและสั่งการอย่างเป็นระบบ

การสังหารโหดเมื่อ 6 ตุลา เป็นการใช้กำลังความรุนแรงเพื่อขจัด ทำลายการเคลื่อนไหวของนักศึกษาและเป็นการสร้างสถานการณ์เพื่อนำไปสู่การรัฐประหารในวันเดียวกัน

ผลของเหตุการณ์ 6 ตุลา

เหตุการณ์ 6 ตุลา 19 ส่งผลอย่างไร

การรัฐประหาร 6 ตุลา ทำให้ประเทศถอยหลังก้าวใหญ่สู่ระบอบเผด็จการเต็มขั้น จำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชน ปราบประชาชน

นักศึกษานับพันคนอยู่ในสภาพที่อาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ ใช้คำว่า “ไม่มีทางเลือกที่สาม” ถ้าไม่ยอมจำนนอยู่กับเผด็จการ ก็ต้องเข้าไปเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ทำให้การต่อสู้ด้วยอาวุธขยายตัวอย่างกว้างขวาง เกิดความสูญเสียของคนในชาติเป็นจำนวนมาก กว่าความขัดแย้งที่รุนแรงนั้นจะยุติลงก็เป็นเวลาอีกหลายปี

เหตุการณ์ 6 ตุลา และระบบการปกครองหลังจากนั้น ได้หยุดยั้งการพัฒนาอุดมการณ์ แนวคิดเสรีประชาธิปไตยของไทยเป็นเวลายาวนาน หยุดยั้งพัฒนาการของระบบรัฐสภา ระบบพรรคการเมือง ขัดขวางการจัดตั้งกลุ่มองค์กรของประชาชนที่มีอำนาจต่อรองจนหมดไปหรืออ่อนแอลง

6 ตุลา เป็นกรณีต้นแบบของการกระทำความผิดร้ายแรงได้โดยไม่ต้องรับโทษ คุณสุธรรม แสงประทุม กับพวก 18 คนถูกดำเนินคดีร้ายแรงในศาลทหาร โดยไม่มีทนาย ทั้งๆ ที่ไม่ได้ทำความผิดอะไรเลย

ข้อที่น่าเสียดาย

สำหรับคนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวที่ไฟในเสริภาพ
ก็คือ เหตุการณ์ในวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙
ไม่เปิดโอกาสให้เขามีทางเลือกที่ ๓ เสียแล้ว

ถ้าไม่ทำตัวสงบเสงี่ยม

คล้อยตามอำนาจเป็นธรรมดา

ก็ต้องเข้าป่าไปทำงานร่วมกับคอมมิวนิสต์

ใครที่สนใจในเรื่องสันติวิธี

ประชาธิปไตย และเสริภาพ

จะต้องเริ่มต้นใหม่

เบิกทางให้แก่หนุ่มสาวรุ่นนี้และรุ่นต่อๆ ไป

ป๊วย อึ้งภากรณ์

บทความ ความรุนแรงและรัฐประหาร 6 ตุลาคม 2519 (2519)

ต่อมามีการออกกฎหมายนิรโทษกรรม เรียกว่าการนิรโทษกรรม ผู้ต้องหาคดีก่อการจลาจล บอกว่าเป็นพวกหลงผิด แต่ความจริงเป็นการนิรโทษกรรมผู้ที่เกี่ยวข้องกับการสังหารเช่นฆ่าประชาชนทั้งหมด ให้ไม่ต้องรับโทษใดๆ เลย ผู้ที่สังหารประชาชนในอีกหลายเหตุการณ์ ต่อมาก็ไม่ต้องรับผิดชอบเหมือนกันกับในเหตุการณ์ 6 ตุลา ด้วยวิธีที่อาจต่างไปบ้างเท่านั้น

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตอกย้ำว่า สังคมไทยไม่มีหลักนิติธรรม

การรำลึกถึง 6 ตุลา อาจเต็มไปด้วยความโกรธ ความรู้สึกที่เจ็บปวดต่อความโหดร้ายของคนไทยด้วยกัน แต่ปฏิบัติการที่โหดเหี้ยมเลวทรามนี้มีต้นตอมาจากระบอบเผด็จการที่เกิดจากการร่วมมือกันของกลุ่มที่เรียกกันในอดีตว่า นายทุน ชุนศึก ศักดินา

สังคมไทยกับเหตุการณ์ 6 ตุลา

บทเรียนสำหรับสังคมไทย คือ

1. การใช้กำลังความรุนแรงเข้าจัดการกับผู้เห็นต่าง ไม่สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งได้ หากแต่เพิ่มความขัดแย้งให้มากขึ้น เป็นตราบาปของชนชั้นนำของสังคมไทยที่แสดงถึงความป่าเถื่อน ไร้อารยะ
2. การใช้ความรุนแรงอย่างโหดเหี้ยมนี้เป็นปัญหาในเชิงโครงสร้างและระบบมากกว่านิสัยใจคอของบุคคล ระบบเผด็จการที่ถือว่าผู้มีกำลังอาวุธในมือเข้มแข็งที่สุด คือ ผู้มีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ระบบแบบนี้พร้อมจะฆ่าคนที่เห็นต่าง เพื่อรักษาระบบและโครงสร้างที่ล้มหลังให้คงอยู่ต่อไป
3. การแก้ปัญหาความขัดแย้งแตกต่างทางความคิดหลังเหตุการณ์ 6 ตุลา ไม่ได้ยุติลงด้วยการประหารผู้เห็นต่างให้

ฉบับพิเศษ หน้า ๑
เล่ม ๕๕ ตอนที่ ๕๑ วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๖๑

พระราชบัญญัติ
ว่าด้วยการแก้ไขและแก้ไขพระราชบัญญัติ
ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ระหว่างวันที่ ๔ ถึงวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘
พ.ศ. ๒๕๖๑

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.
ให้ไว้ ณ วันที่ ๕๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๑
เป็นปีที่ ๑๐ ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้มีพระราชบัญญัติว่าด้วยการแก้ไขและแก้ไขพระราชบัญญัติในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่างวันที่ ๔ ถึงวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘ นั้น เพื่อให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยอื่นที่เกี่ยวข้องกันดำเนินการแก้ไขและแก้ไขพระราชบัญญัติให้เข้ากันได้และสอดคล้องกันในการดำเนินการศึกษาและการประกอบอาชีพของนักศึกษา และเมื่อค่าน้ำเงินที่ปรากฏใน

ฉบับพิเศษ หน้า ๒
เล่ม ๕๕ ตอนที่ ๕๑ วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๖๑

ดังกล่าวนี้ การแก้ไขและแก้ไขพระราชบัญญัติดังกล่าวนี้ มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา เว้นแต่ที่บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่นในพระราชบัญญัติ หรือในกฎหมายอื่นที่ออกโดยอาศัยอำนาจแห่งพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัติในชื่อที่ว่า "พระราชบัญญัติแก้ไขและแก้ไขพระราชบัญญัติในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่างวันที่ ๔ ถึงวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๘ พ.ศ. ๒๕๖๑"

มาตรา ๒ พระราชบัญญัติให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ บทเฉพาะกาลที่ออกโดยอาศัยอำนาจแห่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๔ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๕ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

ฉบับพิเศษ หน้า ๑
เล่ม ๕๕ ตอนที่ ๕๑ วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๖๑

มาตรา ๔ ให้ศาลทหารกรุงเทพดำเนินการออกคำสั่งออกหมายจับผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ ๒๕๑ ก/๒๕๖๑ ของศาลทหารกรุงเทพ (ให้ตั้ง ๖ ค.ศ. ๑๕) และให้ศาลทหารกรุงเทพดำเนินการออกคำสั่งออกหมายจับผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ ๔๙๑/๒๕๖๑ ของศาลทหารกรุงเทพ

มาตรา ๕ การวินิจฉัยกรณีการพระราชทานอภัยโทษ มีข้อให้ยกสิทธิอันมีผลในกรณีอื่นที่นอกเหนือจากนี้หรือไม่ ให้เป็นไปตามที่คณะกรรมการอภัยโทษพิจารณา

มาตรา ๖ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

ผู้แทนของพระบรมราชโองการ
พลเอก เปรม ติณสูลานนท์
นายกรัฐมนตรี

ฉบับพิเศษ หน้า ๑
เล่ม ๕๕ ตอนที่ ๕๑ วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๖๑

มาตรา ๕ ให้ศาลทหารกรุงเทพดำเนินการออกคำสั่งออกหมายจับผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ ๒๕๑ ก/๒๕๖๑ ของศาลทหารกรุงเทพ (ให้ตั้ง ๖ ค.ศ. ๑๕) และให้ศาลทหารกรุงเทพดำเนินการออกคำสั่งออกหมายจับผู้ต้องหาในคดีอาญาที่ ๔๙๑/๒๕๖๑ ของศาลทหารกรุงเทพ

มาตรา ๕ การวินิจฉัยกรณีการพระราชทานอภัยโทษ มีข้อให้ยกสิทธิอันมีผลในกรณีอื่นที่นอกเหนือจากนี้หรือไม่ ให้เป็นไปตามที่คณะกรรมการอภัยโทษพิจารณา

มาตรา ๖ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

ผู้แทนของพระบรมราชโองการ
พลเอก เปรม ติณสูลานนท์
นายกรัฐมนตรี

พระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิด
เนื่องในการชุมนุมในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ระหว่างวันที่ 4 ถึงวันที่ 6 ตุลาคม 2519 พ.ศ. 2521

สิ้นซากไป แต่เกิดจากการผสมผสานของการใช้การเมืองระหว่าง-ประเทศให้เป็นประโยชน์ การผ่อนคลายเป็นบ้านเมืองเป็นประชาธิปไตย ขึ้นบ้างในเวลาต่อมา และการเปิดโอกาสให้ผู้เห็นต่างทั้งหลายสามารถ คืบคลานเข้ามาและมีที่ยืนอยู่ได้เช่นเดียวกับผู้อื่น

เมื่อมองเหตุการณ์ 6 ตุลา แล้วก็หันมามองการเคลื่อนไหวของ คนรุ่นใหม่ในปัจจุบัน

ถ้าจะเปรียบเทียบการเคลื่อนไหวของคนรุ่นใหม่ในปัจจุบันกับ นักศึกษาในเหตุการณ์เดือนตุลาในอดีต ก็อาจกล่าวได้ว่ามีจุดร่วมกัน อยู่ที่การมองเห็นปัญหาของบ้านเมือง การมีความไม่พอใจเห็น สังคมที่ดี การมีอุดมการณ์ที่รู้สึกว่าจะต้องใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์ ต้อง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

พลังของนักศึกษาในยุคนี้สมัย ก็มักเป็นที่ยอมรับของประชาชน เนื่องจากความเป็นปัญญาชน เป็นอิสระจากกลุ่มผลประโยชน์ หรือ การเป็นขั้วเป็นฝ่ายทางการเมืองใดๆ

จุดที่ต่างกัน คือ ปัญหาของบ้านเมืองในปัจจุบันซับซ้อนกว่า สมัยก่อนมาก น่าจะเป็นเพราะเทคโนโลยี ระบบข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ในยุคปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้นักเรียน นักศึกษาปัจจุบัน เรียนรู้และเข้าใจเรื่องที่ซับซ้อนในปัจจุบันได้อย่างดี ทั้งประวัติศาสตร์ที่ย้อนหลังไปไกลรวมถึงโครงสร้างและระบบสังคม ในปัจจุบัน

นอกจากการเรียนรู้จากข้อมูลข่าวสารแล้ว ที่สำคัญและมีผล ต่อการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ในปัจจุบันน่าจะได้แก่ความเป็นจริงของ สังคมไทยในหลายปีมานี้ที่ย้อนแย้งกับสิ่งที่พวกเขาถูกพร่ำสอนอยู่ใน ห้องเรียนหรือในมหาวิทยาลัย

มีคำถามว่าใครหนูลังการเคลื่อนไหวของนักเรียนนักศึกษา
สิ่งที่หนูลังการเคลื่อนไหวของนักเรียนนักศึกษาในปัจจุบัน ก็คือ
สภาพการณ์ 5 อย่างต่อไปนี้ ที่ดำรงอยู่พร้อมๆ กัน

1. วิกฤตเศรษฐกิจ ที่รุนแรงอย่างไม่เคยมีมาก่อน
2. วิกฤตการเมือง ที่ทั้งรัฐบาลและรัฐธรรมนูญเป็นตัวถ่วงการ
แก้ปัญหาของบ้านเมือง
3. วิกฤตของระบบการศึกษา ที่ไม่สามารถสร้างคนให้พร้อมที่จะ
ดำรงชีวิตอยู่ในโลกสมัยใหม่
4. การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี ที่ส่งผลต่อ
เรื่องอื่นๆ ในทุกด้าน และ
5. ความผันผวนของโลก

นักเรียนนักศึกษาได้เรียนรู้สภาพเหล่านี้และทำให้พวกเขาได้
ข้อสรุปว่า ประเทศนี้ไม่มีอนาคต พวกเขาไม่มีอนาคต ซึ่งก็น่าจะ
ตรงกับพวกเราทั้งหลายในที่นี้ ที่เห็นว่า ถ้าบ้านเมืองเป็นอยู่อย่างนี้
ใครก็ไม่มีอนาคต

การรำลึกเหตุการณ์ 6 ตุลา ในปีนี้ค่อนข้างมีความหมายที่พิเศษ

1. ในระยะหลัง โดยเฉพาะ 1-2 ปีมานี้ มีการรำลึกและพูดถึง
เหตุการณ์เดือนตุลา โดยเฉพาะ 6 ตุลา โดยคนรุ่นใหม่มากขึ้นอย่าง
เห็นได้ชัด แสดงให้เห็นว่ามีการศึกษาและวิเคราะห์มาอย่างลึกซึ้ง
มีการทำความเข้าใจกับความหมายของเหตุการณ์ ทวงถามหา
ความยุติธรรม ถามหาคนผิด ที่สำคัญคือมีการเชื่อมโยงเหตุการณ์ใน
อดีตเข้ากับปัญหาในระดับโครงสร้างของสังคม ที่น่าย็นดีอย่างยิ่ง คือ
การเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ที่กำลังเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการวิเคราะห์วิพากษ์
วิจารณ์ของนักคิดนักวิชาการของสังคมไทยที่พูดถึงเหตุการณ์ 6 ตุลา
ในมิติที่กว้างขวางขึ้นด้วย

2. ในปีนี้มีการรำลึกเหตุการณ์เดือนตุลาที่มากกว่าการรำลึกหรือแสดงความอาลัย แต่กำลังจะมีการรำลึกด้วยการเคลื่อนไหวของคนรุ่นใหม่ที่ต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองไปในทางที่ดีขึ้น

เรามารำลึกถึงเหตุการณ์ 6 ตุลา รำลึกถึงความเสียสละของวีรชน 6 ตุลา รำลึกถึงความโหดเหี้ยมของระบอบเผด็จการ และความเสียหายที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์นั้น เราควรจะมองการเคลื่อนไหวของคนรุ่นใหม่ในวันนี้ด้วยใจที่เปิดกว้าง ทำความเข้าใจถึงสาเหตุที่ทำให้พวกเขาไม่สามารถนิ่งเฉยดูตายความล้มเหลวของประเทศและความเดือดร้อนของประชาชน

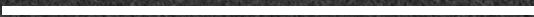
หวังว่า ผู้มีอำนาจในปัจจุบันทั้งหลายจะได้เรียนรู้จากอดีต พอที่จะรู้ว่า การเช่นฆ่าทำลายผู้เห็นต่างนั้น มีแต่จะทำให้สังคมมีปัญหาความขัดแย้งไม่สิ้นสุด หวังว่า ผู้มีอำนาจจะหยุดคุกคามหยุดหาทางทำลายการเคลื่อนไหวของนักเรียนนักศึกษา แล้วหันมาแสดงความพร้อมที่จะรับฟังแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อหาทางออกจากวิกฤตของประเทศร่วมกันตามครรลองประชาธิปไตย

ผมไม่มีอะไรจะแนะนำคนรุ่นใหม่ในปัจจุบัน และอยากจะย้ำอีกครั้งว่า ใครที่คิดจะเตือนนักศึกษาว่า อย่าทำอย่างนั้นอย่างนี้ เดียวจะเกิดแบบ 6 ตุลาขึ้นนั้น ขอให้ทำความเข้าใจเหตุการณ์ 6 ตุลาเสียใหม่ เพราะเมื่อ 6 ตุลา 19 นักศึกษาไม่ได้ทำผิดอะไรเลย นักศึกษาไม่ได้สร้างเงื่อนไขให้เกิดการปราบเช่นฆ่าเลย ความรุนแรงมาจากฝ่ายชนชั้นนำทั้งสิ้น ถ้าจะเตือนก็ต้องเตือนผู้มีอำนาจในปัจจุบันว่า อย่าสร้างความเกลียดชัง อย่าสร้างเงื่อนไขเพื่อจะได้ใช้ความรุนแรงต่อนักศึกษา

โลกยุคใหม่นี้ การใส่ร้ายป้ายสีสร้างความเกลียดชังด้วยความเท็จ ไม่ใช่เรื่องที่จะเกิดขึ้น และสำเร็จง่าย ๆ เหมือนเมื่อ 44 ปีก่อน

ใครที่คิดจะเตือนนักศึกษา
ว่า อย่าทำอย่างนั้นอย่างนี้
เดี๋ยวจะเกิดแบบ 6 ตุลาขึ้นนั้น
ขอให้ทำความเข้าใจเหตุการณ์ 6 ตุลา เสียใหม่
เพราะเมื่อ 6 ตุลา 19
นักศึกษาไม่ได้ทำผิดอะไรเลย
นักศึกษาไม่ได้สร้างเงื่อนไข
ให้เกิดการปราบเช่นฆ่าเลย
ความรุนแรงมาจากฝ่ายชนชั้นนำทั้งสิ้น
ถ้าจะเตือนก็ต้องเตือนผู้มีอำนาจในปัจจุบัน
ว่า อย่าสร้างความเกลียดชัง
อย่าสร้างเงื่อนไข
เพื่อจะได้ใช้ความรุนแรงต่อนักศึกษา

ผมไม่เห็นว่่า สถานการณ์บ้านเมืองในวันนี้จะพัฒนาไปช้าร้อย 6 ตุลา ได้ ดูจากเหตุปัจจัยต่างๆ แล้ว ถ้าจะเทียบกับอดีต แม้จะแตกต่างกันมาก แต่สถานการณ์ในวันนี้มีโอกาสจะพัฒนาไปใกล้เคียงกับเหตุการณ์อย่าง 14 ตุลา หรือพฤษภา 35 มากกว่า 6 ตุลา

ถ้าประชาชนทั้งประเทศพร้อมที่จะร่วมกันหาทางออกจากวิกฤตอย่างจริงจัง ไม่ปล่อยให้ นักเรียนนักศึกษาต้องต่อสู้ไปตามลำพัง การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นอาจยิ่งใหญ่และยั่งยืนกว่าการเปลี่ยนแปลงใดๆ ในอดีตก็เป็นได้

14 ตุลา 6 ตุลา คือ การต่อสู้เพื่อให้บ้านเมืองเป็นประชาธิปไตย ถึงวันนี้บ้านเมืองก็ยังไม่เป็นประชาธิปไตย

จึงเป็นภารกิจของพวกเราทุกคนที่จะร่วมกับประชาชนทั้งประเทศ สร้างสถาปนาประชาธิปไตยให้เกิดขึ้น

(ภาพจาก สุรพงษ์ สืบวงศ์ดี)

หยุดชิมเซร่า แล้วก้าวต่อไป

นายแพทย์สุรพงษ์ สืบวงศ์ดี

ปราชญ์กาพิเศษ ในวาระ 43 ปี เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519
ณ ลานประติมานุสรณ์ 6 ตุลาคม 2519 มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ เมื่อวันที่อาทิตย์ที่ 6 ตุลาคม 2562.

เรียนท่านอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ญาติวีรชน 6 ตุลา
และเพื่อนมิตรผู้รักเสรีภาพและประชาธิปไตย

ชีวิตคนหนุ่มสาวหลายคนเปลี่ยนไปอย่างมากมาเมื่อวันที่
6 ตุลาคม 2519

ชีวิตผมก็เช่นกัน

วันที่ 6 ตุลาคม 2519

ยามสายวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ผมยืนอยู่นอกกำแพงร่วมหา-
วิทยาลัยธรรมศาสตร์ นิ่งงัน งุนงง หันรีหันขวาง ไม่รู้จะทำอย่างไร
พยายามบังคับน้ำตาไม่ให้ไหลทันออกมา ด้วยกลัวว่าจะเป่าสายตา

เข้าสู่วันนั้น ผมตกใจตื่นขึ้นมาจากเตียงนอนในหอพักแพทย์
รามาริบดี เพราะพี่ๆ ที่หอพักแพทย์ตะโกนบอกกันเรื่องเหตุนองเลือด
ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คืนวันที่ 5 ตุลาคม ผมออกจากที่ชุมนุมกลางสนามหญ้า
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพราะมีภารกิจที่ต้องกลับมาทำที่ตึก-
สันตนาการ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ตอนนั้นบรรยากาตเริ่มคุกรุ่นแล้ว แต่ผมไม่สังหรณ์ใจว่า จะเกิดการนองเลือดครั้งใหญ่ คิดเพียงว่า อาจมีความรุนแรงระดับเดียวกับที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งตลอดปี 2519

แม้จะรู้สึกแปลกไปบ้าง ที่คราวนี้น้ำเสียงวิทยุยานเกราะช่างแข็งกร้าว และหนังสือพิมพ์ **ดาวสยาม** ช่างปลุกปั่น แต่ด้วยความอ่อนเยาว์ ไม่ประสีประสา จึงคิดไปไม่ถึงว่าจะเกิดอะไรขึ้นในอีก 10 ชั่วโมงข้างหน้า

เมื่อเสร็จภารกิจที่ตึกสันทนาการ ด้วยความอ่อนล้าที่ตรากตรำมาหลายวัน ผมจึงไปค้างนอนกับนักศึกษาแพทย์ ที่หอพักแพทยรามาธิบดี ดังนั้น เมื่อตะลิตะลานตื่นขึ้น ผมจึงรีบนั่งรถเมล์จากรามาธิบดีมาถึงสนามหลวง และเห็นคนจำนวนมากนับร้อยคนมุงกันอยู่ริมสนามหลวง ตรงข้ามมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ไม่มีเสียงปืน ไม่มีการวิงวอนวิถิกระสุน มีแต่กลิ่นไหม้ของยางรถยนต์ ซึ่งเมื่อผมเดินเข้าไปใกล้แล้วต้องเบือนหน้าหนี มีร่างของใครสองสามคนอยู่ที่กองยางรถยนต์นั้น

มองไปไกลอีกเล็กน้อย เห็นร่างคนถูกแขวนไว้ที่ต้นมะขาม และคนกลุ่มหนึ่งยังมุงดูกันอยู่ไม่ห่าง

ผมยืนอยู่สักพัก ก็รีบถอยออกมาจากตรงนั้น โดยไม่หันหลังกลับไปดูอีกเลย

เวลา 15 นาฬิกาสนามหลวงในวันนั้น เป็นห้วงเวลาที่ผมยังจำได้ ไม่เคยลืมจนถึงวันนี้

เด็กหนุ่มอายุ 19 ปี กับภาพที่จำฝังลึกลงไปสุดใจ ทำให้ผมเปลี่ยนวิธีมองโลกไปตลอดกาล

ความฝันแสนงาม โลกใบที่สดใส และผู้คนที่รักสันติภาพอยู่ที่ไหนเล่า

บรรจรายชื่อผู้ต้องหาที่ถูกควบคุมตัวทั้งหมดในฉบับ

ทริ่งอโมงค์ลับ มธ. เผย 'จ้าวแสน' สังเสณีย์ห้าม ตร.สู้

 ฟงซัน

ปีที่ 2 ฉบับที่ 583 วันจันทร์ที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ราคา 1.50 บาท

**ปิ่นโต
พบหัวเสีย
กาชาดไทย**

ร่วมช่วย ฝรั่ง
ไทย ล้มฮือฮาน.
การรถไฟฯ ชงมติ
□ หน้า 14

ความทิวาติ 26 ศพกรณี '6 ตุลา'

แจ้งร่างธรรมนูญปฏิรูป-ให้อำนาจ 'ม.17' นายก

**เพิ่มประกันผู้ต้องหาอีก
อดีตสส.ไร้สารวิงหลาน
ปลดนายพรตเรียบ!**

ตำรวจ - ทหารส่งกำลัง
ครึ่ง ดูโมกลับโลกธรรม.
ศสสร. สอนแก่ศึกษาเขย
เหนือโยยอวณเม นาย ตร.
โทญญณยาน □ หน้า 18

**วางแนวทำงาน "ที่ปรึกษา"
เน้นเศรษฐกิจ-ความสงบ
ฟอร์ม ครม. ชุดใหม่แล้ว**

เร่งร่างธรรมนูญปฏิรูปฯ แล้ว กำหนด
'ม. 17' ให้อำนาจนายกฯ จัดการแก่นักบวช
บ้านเมือง ขามคบสน นายฯ สนใหม่เร่ง
ฟอร์มตบะรัฐบาล □ หน้า 18

**ยามเตือน
ในพ.
พบรอยเท้า
อีก 3 ศพ**

ตำรวจพบ
ชุด 35 ศพ
รวม รวมศพ
ชาวไทลื้ออีก 11
□ หน้า 18

หนังสือพิมพ์ ฟงซัน ปีที่ 2 ฉบับที่ 583 วันที่ 10 ตุลาคม 2519

ไม่มีหรอก ผมบอกตัวเอง คุณยังไม่รู้อะไรอีกมาก
พอแล้ว ความอ่อนเยาว์ ไม่ประสีประสา
คืนวันนั้น ผมเดินทางกลับบ้านเกิดที่ต่างจังหวัด แล้วหมกตัว
อยู่ในห้องแคบ ๆ ของตนเองเกือบเดือน อาม่าและแม่คอยเฝ้ามาไถ่ถาม
ด้วยความเป็นห่วง

ผมกินข้าวไม่ลง คิดวนไปวนมา ไม่รู้จะทำอะไรต่อไป พยายาม
ติดตามข่าวคราวของเพื่อนมิตรและผู้ร่วมชุมนุมอื่น ๆ แต่ก็ถูกปิดกั้น
ทั้งทางโทรศัพท์และหนังสือพิมพ์ มีแต่ข่าวเรื่องพบอาวุธและอุโมงค์
ในธรรมชาติ และการติดตามจับกุมนิสิต นักศึกษา ผู้นำกรรมกร
ผู้นำชาวนา นับพันคน

พฤศจิกายน 2519

หนึ่งเดือนที่โลกรอบตัวดูแว้งคว้างและมีดมน
ต้นเดือนพฤศจิกายน มหาวิทยาลัยเปิดเรียน แต่บรรยากาศ
ในมหาวิทยาลัยไม่เหมือนเดิมอีกแล้ว หม่นหมอง เงียบเหงา ซึมเซา
ผ่านไปวัน ๆ นักศึกษามาเรียนเสร็จก็รีบกลับบ้าน ไม่มีการจับกลุ่ม
พูดคุยกันอีก

ผมมักนั่งอยู่โดดเดี่ยวที่ม้าหินริมสนามหญ้ากลางแดดอุ่นและ
ลมหนาวของเดือนพฤศจิกายน ปล่อยความคิดล่องลอยไป ไม่มี
จุดหมาย วันคืนผ่านไปช้า ๆ ตั้งคำถามกับตนเองว่า จากนี้จะอยู่ต่อไป
อย่างไร จะเรียนไปทำไม ภาพกลางสนามหลวงวันนั้น ยังผุดขึ้นมา
เป็นครั้งคราว

หลังจากนั้น เริ่มมีรุ่นพี่มาติดต่อว่า อยู่ในเมืองไม่ปลอดภัย
จะหลบเข้าไปในป่าเขาใหม่ ด้วยความคิดที่ถามตนเองมาตลอดว่า

จะเรียนต่อไปทำไม ทำให้ตัดสินใจไม่ยากกว่า การไปสูภษาเป็นหนทางเดียวที่เหลืออยู่

ผมเตรียมกาย เตรียมใจ เตรียมความคิด นับเดือนเพื่อให้พร้อมเสมอหากได้รับนัดหมาย ผมได้รับแจ้งว่า ให้ออกเดินทางไปพร้อมเพื่อน นักศึกษาแพทย์ชั้นเดียวกันอีก 1 คน

และเมื่อกำหนดนัดหมายมาถึง คืบก่อนวันนัดหมาย ผมนอนไม่หลับ พลิกตัวไปมาตลอดเวลา

ใจหนึ่งบอกตนเองว่า เราต้องเดินทางต่อไป จำภาพกลางสนามหลวงเข้าวันที่ 6 ตุลาไม่ได้หรือ อีกใจหนึ่งก็พะวงว่า เรากำลังตัดสินใจทิ้งครอบครัวไปโดยไม่รู้ว่าจะได้กลับเมื่อไร หรือจะได้กลับไหม

ที่สำคัญคือ อาม่าซึ่งเลี้ยงผมที่เป็นหลานชายคนแรกอย่างถนอมรักมาตั้งแต่แบเบาะ อาม่าจะทำใจได้ไหม ถ้าอาม่าตรอมใจจนป่วย ผมคงไม่สามารถยกโทษให้ตนเองไปตลอดชีวิต

วันรุ่งขึ้นที่นัดพบกัน ผมก้มหน้าอย่างละอายใจ แล้วบอกเพื่อนว่า ผมตัดสินใจไม่ร่วมเดินทางไปกับเขาแล้ว ในใจของผมเตรียมรับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์จากเพื่อนอย่างยินยอม เหมือนคนชี้แพ้

ผิดคาด เขากลับบอกผมว่า ไม่เป็นไร เขาเข้าใจ แต่เมื่อตัดสินใจอยู่ในเมืองต่อไป ขออย่างเดียว อย่าลืมเพื่อนของเราที่เสียชีวิตไปในวันที่ 6 ตุลา

ผมนั่งงัน นั่งจมอยู่กับที่ มองเพื่อนผู้ตัดสินใจแล้วแน่ เดินคล้อยหลังห่างออกไปทุกที วินาทีนั้น ผมบอกกับตัวเองว่า ชีวิตผมต่อจากนี้ ไม่ใช่ชีวิตผมแบบที่ใช้ชีวิตมา 19 ปีอีกต่อไปแล้ว ความฝันของผมต่อจากนี้ ไม่ใช่ความฝันเดิมที่สวยงาม และราบเรียบอีกต่อไปแล้ว จากนี้ ผมจะไม่ใช้เด็กหนุ่ม อ่อนเยาว์ ไม่ประสีประสาคนเดิม

จากนี้ ผมจะไม่เพียงแค่อ่านหนังสือ แต่ผมจะใช้เวลาที่เหลืออยู่
ทำตามความฝัน อย่างมุ่งมั่น มีสติ ด้วยปัญญาที่รู้เท่าทัน
จากนี้ ผมจะหยุดซิมเคร้า แล้วก้าวต่อไป

ความฝันหลัง 6 ตุลา

เมื่อยังอยู่ในเมืองก็ทำตามเงือนไขที่อยู่ในเมือง ผมนัดพบพูดคุย
กับเพื่อนมิตรที่ยังอยู่ในเมือง นอกมหาวิทยาลัยบ้าง หรือเวียนไปตาม
บ้านของเพื่อนบ้าง

เราเริ่มเผยแพร่ความจริงของ 6 ตุลา และข้อเขียนของอาจารย์
ป่วย อังภาภรณ์ ด้วยการพิมพ์ลงกระดาษไขแล้วโรเนียวด้วยมือ
ทำหนังสือทำมือ ทำหนังสือพิมพ์กำแพง และผลัดกันไปให้กำลังใจ
ผู้ต้องหาคดี 6 ตุลา

เมื่อสถานการณ์เริ่มผ่อนคลายหลังรัฐประหารวันที่ 20 ตุลาคม
2520 เราเริ่มพบปะพูดคุยกันเพื่อฟื้นฟูบทบาทของสโมสรนักศึกษา และ
เริ่มมีการติดต่อนัดหมายกันกับเพื่อนนักศึกษาระหว่างมหาวิทยาลัย

เมื่อรัฐบาลเปิดให้มีบรรยากาศประชาธิปไตยในมหาวิทยาลัย
มากขึ้น ผมและเพื่อนช่วยกันสร้างสโมสรศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล
ขึ้นมาใหม่ ส่วนระหว่างมหาวิทยาลัย เราวมกันเป็นสโมสรนักศึกษา
16 สถาบัน แล้วขยายตัวเป็นสโมสรนักศึกษา 18 สถาบันในเวลาต่อมา

ผมและเพื่อนเรียนไป สร้างกิจกรรมนักศึกษาไป อย่างไม่รู้
เหน็ดเหนื่อย ท่ามกลางกระแสข่าวที่สับสนเกี่ยวกับความขัดแย้ง
ระหว่างเพื่อนมิตรที่อยู่ในป่าเขากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย
ซึ่งส่งต่อผ่านกันมา

แต่ผมไม่สนใจว่า ภายในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จะแตกแยกทางความคิดกันอย่างไร เช่นเดียวกับที่ผมไม่สนใจว่า ประเทศจีนหลังเหมาเจ๋อตงตายวุ่นวายแค่ไหน จีนทำสงครามสังคมนิยม เวียดนามมีความหมายอย่างไรต่อโลกสังคมนิยม สงครามเย็นระหว่าง สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตจะสิ้นสุดหรือไม่

เพราะสุดท้าย ความใฝ่ฝันของผม กับผองเพื่อน และวีรชน 6 ตุลา คือ ทำอย่างไรเพื่อให้เพื่อนร่วมสังคมนิยมอยู่ดีกินดี มีโอกาสในชีวิตเท่าเทียมกัน มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และเลือกผู้บริหารประเทศด้วยตัวของเราเอง

เมื่อผมจบการศึกษา ผมผ่านประสบการณ์หลากหลาย ออกไป เป็นแพทย์ชนบท กลับมาเป็นอาจารย์แพทย์ เป็นรัฐมนตรี เป็นผู้ต้องขัง ในเรือนจำ ชีวิตมีขึ้นมีลงหลายครั้ง สูงสุดคือเข้าสู่สามัญ

แต่ผมไม่เคยลืมภาพจำของยามสายวันที่ 6 ตุลาคม 2519

ทุกครั้งที่ความทุกข์ ความเศร้า เข้ามาเกาะกุมจิตใจ ผมไม่เคยยอมแพ้ เพราะเมื่อผมนึกถึงผู้เสียชีวิตในวันที่ 6 ตุลา นึกถึงเพื่อน ผู้ทิ้งชีวิตสลายๆ ในเมืองหลวงไปสู่ป่าเขา และบางคนไม่ได้กลับมา

ผมจะลุกขึ้นแล้วบอกตนเองว่า “หยุดซึมเศร้า แล้วก้าวต่อไป”

แต่การก้าวต่อไปทุกครั้ง ผมก็บอกกับตนเองเช่นกันว่า อย่า ไร้เดียงสา ต้องมีสติกำกับเสมอ และมีปัญญารู้เท่าทัน

6 บทเรียน จาก 6 ตุลา

ผ่านมาถึงวันนี้ หลังการก้าวเดินจากวันที่เปลี่ยนชีวิตผมมา 43 ปี ผมสรุปบทเรียนบอกกับตนเองไว้ 6 ประการดังนี้

ความใฝ่ฝันของผม

กับพองเพื่อน และวีรชน 6 ตุลา

คือ ทำอย่างไรเพื่อให้เพื่อนร่วมสังคมอยู่ดีกินดี

มีโอกาสในชีวิตเท่าเทียมกัน

มีเสรีภาพในการแสดงความเห็น

และเลือกผู้บริหารประเทศด้วยตัวของเราเอง

1. ไม่มีใครอยากตาย แต่มีบางคนพร้อมเผชิญหน้ากับความตายเพื่อแลกกับอุดมการณ์ที่ตนใฝ่ฝัน

2. จงมีความสุขที่ได้ทำตามความฝัน

อย่ามีความสุข เพราะอยากให้ผู้คนยกย่องจดจำชื่อและตัวตนของเรา คนอาจจำได้ในสิ่งที่เราทำ โดยไม่ใส่ใจเลยสักนิดว่า ใครทำ เพราะมีเรื่องราวอีกมากมายในประเทศนี้ หรือโลกใบนี้ที่จดจำกันไม่หมด และอีก 100 ปี หรือ 1,000 ปีข้างหน้า ก็จะไม่มีการจดจำรายละเอียดนี้ได้อีก

3. ฝันให้ยิ่งใหญ่ แต่เดินไปที่ละก้าว

อย่าโบยตีตัวเองจนหม่นหมองในความทุกข์ ใช้ชีวิตแต่ละวันอย่างมีความสุข ทำตามความฝันไปเรื่อยๆ ไม่หยุด เหนื่อยก็พัก หายเหนื่อยก็ลุกขึ้นมาใหม่

ใครคิดเก่งก็ช่วยคิด ใครพูดเก่งก็ช่วยพูด ใครทำเก่งก็ช่วยทำ ใครถนัดนำก็นำไป ใครถนัดตามก็ตามสนับสนุน ใครมีแรงก็ช่วยแรง ใครมีเงินก็ช่วยเงิน

ระหว่างเดินไปด้วยกัน บ่นกันบ้าง ก็ไม่เป็นไร ตำหนักันบ้างก็อย่าถือสา หนทางยังอีกยาวไกล อย่างไม่ก็ต้องกุมมือกันไป กอดคอกันไป ไม่ชิงดีชิงเด่น ไม่ยึดติดในหัวโขน ไม่หลงไหลในอำนาจ

ใช้ปัญญาในการออกแบบจำลองของความฝัน ทดลองทำ ใช้ไม่ได้ก็ปรับปรุงหรือเปลี่ยนใหม่

ถ้าบรรลุซึ่งความฝันในช่วงชีวิตของเราก็คดี ไม่สำเร็จก็ไม่เป็นไร คนรุ่นหลังเขาคงผลักดันความฝันของเขาเองต่อไป ถ้าคนรุ่นหลังไม่สำเร็จ คนรุ่นต่อไปก็จะมาทำต่ออีก

สักวันหนึ่ง ฝันที่ยิ่งใหญ่ย่อมเป็นจริง ผมเชื่อเช่นนั้น

ไม่ใช่เรื่องที่จะมาตำหนักันว่า ทำไมคนรุ่นคุณทำไม่สำเร็จ

4. คำถามว่า “โลกพระศรีอารีย์ หรือยูโทเปีย เป็นอย่างไร และเป็นไปได้จริงหรือ” ไม่มีผลต่อความใฝ่ฝันของผม

นักวิชาการบางคนเคยบอกว่า ประวัติศาสตร์สิ้นสุดแล้ว เราได้การเมืองประชาธิปไตย เศรษฐกิจเสรี สังคมอุดมคติแล้ว มาวันนี้ นักวิชาการบางคนกลับบอกว่า ประชาธิปไตยตายแล้ว เสรีนิยมล้มเหลว โลกกำลังเปลี่ยนแกนไปทางอำนาจนิยม

วิกฤตการณ์ในประเทศต่างๆ ทั่วโลก กำลังท้าทายภูมิปัญญาที่มีอยู่ในปัจจุบัน และต้องการทฤษฎีแบบใหม่

หุ่นยนต์ ปัญญาประดิษฐ์ พลังงานสีเขียว และเทคโนโลยีอีกมากมายอาจเข้ามาเปลี่ยนวิถีชีวิตของเรา

แต่ไม่ว่าความพลิกผันจะมีมากเพียงใด เมื่อคิดย้อนไปที่จุดตั้งต้น ความฝันของผมยังคงง่ายเหมือนเดิม คือ เพื่อนร่วมสังคมอยู่ดีกินดี มีโอกาสในชีวิตเท่าเทียมกัน มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และเลือกผู้บริหารประเทศด้วยตัวของเราเอง ผมจึงเปิดใจกว้างรับความรู้ใหม่ๆ ทฤษฎีใหม่ๆ ไม่จำกัดเฉพาะความรู้ดั้งเดิมของตนเอง

5. สรรพสิ่งล้วนเป็นอนิจจัง ต้องเปลี่ยนแปลง

เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นเรื่องหนีไม่พ้น ไม่มีใครอยู่ค้ำฟ้า ณ จุดตัดของกาลเวลาหนึ่ง ที่ปัจจัยทุกอย่างพร้อม การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นตัวอย่างเล็กๆ แต่ยิ่งใหญ่ คือ ระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า

ณ วันที่ 6 มกราคม 2544 ด้วยปัจจัย 5 อย่าง ที่สั่งสมมาทีละเล็กละน้อยจนมาครบถ้วนในวันนั้น นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบบริการสาธารณสุขที่ทะเยอทะยานที่สุดครั้งหนึ่งของมนุษยชาติ

ปัจจัยแรก คือ นายแพทย์สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ ผู้ศึกษาเรื่องหลักประกันสุขภาพ แล้วเริ่มช่วยสร้างระบบประกันสังคมด้านสุขภาพเมื่อ พ.ศ. 2535

ปัจจัยที่ 2 รัฐธรรมนูญฉบับที่ประกาศใช้มาตั้งแต่ พ.ศ. 2540 นำไปสู่ระบบการเลือกตั้งแบบใหม่ที่ทำให้พรรคการเมืองเข้มแข็ง รัฐบาลเข้มแข็ง

ปัจจัยที่ 3 การเกิดขึ้นของพรรคไทยรักไทย หัวหน้าพรรคไทยรักไทย ดร.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งผุดหวังจากการปรับเปลี่ยนพรรคหลังธรรม จึงต้องการสร้างพรรคการเมืองแบบใหม่ที่เน้นนโยบาย และเขายังมีภาวะผู้นำที่สั่งสมมาจากประสบการณ์ทางธุรกิจ

ปัจจัยที่ 4 ระบบราชการในกระทรวงสาธารณสุขที่ปรากฏฐานมาตลอด 3 ทศวรรษ บุคลากรส่วนใหญ่มีอุดมการณ์เพื่อผู้ป่วย และ ณ เวลานั้น มีปลัดกระทรวงสาธารณสุขชื่อ นายแพทย์มงคล ณ สงขลา ซึ่งต้องการเปลี่ยนระบบบริการสาธารณสุขครั้งใหญ่ให้สำเร็จก่อนตนเกษียณอายุ

ปัจจัยที่ 5 อาจารย์จอน อึ้งภากรณ์ บุตรชายอาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ สานต่อความฝัน “จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน” ของบิดา ด้วยการรวมพลังองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสาธารณสุขต่างๆ เพื่อรณรงค์เรื่องหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า

ทั้ง 5 ปัจจัยนี้ มาบรรจบตัดกันในวันที่ 6 มกราคม 2544 โดยจุดชี้ขาดที่สำคัญ คือ เสียงของประชาชนซึ่งมาลงคะแนนเลือกตั้งในระบบใหม่ตามรัฐธรรมนูญ 2540 ทำให้พรรคไทยรักไทยได้รับเลือกตั้งถึง 248 ที่นั่ง มากเป็นประวัติการณ์ครั้งแรกของเมืองไทย และได้รับฉันทานุมัติเต็มเปี่ยมในการขับเคลื่อนระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า

จากวันนั้น วันที่ 6 มกราคม 2544 การสาธารณสุขไทย และการเมืองไทยก็เปลี่ยนไป ไม่กลับไปเหมือนเดิมได้อีก

(ภาพจาก สยามรัฐ)

ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนอนิจจัง การเปลี่ยนแปลงเป็นนิรันดร์ ดังนั้น ถ้าทุกคนทำในสิ่งที่ตนทำได้ ทำเรื่อยๆ ทำไม่หยุด ทำเสริมซึ่งกันและกัน ณ จุดตัดของกาลเวลาหนึ่ง ความใฝ่ฝันย่อมเป็นจริง

6. สุภาษิตของทิเบตกล่าวว่า “พรุ่งนี้หรือชาติหน้า ไม่มีใครรู้ว่าอะไรจะมาก่อน”

วันนี้เรายังลืมตาตื่น แต่พรุ่งนี้เราอาจหลับไปตลอดกาล วันนี้จึงควรอยู่อย่างมีสติ อยู่อย่างราวกับว่า วันนี้เป็นวันสุดท้ายของชีวิต ไม่มีอะไรติดค้างใคร ไม่มีอะไรติดค้างในใจ เพื่อวินาทีที่เราจะจากไป เราบอกกับตัวเองได้ว่า ฉันได้ใช้ชีวิตอย่างที่ฉันฝันแล้ว

เพื่อนมิตรผู้รักเสรีภาพและประชาธิปไตย

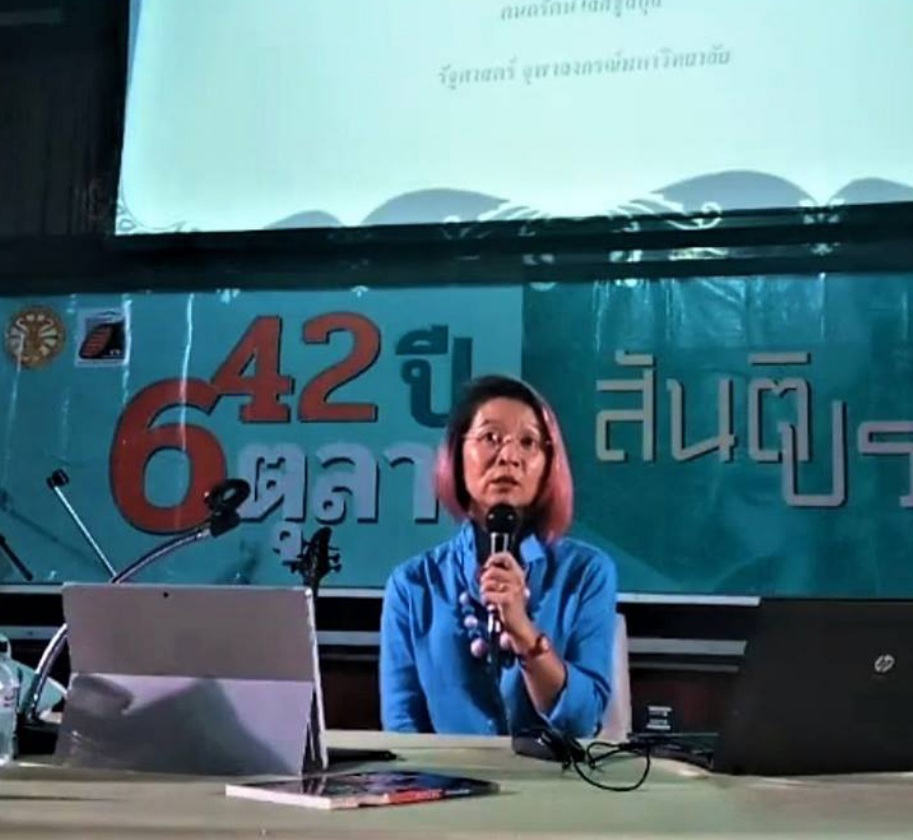
เวลา 43 ปี อายวาวนานสำหรับบางคน แต่สำหรับเรา ผมเชื่อว่า
รู้สึกเหมือนเพิ่งผ่านไปเมื่อวานนี้เอง

เราเสียใจที่วีรชน 6 ตุลา เพื่อนของเราต้องจากไปก่อนเวลา
อันควร เราขอคารวะในความกล้าหาญและเสียสละของเพื่อนผู้จากไป
ขอเพื่อนโปรดรับรู้ว่ เพื่อนยังอยู่ในใจของเรา และเป็นพลังให้เราก้าว
เดินต่อมาจนถึงวันนี้

วันนี้ แม้เรายังเดินไปไม่ถึงฝัน เพราะอุปสรรคมากมายที่ผ่านมา
แล้ว และยังมีอีกมากมายที่รออยู่ข้างหน้า

บางครั้งเราเจ็บปวด หลายครั้งที่เราหมดแรง แต่เราพร้อมจะ
ปาดน้ำตา

หยุดซึมเศร้า แล้วก้าวต่อไป

(ภาพจาก ประชาไท)

คนเดือนตุลา และ เดือนตุลาหลังยุคตุลา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนกรัตน์ เลิศชูสกุล

ปัจฉิมภษาในวาระ 42 ปี เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ณ ห้องจัด เศรษฐบุตตร คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2561. (ภาพประกอบในบทความนี้ได้รับมาจากผู้เขียน)

วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ดิฉันอายุ 7 เดือน 8 วัน อยู่ในท้องคุณแม่ แม่ดิฉันขับรถโพล์คัสครีม คีนวันที่ 5 คุณแม่ฝันคำสั่งคุณพ่อที่ตอนนั้นท่านทำงานอยู่ที่ต่างจังหวัด ขับรถเข้ามาสนามหลวง น่าจะไม่ถึงแถวนี้ (ภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) จอดรถและเข้ามาเดินเข้ามาฟังอยู่ในสนามฟุตบอล ก็รู้สึกสถานการณ์ไม่ดี สักประมาณช่วงค่ำๆ จึงขับรถกลับบ้าน ช่วงเช้าเปิดวิทยุ และคุณพ่อโทรบอกว่ามีเรื่องตรงสนามฟุตบอลมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คุณแม่พยายามจะขับรถออกมา เข้าใจว่าไม่สามารถเข้ามาในบริเวณนี้ได้ ท่านเห็นกลุ่มควันลอยตัวอยู่เหนือสนามหลวงหรือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หลังจากนั้นหนึ่งเดือนกว่าๆ แม่ก็คลอดดิฉันออกมา

พออายุได้สัก 2-3 ขวบ ดิฉันจำได้อย่างดีว่า หนังสือพิมพ์ที่คุณพ่อมักจะใช้กล่อมดิฉันก่อนนอน คือ หนังสือพิมพ์ที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลา คุณพ่อไม่เผาหนังสือพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ 6 ตุลา ก็ไม่รู้เหมือนกันว่า ท่านซ่อนไว้ได้อย่างไร ก็เลยเก็บมาจนถึงทุกวันนี้ คุณพ่อเก็บไว้ในกล่องฟิล์มขนาดใหญ่ ท่านเก็บหนังสือพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ 6 ตุลา ไว้ทุกฉบับ และพยายามเล่าให้ดิฉันฟังว่า นักศึกษาถูกทำอะไรร้างในคืนวันนั้น ดิฉันจำได้ว่า มันเป็นนิทานก่อนนอนที่ดิฉันต้องฟังอยู่ตลอดเวลาถึงความคับแค้นที่คุณพ่อ

พยายามจะระบายให้เด็ก 3-4 ขวบฟังว่า อะไรคือสิ่งที่นักศึกษาถูกกระทำ ใครคือผู้อยู่เบื้องหลัง

ตอนที่ดิฉันเรียนอยู่มัธยมปลาย คุณพ่อพาดิฉันไปเข้าร่วมชุมนุมในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ คุณพ่อบอกกับดิฉันว่า มันเป็นหนึ่งในย่างก้าวของภารกิจของคนที่เคยเข้าร่วมในเหตุการณ์ 14 ตุลา หรือ 6 ตุลา

พอถึงช่วงเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างเสื้อเหลืองและเสื้อแดง คุณพ่อของดิฉันยังคงเคลื่อนไหวทางการเมือง ยังคงเข้าร่วมชุมนุมทางการเมือง แต่ดิฉันกับคุณพ่อคิดไม่เหมือนกัน เราอาจจะคิดไม่เหมือนกัน และเราอาจจะมีความกังวลอยู่บ่อยๆ ดิฉันตั้งคำถามจำนวนมากกับคนที่ดิฉันเคยเรียนรู้ทางการเมือง ที่กระตุ้นให้ดิฉันสนใจการเมือง ดิฉันคิดว่า คนในห้องนี้เกือบครึ่งเป็นคนที่เหมือนกับดิฉัน คือ เราเป็นคนที่ไม่เติบโตมาโดยเป็นผลผลิตจากคนเดือนตุลา เราไม่ได้เข้าร่วมเหตุการณ์ แต่เรากลับได้รับแรงบันดาลใจ เราเติบโต เราถูกกล่อมเกลามา เรากลัว เราชัดแย้ง เราอึดอัด เราไม่เห็นด้วย และเราเห็นด้วยกับพวกเขา

ในตอนแรกที่ดิฉันได้รับคำเชิญจากทางผู้จัด เขาบอกว่าให้ดิฉันมาพูดในหัวข้อ “มองเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ ด้วยแว่นขาว” ตอนแรกดิฉันนึกขำ เพราะในฐานะนักรัฐศาสตร์ ดิฉันไม่เชื่อว่า มีใครที่จะใช้แว่นขาวในการมองการเมือง ทุกคนมีแว่นที่มีสีทั้งสิ้น มันจะต่างกันเพียงว่าแต่ละคนมีแว่นมีสีอะไร จะมีสีเดียว หรือจะมีหลายสีที่พร้อมทำความเข้าใจความแตกต่าง

แต่มาพยายามนั่งคิดไปคิดมา ก็เข้าใจว่า เหตุใดผู้จัดจึงตั้งชื่อเช่นนั้น คงคิดว่าเป็นการให้คนที่ไม่ใช่คนเดือนตุลา มาพูดเรื่องเดือนตุลา แว่นสีขาวในที่นี้ น่าจะหมายถึงการมองคนเดือนตุลา โดยไม่ได้

มองคนเดือนตุลาผ่าน rosy eye หรือแว่นโลกสวย ที่มองว่าพวกเขา เป็นวีรบุรุษทางการเมือง ผู้เปลี่ยนแปลงโลกและเปี่ยมไปด้วยคุณธรรม ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ได้มองเขาด้วยแว่นดำทมิฬที่มองพวกเขาเป็น ภัยคุกคามแบบที่ปกอนุรักษ์นิยมและชนชั้นสูงของรัฐไทย เช่น ฝ่าย ความมั่นคง หรือทหาร เคยมองพวกเขาในอดีต หรือแม้กระทั่งแว่นตา ที่เทา ที่มองพวกเขาอย่างผิดหวัง เมื่อเห็นพวกเขาต่างแสดงจุดยืน ที่แตกต่าง จากความคาดหวังหรือภาพประทับใจในอดีต โดยเฉพาะ การที่พวกเขาหันไปสนับสนุนพรรคการเมืองต่าง ๆ ที่ไม่ใช่พรรค ก้าวหน้า หรือสีเสื้อที่อยู่ตรงกันข้ามกับเรา เพราะฉะนั้นสิ่งที่ดิฉันจะพูด นั้น จะเป็นการพูดจากมุมมองของ “คนนอก” หรือ “คนอีกรุ่น” ที่สนใจ และพยายามทำความเข้าใจพวกเขา

ดังนั้น สิ่งที่จะมาเสนอในวันนี้ คือ การให้ภาพและมุมมอง ที่ไปไกลกว่า ภาพ polarized หรือภาพสุดขั้ว จากจุดยืนอาจจะที่เปี่ยม ไปด้วยความหวัง ความผิดหวัง หรือความกลัว ที่มองพวกเขาจาก แว่นตาสีเดียว ที่ผูกติดกับภาพความเป็นวีรบุรุษทางการเมือง การ เป็นภัยคุกคามทางการเมือง หรือการเป็นผู้ทรยศต่ออุดมการณ์ทาง การเมือง

โดยสิ่งที่จะพูดในวันนี้ คือ การวิเคราะห์สถานะของ “เดือน ตุลา” ทั้งในแง่บทบาทของคนเดือนตุลา และสถานะของ “เดือนตุลา” ในพัฒนาการประชาธิปไตยและความขัดแย้งทางการเมืองไทย หลังยุคตุลา หรือเรียกสั้น ๆ ว่า ดิฉันจะพูดเกี่ยวกับคนเดือนตุลาและ คนเดือนตุลาหลังยุคตุลา โดยอยากพาทุกท่านไปดูว่าคนเดือนตุลา มีบทบาทอย่างไรในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของไทยในช่วงหลัง ยุคเดือนตุลา และ “เดือนตุลา” มีสถานะอย่างไรในการเมืองและสังคม ที่เปลี่ยนแปลงไป

ดิฉันบอกเลยว่า แม้ดิฉันจะสอนหนังสือหรือพูดในที่สาธารณะหลายที่ แต่วันนี้เป็นวันที่ดิฉันตื่นเต้นมากที่สุด เพราะเป็นการพูดเรื่องคนเดือนตุลา แล้วมีคนเดือนตุลามานั่งฟังเต็มห้อง ดิฉันต้องขอขอบคุณที่ ๆ ทุกท่านที่ให้ความเมตตาและให้โอกาสในการไปพูดคุย สัมภาษณ์ แล้วทำที่สุดงานของดิฉันก็กลายเป็นงานที่วิพากษ์วิจารณ์และมองพวกท่านผ่านมุมมองที่ไม่ได้เป็นมุมมองที่หลายท่านอาจจะคิด ดิฉันต้องขออภัยในที่นี่ก่อนเลย ดิฉันไม่ได้เป็นเจ้าของประวัติศาสตร์เดือนตุลา เพราะฉะนั้นในสถานะคนอีกรุ่นที่ไม่ได้เป็นเจ้าของประวัติศาสตร์เดือนตุลา การพูดถึงเดือนตุลาแบบวิพากษ์วิจารณ์นั้นเป็นเรื่องที่ดิฉันอึดอัดและกังวลมาก แต่อย่างไรก็ตามดิฉันจะลองนำเสนอโดยจะแบ่งการพูดออกเป็น 3 ส่วน คือ

หนึ่ง บทวิเคราะห์ว่าด้วยบทบาททางการเมืองของคนเดือนตุลา ในพัฒนาการประชาธิปไตยไทย หลังยุคเดือนตุลา โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ 2530-2540

ส่วนที่สอง คือ บทบาทของพวกเขาในความขัดแย้งทางการเมืองไทย นับตั้งแต่กลางทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา

ส่วนสุดท้ายจะวิเคราะห์สถานะของเดือนตุลาหลังยุคตุลาว่า มันเกี่ยวข้องกับเชื่อมโยงกับคนเดือนตุลาหรือไม่ ถ้าไม่ มันมีพัฒนาการอย่างไร

บทบาททางการเมืองของคนเดือนตุลา

หากเรานับอย่างหยาบ ๆ การค่อย ๆ ล่มสลายของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ในกลางทศวรรษ 2520 เป็นจุดจบของคนเดือนตุลาในยุคตุลา เนื่องจากหลัง พคท. ล่มสลาย

บทบาทของนิสิตนักศึกษาที่เคยมีบทบาททางการเมืองในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ก็เริ่มอ่อนแอและลดบทบาทลง ในท้ายที่สุด

หลังการออกจากป่าเข้าสู่เมือง ถือเป็นยุคเริ่มต้นของ “ยุคคนเดือนตุลาหลังยุคตุลา” แน่แน่นอนว่า ในช่วงแรกมีคนเดือนตุลาจำนวนมากที่อยากและพยายามกลับมา รื้อฟื้นและผลักดันการเคลื่อนไหวของ ขบวนการนักศึกษาและขบวนการฝ่ายซ้ายเพื่อการเปลี่ยนแปลงอีกครั้ง ถึงแม้ว่าจะไม่มี พคท. แล้วก็ตาม แต่พวกเขาก็ไม่ประสบความสำเร็จ พวกเขาล้มเหลวในการที่จะ รื้อฟื้นขบวนการนักศึกษาและขบวนการ ที่พวกเขาเชื่อว่าเป็นพลังที่จะทำให้ก้าวหน้าอีกครั้งหนึ่ง

เงื่อนไขที่สำคัญที่ทำให้พวกเขาเผชิญความล้มเหลว ปัญหา และ ข้อจำกัดจำนวนมาก คือ

หนึ่ง ความสำเร็จในการปราบปราม กัดขี้ จนไม่เหลือพื้นที่ ให้กับแนวคิดและขบวนการฝ่ายซ้าย หรือแม้แต่เสรีนิยมในสังคมและการเมือง ทั้งในระดับโลกและในประเทศไทย

ในระดับโลก กระแสการปราบปรามคอมมิวนิสต์ของสงครามเย็น ระลอก 2 ในช่วง 2522-2529 ยังคงดำเนินต่อไปภายใต้การสนับสนุนของสหรัฐอเมริกา เพราะฉะนั้นในระดับโลกการต่อต้านคอมมิวนิสต์ ก็ยังคงดำรงอยู่

สำหรับการเมืองภายในประเทศ ถึงแม้ว่าจะมีบรรยากาศที่ดีขึ้นท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์ จากทหารไปสู่การเมือง ในช่วงรัฐบาลเปรม ติณสูลานนท์ แต่ฝ่ายอนุรักษ์นิยม ไม่ว่าจะ เป็นทหารหรือกลุ่มพลังกษัตริย์นิยม ยังคงเป็นพลังที่มีอำนาจหลักในการเมือง ถึงแม้ว่าจะมีการพยายามฉายภาพการให้นิรโทษกรรมกับ กลุ่มนิสิตนักศึกษาที่ออกจากป่ากลับสู่เมือง แต่รัฐบาลเปรมกลับ

จับมือกับกลุ่มอนุรักษ์นิยมสุดขั้ว เช่น การนำพรรคแนวร่วมมหาชนของ
สุดสาย หัสติน ซึ่งเป็นแกนนำคนสำคัญของกลุ่มกระทิง เข้าร่วมรัฐบาล
และจนถึงปี 2526-2527 ยังคงมีการจับกุมแกนนำนักศึกษาที่ยังคง
สานสัมพันธ์กับ พคท. เสรีภาพของสื่อยังคงถูกปิดกั้น รัฐบาลยังคง
ให้อำนาจรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทยในการใช้มาตรา 42 ในการจับตา
และจัดการกับสื่อมวลชนที่วิจารณ์รัฐบาล ระหว่างปี 2522-2527
มีผู้สื่อข่าวกว่า 47 คนถูกสังหาร และหลายกรณีมีข้อบ่งชี้ว่า ตำรวจ
มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสังหาร

สอง ความขัดแย้งภายในระหว่างพวกเขาเองที่ยังค้างคามาจาก
ครั้งที่ร่วมต่อสู้กับ พคท. ซึ่งยากที่จะเยียวยาในระยะสั้น เช่น ความ
ขัดแย้งในเชิงความคิดระหว่างคนรุ่น 14 และ 6 ตุลาคม ที่มีมาตั้งแต่
ก่อนเข้าป่า ความขัดแย้งระหว่างนักศึกษา ในประเด็นที่มีต่อ พคท.
และแนวทางการต่อสู้ของ พคท. นักศึกษาที่ความคิดเห็นแตกต่างกัน
ไม่ไว้ใจซึ่งกันและกันเมื่อออกจากป่า

สาม การขาดองค์กรจัดตั้งที่เข้มแข็ง เช่น การจัดองค์กรที่มี
ลักษณะหลวมและปิดลับของ พคท. และการขาดการเตรียมพร้อม
จัดตั้งในเมืองก่อน พคท. ล่มสลาย ผลที่ตามมาเมื่อเครือข่ายในป่า
ไม่สามารถทำงานได้ เมื่อกลับเข้าเมือง อดีตนักศึกษาขาดองค์กรขึ้นนำ
หรือช่วยประสานและรื้อฟื้นการจัดตั้ง

ความพยายามในการจัดการประชุม รวบรวมผู้คนที่เคยอยู่ใน
เขตงานเดียวกันภายใต้สายจัดตั้งเดียวกัน ก็ไม่ประสบความสำเร็จ
พวกเขาไม่สามารถหาข้อสรุปอะไรได้มากนักถึงทิศทางในอนาคต
ในการรื้อฟื้นขบวนการปฏิวัติหรือขบวนการนักศึกษา ทำയที่สุดพวกเขาก็
ไม่ประสบความสำเร็จในการรื้อฟื้นขบวนการนักศึกษาฝ่ายก้าวหน้า
ในช่วงปลายทศวรรษ 2520

นอกจากนั้นคนจำนวนมากที่พื้นฐานครอบครัวยากจน หรือไม่ได้รายงานตัว ทำให้พวกเขาไม่สามารถกลับไปเรียนสถานศึกษาที่เขาเคยเรียนได้ การที่มีบางคนได้เข้าไปรายงานตัวเป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หรือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นไม่ได้เป็นทั้งหมดของคนที่ยังออกจากป่า คนจำนวนมากไม่สามารถกลับไปเรียนในสถานศึกษาที่พวกเขาเคยเรียน ทั้งเรื่องเหตุผลทางอุดมการณ์และเงื่อนไขอื่น ๆ คนเหล่านี้รู้สึกที่ชีวิตหลังการปฏิบัติเป็นเรื่องยากลำบากมาก โดยที่พวกเขาไม่ได้รับการช่วยเหลือจาก พคท. เลย ถึงแม้หลายคนจะยังมีความหวังและความรู้สึกที่ดีต่อแนวทางการปฏิบัติ แต่พวกเขาก็ถูกบีบบังคับโดยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจให้ต้องใช้เวลาทั้งหมดที่มีกับการหาเลี้ยงชีพ

ในทางตรงกันข้าม หลายคนที่มีมุมมองที่ไม่ดีต่อประสบการณ์ในช่วงป่าเขาก็หันหลังให้กับความพยายามในการรื้อฟื้นขบวนการปฏิบัติ หลายคนมองว่า พวกเขาเสียเวลาเปล่าในป่าเขา เพราะเมื่อกลับมาเพื่อน ๆ ของพวกเขาที่ไม่ได้เข้าป่ากำลังก้าวหน้าในอาชีพการงานเร็วกว่าเขา ในขณะที่เขาต้องกลับมาเริ่มต้นจากศูนย์ หรือบางคนติดลบ หลายคนพบว่า ภาพความเป็นฝ่ายซ้ายของเขาสร้างปัญหาจำนวนมากมายในการกลับมาเริ่มต้นชีวิตใหม่ในสังคมเมือง หลายคนใช้เวลานานมากในการปรับตัวที่มาใช้ชีวิตในเมือง หลังจากใช้ชีวิตในป่าเขาหลายปี มีหลายคนเล่าว่า แค่การเดินทางในพื้นที่ราบในเมืองยังเป็นเรื่องที่ยากลำบากหลังจากเดินทางป่าเขาสูงชันมาแรมปี

ณ จุดนี้ “คนเดือนตุลา” หายไป และถูกลืมนอกจากสังคม และการเมืองไทย...

คนเดือนตุลาส่วนใหญ่ กลับไปใช้ชีวิตตามทางของตัวเอง บ้างก็กลับไปเรียนต่อ บ้างก็กลับไปเริ่มต้นประกอบอาชีพ หรือหันไปทำกิจกรรมทางสังคมที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับขบวนการ

แต่นี้เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการกลับมาของพวกเขา ...

คนเดือนตุลากลับมามีบทบาทในสังคมไทยมากขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2530 แต่ในช่วงแรกไม่ใช่ในนามคนเดือนตุลาหรืออดีตนักศึกษาฝ่ายซ้าย แต่ในฐานะนักธุรกิจดาวรุ่ง พนักงานระดับสูงในบริษัทเอกชนจำนวนมากมาย นักวิชาการรุ่นใหม่ไฟแรง นักหนังสือพิมพ์ ปากกล้าวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล ทูต และระบบราชการ นักเขียนระดับรางวัล SEA WRITE ศิลปินแห่งชาติ ผู้มีชื่อเสียง นักแต่งเพลง นักร้อง นักดนตรี ทั้งในสายดนตรีเพื่อชีวิต และธุรกิจบันเทิงกระแสหลัก นอกจากนั้น หลายคนยังกลายเป็นนักพัฒนาเอกชนที่ยังคงทำงานกับประเด็นชาวบ้าน ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม นอกจากความสำเร็จในบทบาทใหม่ ในแวดวงสาขาอาชีพและหน้าที่การงานใหม่ๆ แล้ว พวกเขายังมีบทบาทนำ และเป็นมวลชนสำคัญในหลายห้วงแห่งการพัฒนาและการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองของไทย ในช่วงทศวรรษ 2530-2540 ซึ่งไม่ใช่ในนามอดีตนักศึกษาและนักเคลื่อนไหวในช่วงทศวรรษ 2510

ไม่ว่าจะเป็นบทบาทของแกนนำและมวลชนชนชั้นกลางในการผลักดันขบวนการต่อต้านการกลับมาของทหารในการเมือง ในช่วงเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พวกเขากลับเข้ามามีบทบาททางการเมืองมวลชนอีกครั้ง แต่ไม่ใช่ในนามคนเดือนตุลา แต่กลายเป็นส่วนหนึ่งของการเติบโตของมวลชนชนชั้นกลางที่เป็นผลผลิตของการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และการศึกษาในช่วงทศวรรษ 2520 แต่พวกเขาไม่ใช่ชนชั้นกลางธรรมดา พวกเขาเป็นชนชั้นกลางพิเศษ ผู้มีประสบการณ์

ในการเคลื่อนไหวและจัดตั้งมวลชน พวกเขากลายเป็นกำลังสำคัญ ทั้งวงในของการจัดตั้งขบวนการ ในการคิดยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหว การระดมมวลชน และเป็นมวลชนที่สำคัญในการสนับสนุนการเคลื่อนไหว พวกเขาเป็นชนชั้นกลางที่ Unit of generation พวกเขาสามารถเข้าใจชนชั้นสูง พุดในภาษาชนชั้นกลาง และในขณะเดียวกัน ก็มีประสบการณ์กับชนชั้นล่าง แบบที่ไม่มีชนชั้นไหนหรือกลุ่มไหน ในห้วงประวัติศาสตร์ไทยที่สามารถทำได้ พวกเขากลายเป็นสินทรัพย์ทางการเมืองและทางเศรษฐกิจที่มีความสำคัญมาก นอกจากจะเป็นแกนนำแล้ว พวกเขายังเป็นมวลชนที่สำคัญ หลายคนตื่นเต้นมากที่ได้กลับมาทำงานการเมืองอีกครั้ง พวกเขากลับมาในนามใหม่ ภายใต้แบนเนอร์ใหม่ ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายนักธุรกิจ เครือข่ายนักวิชาการ สื่อมวลชนผู้รักประชาธิปไตย นักพัฒนาเอกชนที่พยายามผลักดันประเด็นชาวบ้านที่สนับสนุนประชาธิปไตย นอกจากการกลับมาของพวกเขาในฐานะใหม่แล้ว พวกเขายังพยายามเชื่อมโยงประวัติศาสตร์เดือนตุลาให้เข้ากับประวัติศาสตร์เดือนพฤษภาที่เขามีส่วนสร้างอีกครั้ง ในฐานะเส้นทางประวัติศาสตร์ประชาธิปไตย

หลังจากจุดเริ่มต้นในปี 2535 กิจกรรมทางการเมืองของคนเดือนตุลาเริ่มขยายตัวและเติบโตมากขึ้น เช่น การขยายตัวของขบวนการภาคประชาชน ในช่วงทศวรรษ 2530-2540 เป็นอีกช่วงที่สำคัญที่คนเดือนตุลาประสานความร่วมมือและเคลื่อนไหวทางการเมืองกันในฐานะเอ็นจีโอ นักวิชาการ นักหนังสือพิมพ์ ในการสนับสนุนการเติบโตของพลังคนชายขอบของสังคม ไม่ว่าจะเป็นสมัชชาคนจน เครือข่ายต่อต้านเขื่อน เครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติ ดินน้ำป่า

คนเดือนตุลา
ในพฤษภาคมมีพี

คนเดือนตุลา
ในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

คนเดือนตุลา
ในการปฏิรูปการเมือง

จากบทบาทชนชั้นกลางผู้สนับสนุนประชาธิปไตย และขบวนการคนจน ในช่วงปลายทศวรรษ 2530 พวกเขาขยายบทบาทไปสู่การปฏิรูปทางการเมืองในระดับชาติ คนเดือนตุลาคือนักวิชาการกลายเป็นฐานนักคิดที่สำคัญในการนำเสนอความคิด พื้นฐานในการวิเคราะห์ปัญหาและวิพากษ์โครงสร้างทางการเมืองไทย เช่น นำเสนอข้อเสนองานในเชิงระบบและโครงสร้าง **สองนคราประชาธิปไตย** ของอาจารย์เอนก เหล่าธรรมทัศน์ เป็นงานชิ้นสำคัญที่ทำให้เราได้รับรัฐธรรมนูญ 2540 บทบาทของอาจารย์เอนก หรืออาจารย์ธีรยุทธ บุญมี ไปจนถึงทางออกเชิงโครงสร้าง นอกจากนั้นคนเดือนตุลาจากเครือข่ายต่างๆ ในทุกสาขาอาชีพยังเข้าร่วมกระบวนการร่าง และการกดดันให้ผ่านร่างรัฐธรรมนูญฉบับภาคประชาชน ช่วงปลายทศวรรษ 2540 พวกเขากลายเป็นพลังเชิงวิพากษ์การเมือง ไม่ใช่เพียงแคในการเมืองนอกสภา หรือการเมืองภาคประชาชน แต่ในการเมืองในสภา คนเดือนตุลาเข้าไปมีบทบาทอย่างมาก

นับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2530 เราเริ่มเห็นอดีตนิสิตนักศึกษาเหล่านี้เริ่มเข้าไปมีบทบาททางการเมืองทั้งในฐานะนักการเมืองที่ลงสมัครรับเลือกตั้ง ที่ปรึกษาทางการเมือง ผู้ช่วยนักการเมือง นักวางแผนการณรงค์หาเสียง หรือนัก Lobbyist ให้กับนักการเมืองและพรรคการเมืองจำนวนมากมาย ทั้งในพรรคที่มีภาพลักษณ์ว่าก้าวหน้าและอนุรักษ์นิยม ทุกพรรคต้องการคนแบบนี้ คนที่พูดในภาษาที่คนชนชั้นกลางชอบ และในขณะเดียวกันก็เข้าใจชนชั้นล่าง เข้าใจปัญหาของชาวบ้าน พวกเขาเป็นกลุ่มคนที่พิเศษที่ทุกพรรคการเมืองต้องการ

ในระลอกแรก การเลือกตั้งทั่วไปในปี 2531 เราเริ่มเห็นคนเดือนตุลาเข้าสู่พรรคการเมืองทั้งในฐานะผู้สมัครรับเลือกตั้ง ส.ส. และที่ปรึกษาทางการเมืองของนักการเมือง กลุ่มแรกที่ประสบความสำเร็จ

คนเดือนตุลา
ในพรรคการเมืองและการเมืองเลือกตั้ง

ทั้งหมดเป็นคนที่มีความสัมพันธ์ทางการเมืองโดยตรงกับนักการเมืองหัวก้าวหน้า หรือในพรรคการเมืองต่างๆ หรือชนชั้นสูงที่อยู่ในแวดวงพรรคการเมือง ที่เคยทำงานร่วมกันนับตั้งแต่ยุคเดือนตุลา หรือผ่านเครือข่ายครอบครัวที่มีฐานะความเป็นนักการเมืองอยู่แล้ว เช่น

คนเดือนตุลาในองค์กรอิสระ

คุณจาตุรนต์ ฉายแสง, คุณชำนาญ ศักดิ์เศรษฐ์, คุณพินิจ จารุสมบัติ และ คุณอดิศร เพียงเกษ

ระลอกที่สอง หลังความสำเร็จของนักการเมืองเดือนตุลาที่เข้าสู่การเมืองเลือกตั้งในระลอกแรก พวกเขาเริ่มชักชวนเพื่อนฝูงเข้าสู่แวดวงการเมืองมากขึ้น ในช่วงการเลือกตั้งหลังพฤษภาทมิฬ เราเห็นการไหลบ่าเข้ามาของคนเดือนตุลาในการเมืองเลือกตั้ง เช่น คุณสุธรรม แสงประทุม และคุณวิทยา แก้วภราดัย เข้าสู่การเมือง ผ่านการชักชวนของชำนาญ ซึ่งในขณะนั้นอยู่พรรคก้าวหน้า

แต่มีใ้ว่าทุกคนประสบความสำเร็จ อดีตนักศึกษาเหล่านี้จำนวนมากที่ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะการอยู่รอด หรือการประสบความสำเร็จในการเลือกตั้ง จำเป็นต้องอาศัยทั้งปัจจัยหลายอย่างในการมีฐานทรัพยากรและเครือข่ายการเมืองที่มากพอ และการยอมปรับตัวเข้ากับการเมืองเลือกตั้งที่ไม่ใช่แบบอุดมคติ หลายคนชนะการเลือกตั้งเพียงครั้งเดียว ในขณะที่หลายคนไม่เคยชนะการเลือกตั้งเลย เช่น อาจารย์จรัล ดิษฐาอภิชัย

นอกจากพรรคการเมืองแล้ว การปฏิรูปทางการเมืองในปลายทศวรรษ 2530 โดยเฉพาะการเกิดขึ้นขององค์กรอิสระทางการเมืองทั้งหลายซึ่งเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากรัฐธรรมนูญ 2540 ได้เปิดพื้นที่ใหม่ๆ ทางการเมืองให้กับคนเดือนตุลาเหล่านี้ที่อยากเข้ามามีบทบาทในกระบวนการทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็น อาจารย์จรัล ดิษฐาอภิชัย และคุณสนธิ ไชยรส คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน คุณหมอนิรันดร์ พิทักษ์วัชระ, คุณสมพงษ์ สระกวี, คุณมาลีรัตน์ แก้วก่า, คุณการุณ ไสงาม, คุณพิเชษฐ พัฒนโชติ สมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้ง ฯลฯ

พอถึงปลายทศวรรษ 2530 ต้น 2540 คนเดือนตุลาอยู่ในทุกที่ไม่ว่าคุณจะหันไปหาพรรคการเมืองหรือองค์กรใดคุณก็จะพบพวกเขาไม่ว่าคุณจะไปงานสัมมนาไหนพวกเขาอยู่ที่นั่นไม่ว่าคุณจะอ่านหนังสือพิมพ์เล่มไหน บทวิเคราะห์การเมืองไทย พวกเขาก็เป็นคนเขียนไม่ว่าคุณจะไปร่วมชุมนุมทางการเมืองของชาวบ้านกลุ่มไหน คุณจะพบพวกเขาได้ที่นั่น พวกเขากลายเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของสังคมไทย และกระบวนการทางการเมือง

ยุคทองของพวกเขายังไม่จบ จุดที่เรียกว่า 'Apex' หรือจุดสูงสุดของคนเดือนตุลา จริง ๆ อยู่ในช่วงกลางทศวรรษ 2540 หรือในช่วงการเติบโตของรัฐบาลไทยรักไทย ภายใต้ นายกรัฐมนตรี ทักษิณ ชินวัตร รัฐธรรมนูญ 2540 ช่วยให้เกิดชนชั้นนำกลุ่มใหม่ ซึ่งนั่นคือ ทักษิณ รวมทั้งโอกาสและช่องทางทางการเมือง พร้อมทั้งพันธมิตรทางการเมืองใหม่ๆ ให้กับคนเดือนตุลา

จากบทบาท ภาพลักษณ์ที่ดี ทักษะ และชื่อเสียงของพวกเขา มีก่อนหน้านี้ ไม่ว่าจะเป็นนักการเมืองรุ่นใหม่ ที่ปรึกษาพรรคการเมือง นักบรรณคดีทางการเมือง ที่ปรึกษาด้านนโยบาย เอ็นจีโอ นักวิชาการ สื่อมวลชน พวกเขาได้รับการเชื้อเชิญเข้าสู่พรรคไทยรักไทยเป็นกลุ่มแรก ๆ ผ่านทั้งสายสัมพันธ์โดยตรงกับทักษิณ และผ่านเพื่อนที่เข้าร่วมพรรคตั้งแต่ช่วงแรก ในการก่อตั้งพรรค วางนโยบาย และการบรรณคดีหาเสียงของพรรค

คนเดือนตุลาที่เข้าร่วมพรรคไทยรักไทย เข้าไปนั่งทั้งในฐานะสมาชิกพรรค ผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูงในพรรค และตำแหน่งระดับสูงจำนวนมากในช่วงที่พรรคได้ทำหน้าที่ในฐานะพรรครัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นที่ปรึกษาส่วนตัวการเมืองของทักษิณ นักวิเคราะห์และวางแผนนโยบาย โดยเฉพาะหลายนโยบายที่เกี่ยวข้องกับคนจนและคนชายขอบ ที่วางแผนบรรณคดีการเมือง ทีมเจรจาและจัดการความขัดแย้ง และทำประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์ของพรรค หลายคนได้ขึ้นไปดำรงตำแหน่งสูงระดับรัฐมนตรีว่าการกระทรวง ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี หรือ ส.ส. บัญชีรายชื่อในอันดับเลขตัวเดียว ถือได้ว่าเป็นบรรยากาศที่พิเศษมาก ๆ ไม่ว่าจะเป็นคุณหมอมิ่ง พรหมินทร์ เลิศสุริย์เดช เลขาใกล้ตัวคุณทักษิณ คุณภูมิธรรม เวชยชัย คนเดือนตุลาที่ได้ทุกหน้าที่ คุณ-

---

คนเดือนตุลา
ในรัฐบาลไทยรักไทย

เกรียงกมล เลหาไพโรจน์ ผู้อยู่เบื้องหลังกระบวนการจำนวนมากมาย และคุณหมอเลียบ สุรพงษ์ สีบวงศ์ลี

ไม่ใช่เฉพาะพวกเขาที่อยู่ในพรรคไทยรักไทย ยังมีคนเดือนตุลาที่อยู่ในนอกพรรคการเมือง ไม่ว่าจะเป็นเอ็นจีโอ นักวิชาการ นักเคลื่อนไหว ที่ก่อนหน้านี้ไม่เคยไม่พอใจรัฐบาลชวน และไม่เคยมีโอกาเข้าร่วมในกระบวนการนโยบาย หรือเข้าถึงอำนาจรัฐ อีกจำนวนหนึ่งทำหน้าที่ในฐานะที่ปรึกษาและมวลชนสนับสนุนที่สำคัญ ในช่วงกระบวนการในการวางนโยบาย ดังนั้นผลที่ตามเราจึงเห็นนโยบายจำนวนมาก มีที่มาจากพวกเขา และมีพวกเขาทำหน้าที่ในการนำนโยบายเหล่านี้ไปปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็น 30 บาท กองทุนหมู่บ้าน และอื่น ๆ

จุดสูงสุดของพวกเขา ไม่ใช่เฉพาะในแง่บทบาททางการเมือง แต่ภายใต้รัฐบาลทักษิณ พวกเขายังได้มีโอกาสในการสถาปนาสถานะของเดือนตุลาให้ลงหลักปักฐาน พวกเขาสามารถผลักดันให้รัฐเข้ามาสนับสนุนการรณรงค์เฉลิมฉลองบทบาทและสถานะภาพของความเป็นคนเดือนตุลาในพื้นที่การเมืองกระแสหลัก นักการเมืองเดือนตุลาในรัฐบาลผลักดันให้รัฐบาลจัดสรรงบประมาณมาสนับสนุนกิจกรรมเฉลิมฉลอง งานรำลึกเดือนตุลา การสร้างอนุสาวรีย์ การสร้างสิ่งปลูกสร้างเชิงสัญลักษณ์ใหม่ๆ ทั้งสำหรับ 14 ตุลา 6 ตุลา การรำลึกในพื้นที่เขตป่าเขา อดีตเขตงานในป่าที่พวกเขาเคยทำงานร่วมกับ พคท. และพี่น้องในป่าเขาและชนบท

แต่นั้นก็คือ ช่วงสุดท้ายของความศักดิ์สิทธิ์ของ “คนเดือนตุลาฯ”

คนเดือนตุลา
ในขบวนการ
ต่อต้านทักษิณ

บทบาทของคนเดือนตุลา ในความขัดแย้งทางการเมืองไทย

ในช่วงต่อมา ในช่วงปลายทศวรรษ 2540-2550 บทบาทและความชอบธรรมของคนเดือนตุลาเริ่มสั่นคลอน ความขัดแย้งและความชอบธรรมของพวกเขาเริ่มถูกตั้งคำถาม ในช่วงความขัดแย้งการเมืองสี่สี่ หรือการเติบโตขึ้นของขบวนการต่อต้านรัฐบาลทักษิณกับกลุ่มอื่นๆ ที่สนับสนุนรัฐบาล และกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับแนวทางของกลุ่มต่อต้านทักษิณ

ท่ามกลางการก่อตัวของขบวนการต่อต้านทักษิณ คนเดือนตุลาจำนวนมากบางคนเริ่มหันไปสนับสนุนขบวนการต่อต้านทักษิณ ตั้งคำถามและโจมตีเพื่อน ๆ ชาวเดือนตุลา ที่ยังคงสนับสนุนรัฐบาลอย่างรุนแรง ด้วยความผิดหวัง ไม่ว่าจะเป็นการโจมตีว่าเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัวและอำนาจที่ได้จากทักษิณ ไปจนถึงการโจมตีในระดับฐานคิดว่า เพื่อนของเขาในรัฐบาลทรยศต่ออุดมการณ์เดือนตุลา หันไปสนับสนุนทุนนิยมสามัญ รัฐบาลอำนาจนิยมที่มาจากการเลือกตั้ง หรือไปไกลถึงขั้นโจมตีเพื่อนของเขาผ่านฐานคิดชาตินิยมและกษัตริย์นิยม แบบเดียวกับที่กลุ่มอนุรักษนิยมสุดขั้วใช้ในขบวนการต่อต้านทักษิณ ไม่ว่าจะเป็นการโจมตีเพื่อนของเขาว่าเป็นฝ่ายซ้ายในรัฐบาลทักษิณที่ต้องการผลักดันการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศไปสู่สาธารณรัฐ ในกรณีปฏิญญาฟินแลนด์ ซึ่งเป็นข้อกล่าวหาที่ร้ายแรงมาก หรือหลายกลุ่มไปไกลถึงการออกมาให้การสนับสนุนแนวทางที่ไม่เป็นประชาธิปไตยในการโค่นล้มรัฐบาลทักษิณ เช่น การรัฐประหารและการต่อต้านการเมืองแบบเลือกตั้ง หันไปรณรงค์การเมืองแต่งตั้งการเมืองระบบราชการ

คนเดือนตุลา
ในปีกเสื้อแดง และต่อต้านรัฐประหาร

ในขณะเดียวกัน กลุ่มคนเดือนตุลาที่ยังคงสนับสนุนนโยบายรัฐบาลทักษิณ หรือที่ไม่ได้เห็นด้วยกับทักษิณ แต่ก็ไม่เห็นด้วยกับการเข้าร่วมขบวนการที่มีแนวโน้มจะเป็นอนุรักษ์นิยมมากขึ้นของขบวนการต่อต้านทักษิณ ก็ไม่พอใจเพื่อนที่เข้าร่วมกับขบวนการต่อต้านทักษิณหันไปสนับสนุนขบวนการของคนเสื้อแดง หรือผลักดันการณรงค์ที่ไม่เอาทั้ง 2 ฝ่าย หรือ Two Nos ที่ต้องการแสดงจุดยืนทางการเมืองที่ไม่เอาทั้งทักษิณและไม่เอารัฐประหารและอำนาจนิยมศักดินาและราชการ ผลที่ตามมา คือ ความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างพวกคนเดือนตุลา และความตกต่ำของความชอบธรรมและภาพลักษณ์ที่สังคมมีต่อคนเดือนตุลา

ในช่วงแรกของความขัดแย้ง งานฉลองเดือนตุลากลายเป็นเวทีแห่งการต่อสู้ ปะทะคารม และทะเลาะเบาะแว้งของคนเดือนตุลา ที่มีจุดยืนทางการเมืองที่แตกต่างกัน ในระยะต่อมา เริ่มมีการยึดกุมความหมายและสัญลักษณ์ของการฉลอง 14 ตุลา และ 6 ตุลาคม โดยกลุ่มที่สนับสนุนขบวนการต่อต้านทักษิณ ยึดกุมการจัดงานและการใช้สัญลักษณ์ของชัยชนะของประวัติศาสตร์ 14 ตุลาคม เป็นฐานและพื้นที่ในการต่อสู้ทางการเมืองในจุดยืนเพื่อต่อต้านระบอบที่เขาเรียกว่า “เผด็จการทักษิณ” ในขณะที่การรำลึก 6 ตุลาคม กลายเป็นที่ยืนและพื้นที่ทางการเมืองของกลุ่มที่ต่อต้านรัฐประหาร และการยึดอำนาจรัฐบาลเลือกตั้ง รวมทั้งคนเดือนตุลาที่สนับสนุนขบวนการเสื้อแดง

มาถึงจุดนี้ คนจำนวนมากตั้งคำถามกับคนเดือนตุลา ทั้งในฝ่ายทักษิณและในฝ่ายตรงกันข้าม หลายคนหมดความหวังกับคนเดือนตุลาในฐานะพลังฝ่ายก้าวหน้า หลากหลายกลุ่มตั้งคำถามว่า พวกเขาทั้งที่อยู่ในฝ่ายเหลืองและแดง เปลี่ยนไปแล้ว เปลี่ยนไปจากคนที่เคยต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ความยุติธรรมในสังคม และความเท่าเทียมกันในช่วง 14 และ 6 ตุลา

ในระยะหลัง การพูดถึงคนเดือนตุลา กลายเป็นสัญลักษณ์ของความย้อนแย้ง การเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์แบบหน้ามือเป็นหลังมือ คำว่า “คนเดือนตุลา” กลายเป็นเรื่องตลกร้ายทางการเมือง กระทั่งคนเดือนตุลาจำนวนมากหมดความภูมิใจในการอ้างอิงตนเองถึงความเป็นคนเดือนตุลาไปเลยทีเดียว

สถานะของเดือนตุลาหลังยุคตุลา

ตอนที่ดิฉันเริ่มทำวิทยานิพนธ์ท่ามกลางความหวังว่า คนเดือน-ตุลา คือ พลังประชาธิปไตย ดิฉันเริ่มเก็บข้อมูลท่ามกลางความขัดแย้งของพวกเขา ดิฉันรู้สึกว่าคุณดิฉันตั้งคำถามผุดตั้งแต่ต้น มาถึงจุดนี้จึงเกิดคำถามขึ้นมามากมาย สิ่งที่คุณดิฉันพยายามจะตอบในช่วงท้ายของการพูดในครั้งนี้ คือ วิกฤตติความชอบธรรมของคนเดือนตุลาที่เกินขึ้นในระยะ 10 ปีที่ผ่านมาส่งผลอย่างไรต่อสถานะทางประวัติศาสตร์ และมรดกทางประวัติศาสตร์ของ 14 และ 6 ตุลา หากถามคำถามนี้ ผ่านมุมมองของคนที่ไม่ใช่คนเดือนตุลาอย่างดิฉัน ดิฉันเห็นว่า ที่ผ่านมามีพัฒนาการความเป็น “คนเดือนตุลา” กับ “เดือนตุลา” เป็นเรื่องที่แยกออกจากกันเป็นคนละเรื่อง

ถึงแม้ว่าสถานะภาพของ “ความเป็นคนเดือนตุลา” จะสั้นคลอนและเผชิญกับวิฤตติ แต่สถานะภาพของประวัติศาสตร์ 14 และ 6 ตุลา มันได้เริ่มลงหลักปักฐาน และมีพัฒนาการทางการเมืองเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยแยกจาก “คนเดือนตุลา” เพราะฉะนั้น “คนเดือนตุลา” กับ “ประวัติศาสตร์เดือนตุลา” เป็นคนละเรื่องกัน

ประเด็นแรก ประวัติศาสตร์ของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กลายเป็นส่วนหนึ่งของหมุดหมายทางประวัติศาสตร์ของพัฒนาการประชาธิปไตยของไทย และการต่อสู้เรียกร้องของประชาชน ผ่านเรื่องเล่า (Narrative) ที่เริ่มต้นด้วยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 จากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยคณะราษฎร

14 ตุลาคม 2516 ถือเป็นก้าวสำคัญที่ 2 ของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย โดยพลังของคนรุ่นใหม่ พลังหนุ่มสาวที่ลุกขึ้นท้าทาย

ระบอบเผด็จการทหาร และเปลี่ยนแปลงประเทศไปสู่ประชาธิปไตย แล้วตามด้วยพลังชนชั้นกลางต่อต้านการกลับมาของทหารในการเมือง ในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 การเติบโตของขบวนการทางสังคม ของขบวนการชาวบ้านในช่วงทศวรรษ 2530-40 และการรวมพลังของ ทุกภาคส่วนของประชาสังคมในการผลักดันการปฏิรูปการเมือง เพราะฉะนั้นในแง่ประวัติศาสตร์ 14 ตุลา มีที่ยืน

ในขณะที่เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 กลายเป็นสัญลักษณ์ของการลุกขึ้นสู้ของประชาชนคนธรรมดา สองมือเปล่า ที่สู้กับความรุนแรง และอำนาจของรัฐและชนนำ เพื่อความยุติธรรม และความเท่าเทียมกัน ถึงแม้ว่าจะไม่เห็นชัยชนะก็ตาม เพราะฉะนั้นประวัติศาสตร์ 14 ตุลา กับ 6 ตุลา นั้นมีที่ยืน มีสถานะของมันในความรับรู้ของคนรุ่นดิฉัน มีสถานะ ในการทำความเข้าใจในการเมืองไทยซึ่งแยกออกจากคนเดือนตุลา

ประเด็นที่สอง สถานะของคนเดือนตุลา ไม่ว่าจะ เป็น 6 หรือ 14 ตุลา มีพัฒนาการตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง เนื่องจากประวัติศาสตร์ทั้ง 2 ชุด ถูกตีความใหม่ และถูกใช้ ทั้งโดยคนเดือนตุลาเอง และขบวนการทางการเมืองใหม่ๆ ที่ไม่ได้มีอะไรเกี่ยวข้องกับเดือนตุลาเลย พุด่างๆ เดือนตุลากลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองทางวัฒนธรรมและทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของหลากหลายพลังทางการเมือง ในการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง ลดทอนความชอบธรรมทางการเมืองของฝ่ายตรงข้าม สร้างเหตุผล (Rational) ของการเคลื่อนไหว ไม่ว่าจะ เป็นทั้งเหตุการณ์ 14 และ 6 ตุลา ต่างถูกจับจองโดยฝ่ายต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นคนเดือนตุลาเอง ต่อสู้แข่งขันในการแย่งชิงการตีความ และใช้ประวัติศาสตร์เดือนตุลา เพื่อสนับสนุนบทบาททางการเมืองใหม่ๆ ของพวกเขา จากการสำรวจ ประเด็นในการจัดงานรำลึกเหตุการณ์ ไม่ว่าจะ เป็น 14 หรือ 6 ตุลา ในแต่ละปี เราจะเห็นการพยายาม

เชื่อมโยงประวัติศาสตร์เดือนตุลากับบทบาทใหม่ๆ ของคนเดือนตุลา และขบวนการทางการเมืองใหม่ที่พวกเขาเข้าร่วม แต่ไม่ใช่เพียงคนเดือนตุลาเท่านั้น นักศึกษา และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอื่นๆ ที่ต้องต่อสู้กับรัฐ และถูกกระทำโดยการใช้อำนาจรุนแรงโดยรัฐ ก็พยายามขยายการตีความ และใช้ “เดือนตุลา” ในมิติและวิถีทางที่หลากหลาย ประวัติศาสตร์ 14 และ 6 ตุลา ได้ช่วยสร้างความชอบธรรมให้กับสถาบันนักเรียน นิสิต นักศึกษา

ในด้านหนึ่ง ผลของมันทำให้ในทุกช่วงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลังเดือนตุลา นักศึกษาจะอ้างอิงตนเองกับประวัติศาสตร์และบทบาทของนักศึกษาในยุคเดือนตุลา เพื่อเพิ่มความชอบธรรมให้กับพวกเขาผ่านประวัติศาสตร์ พลังนักศึกษาอันบริสุทธิ์ที่เกิดขึ้นในช่วง 14 และ 6 ตุลา กระบวนการอ้างอิงดังกล่าว ช่วยทำให้ภาพของขบวนการนักศึกษา กลายเป็นภาพของพลังบริสุทธิ์ทางการเมืองที่ต่อสู้ด้วยเจตจำนงอันแน่วแน่เพื่อประชาธิปไตย ทั้งที่ในความเป็นจริง ขบวนการนักศึกษามีความขัดแย้งและแตกต่างหลากหลาย

อีกด้านหนึ่ง ผลของความสำเร็จในการอ้างอิงดังกล่าวส่งผลทำให้พลังนักศึกษากลายเป็นหนึ่งในองค์ประกอบจำเป็นที่ทุกขบวนการต้องมี เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับขบวนการของตนเอง ไม่ว่าจะ เป็นขบวนการต่อต้านทหารในช่วงพฤษภาทมิฬ ขบวนการคนจน หรือแม้กระทั่งขบวนการเสื้อเหลือง และเสื้อแดง ทั้งหมดพยายามระดมการสนับสนุนจากนักศึกษา หรือบางองค์กร ถึงกับตั้งชื่อว่าเป็นองค์กรนักศึกษา ทั้งที่จริง ๆ มีสมาชิกหรือผู้เข้าร่วมที่เป็นนักศึกษาน้อยมาก

นอกจากพลังนักศึกษาแล้ว การเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมต่างๆ ตั้งแต่ขบวนการคนจน ขบวนการสลัม ขบวนการชาวนาชาวลี ก็ยึดโยงตนเองกับบทเรียน และประวัติศาสตร์

การต่อสู้ในช่วงเดือนตุลา ทั้ง 2 เหตุการณ์ ในฐานะการสร้างความ-
ชอบธรรมให้การต่อสู้ของพวกเขาในการต่อสู้กับรัฐ และเป็นการ
ลดทอนความชอบธรรมของรัฐและระบอบราชการที่ทำร้ายประชาชน
ตลอดมา

นอกจากนั้น เรายังมีขบวนการต่อต้านทักษิณ ไม่ว่าจะเป็
นพม. หรือ กปปส. ในการใช้ประวัติศาสตร์ และองค์ประกอบอื่นๆ ของ
14 ตุลา ในการต่อสู้ ไม่ว่าจะเป็นเพลง หรือแม้ว่าการอ้างอิง
ประวัติศาสตร์โดยตรง เช่น เพลง **สู้ไม่ถอย** ซึ่งแต่งโดยเสกสรรค์
ประเสริฐกุล อดีตคนเดือนตุลา และเคยเป็นเพลงมาร์ชนำนิติน
นักศึกษา เดินไปตามถนนราชดำเนิน ในช่วง 14 ตุลาคม 2516
กลายเป็นเพลงประจำการชุมนุมของ กปปส. ที่นำโดยก้านนสุเทพ
เทือกสุบรรณ

ในขณะที่ขบวนการเสื้อแดงจะรณรงค์ทางการเมืองฝ่าย
ประวัติศาสตร์ 6 ตุลา เพื่อประนามการใช้ความรุนแรงของรัฐต่อ
พวกเขาในช่วงปี 2553 การยึดอำนาจของรัฐบาลทหารในช่วงยุค คสช.

ประเด็นที่สาม ถึงแม้ว่าเราจะตั้งคำถามกับคนเดือนตุลา
แต่ไม่ว่าเวลาจะผ่านไปนานเท่าใด ประวัติศาสตร์ทั้ง 2 ชุดกลายเป็น
แรงบันดาลใจทางการเมืองที่สำคัญของคนรุ่นใหม่ที่สนใจการเมือง
โดยที่ไม่เกี่ยวข้องอะไรกับคนเดือนตุลาหลังตุลา ประวัติศาสตร์เดือน
ตุลาทั้ง 2 ช่วง ยังกลายเป็นจุดเริ่มต้นและแรงบันดาลใจทางการเมือง
ของคนรุ่นใหม่ que เริ่มต้่นสนใจ และต้่นตัวทางการเมือง จากการ
สัมภาษณ์คนรุ่นใหม่หนุ่มสาวที่เห็นแกนนำในขบวนการทางการเมือง ไม่ว่าจะ
จะอยู่ในสี่สี่ใด การได้เข้าร่วมนิทรรศการหรือการอ่านประวัติศาสตร์
14 และ 6 ตุลา เป็นการจุดไฟและเป็นแรงบันดาลใจที่สำคัญในการ
ลุกขึ้นต้่นตัวทางการเมือง และเปลี่ยนแปลงความต้่นตัวให้กลายเป็น

การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง ถึงแม้ว่าเมื่อเขาเรียนรู้จากการเมืองมากขึ้น เขาจะผิดหวังกับคนเดือนตุลาหลายกลุ่ม แต่ประวัติศาสตร์เดือนตุลายังคงเป็นพลังที่ช่วยขับเคลื่อนพลังการต่อสู้ของคนรุ่นใหม่

จากทั้งหมด ดิฉันขอสรุปว่า บทเรียนที่เราได้จากคนเดือนตุลา และสถานะเดือนตุลาหลังยุคตุลา คือ สถานะทางประวัติศาสตร์ของคนเดือนตุลา มันมีพัฒนาการแยกจากเรื่อง “คนเดือนตุลา” ดังนั้นถึงแม้คนเดือนตุลาจะขัดแย้งกัน หรือถูกตั้งคำถามจากหลายฝ่าย แต่ประวัติศาสตร์ บทเรียนจากประวัติศาสตร์ และสถานะของคนเดือนตุลา ยังคงมีพัฒนาการและเปลี่ยนแปลงต่อไปท่ามกลางพัฒนาการการเติบโตของการเมืองของคนธรรมดา ไม่ว่าจะเป็นผ่านก้าวหน้า ฝ่ายอนุรักษ์นิยม และเดือนตุลา ยังคงเป็นเครื่องมือที่สำคัญของ “การเมืองแห่งการอ้างอิง”

สุดท้ายนี้ ไม่ว่าท่านจะชอบ ผิดหวัง ตั้งคำถามกับคนเดือนตุลาหลังเดือนตุลาหรือไม่ แต่ในแง่สถานะทางประวัติศาสตร์ พวกเขาคือผู้สร้างประวัติศาสตร์ที่สำคัญ ที่กลายเป็นต้นทุนทางการเมืองที่สำคัญและส่งผลกระทบต่อพัฒนาการทางการเมืองไทยและประชาธิปไตยสมัยใหม่ของไทย อย่างที่ไม่มีใครปฏิเสธได้

เหตุการณ์ 6 ตุลา กับอาจารย์ป่วย

- หม่อมราชวงศ์สายสวัสดี สวัสดิวัตน์
- ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
- นายจอน อึ้งภากรณ์
- นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์
- นายภิญโญ ไตรสุริยธรรมา

(ภาพจาก ข่าวกว 3 มิติ)

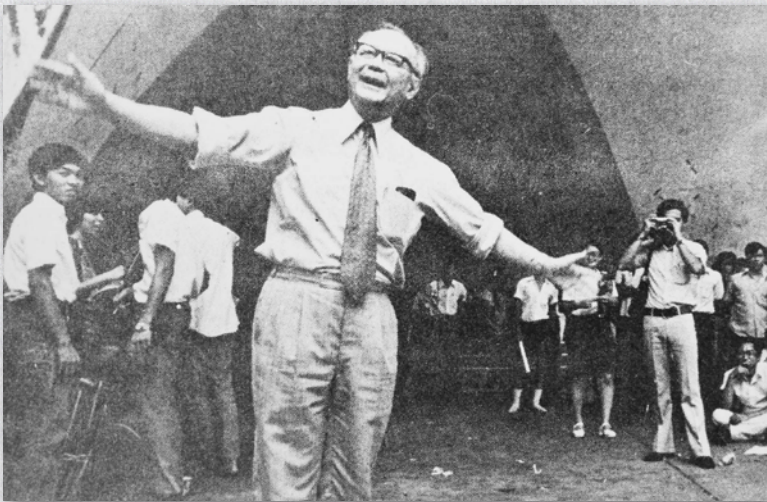

การเสวนาในวาระ 42 ปี
เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519
ณ ห้องจัด เศรษฐบุตตร คณะ
นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์
เมื่อวันเสาร์ที่ 6 ตุลาคม
2561.

นายกษิต อนุทนาร (พิธีกร)

การเสวนาช่วงสายของวันนี้ คือ เรื่อง “เหตุการณ์ 6 ตุลา กับอาจารย์ป่วย” ซึ่งเป็นปีที่เรายกเรื่องอาจารย์ป่วยขึ้นมาพูดเป็นพิเศษ เพราะอาจารย์ป่วยเป็นผู้มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลา ท่านเป็นอธิการบดีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แม้ว่าจะเป็นช่วงเวลาสั้นๆ แต่ก็ช่วงเวลาที่สำคัญมากของเมืองไทย อันเป็นช่วงที่เกิดเหตุการณ์ทางการเมืองที่ค่อนข้างรุนแรง มีการโจมตีต่างๆ ไปจนถึงเหตุการณ์โคกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์ 6 ตุลา

อาจารย์สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เล่าว่า ในวันที่ 4 ตุลาคม 2519 วันสอบไล่วันแรกของนักศึกษาปี 1 ของธรรมศาสตร์ในภาคแรกของปีการศึกษา นั้น ระหว่างที่เขา 'ไฮด์ปาร์ค' ที่ลานโพธิ์ ชักชวนให้มีการงดสอบ และนักศึกษาจากชุมนุมการละครเริ่มแสดงละครสั้นในเหตุการณ์แฆวนคอสตูปฏิบัติการ 2 คน อาจารย์ป่วยก็ปรากฏตัวขึ้นที่นั่นเพื่อขอให้นักศึกษาเลิกชุมนุม จนเกิดเป็นภาพที่ดูเหมือนอาจารย์ป่วยกำลัง 'จำวาง' ทั้งที่แท้จริงท่านกำลัง 'ห้ามทัพ' อยู่ หลังจากที่ท่านใช้เวลา 10-15 นาทีก็ไม่อาจโน้มน้าวนักศึกษาได้สำเร็จ อาจารย์ป่วยจึงเดินจากไป และวันรุ่งขึ้นภาพถ่ายละครสั้นที่ลานโพธิ์ถูกนำไปตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ว่ามีการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพองค์รัชทายาทในเวลานั้น และเป็นฟางเส้นสุดท้ายที่นำมาสู่เหตุการณ์นองเลือดครั้งใหญ่ของประเทศไทย

ขณะที่อาจารย์ป่วยเขียนบันทึกถึงเหตุการณ์นี้ไว้ว่า
 “รุ่งขึ้น [5 ต.ค. - บรรณธิการ] หนังสือพิมพ์ต่าง ๆ หลายฉบับ
 ได้ลงรูปถ่ายการชุมนุมและการแสดงแขวนคอนั้น จากรูปหนังสือต่าง ๆ
 เห็นว่านายอภิรักษ์นั้นหน้าตาคล้ายมกุฎราชกุมารมาก แต่ไม่เหมือน
 ที่เดียว แต่ในภาพของหนังสือพิมพ์ ดาวสยาม (ซึ่งเป็นปรปักษ์กับ
 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาตลอดมา) รูปเหมือนมาก จนกระทั่งมี
 ผู้สงสัยว่า ดาวสยาม จะได้ตั้งใจแต่งรูปให้เหมือน

“เรื่องนี้สถานีวิทยุยานเกราะ (ซึ่งก็เป็นปรปักษ์กับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา และเคยเป็นผู้บอกบทให้หน่วยกระต๊องแดงโจมตีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้วยอาวุธและลูกระเบิด เมื่อสิงหาคม 2518) ก็เลยนำเอามาเป็นเรื่องสำคัญ กล่าวหาว่าศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาเป็นคอมมิวนิสต์ เจตนาจะทำลายล้างสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงได้พยายามแต่งหน้านักศึกษาให้เหมือนมกุฎราชกุมารแล้วนำไปแขวนคอ ในการกระจายเสียงของยานเกราะนั้น ได้มีการยั่วยุให้นักศึกษาที่ชุมนุมกันอยู่ในธรรมศาสตร์นั้นเสีย ยานเกราะได้เริ่มโจมตีเรื่องนี้เวลาประมาณ 18.00 น. ในวันอังคารที่ 5 ตุลาคม และได้กระจายเสียงติดต่อกันมาทั้งคืนวันอังคารต่อเนื่องถึงเช้าวันพุธที่ 6 ตุลาคม”

(ภาพจาก ข่าว 3 มิติ)

อาจารย์ป่วยเป็นอะไรหลายๆ อย่าง ไม่ว่าจะเป็นบุคคลสำคัญของโลก อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้ว่าราชการานแห่งประเทศไทย ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ หรือเป็นนักการศึกษา ภาพเหล่านี้ต่างเป็นภาพในแง่บวกที่เกี่ยวกับอาจารย์ป่วยทั้งหมด แต่ในช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลา อาจารย์ป่วยถูกโจมตีและมีภาพลบเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นฝ่ายซ้าย เป็นพวกหัวรุนแรง

ในนิทรรศการที่จัดอยู่ข้างหน้านั้นมีแผ่นหนึ่งกล่าวถึงว่า วันที่ 6 ตุลาคม 2519 อาจารย์ป่วยถูกกระทำอย่างไรบ้าง ถูกโจมตีอย่างไร

บ้าง อาจารย์ป่วยยังได้บันทึกว่า มีการออกประกาศโจมตีช่วยกัน
ลงประชามติขั้วอธิการบดีธรรมศาสตร์ อย่าให้อาจารย์ป่วยได้ออกไป
วันนั้นอาจารย์ป่วยซื้อตัวเครื่องบินไทยอินเตอร์ ทางไทยอินเตอร์ถูกชู้
ว่า ถ้าหากให้เครื่องบินขึ้นโดยที่อาจารย์ป่วยอยู่ในนั้น ทางบริษัทจะ
ได้รับผลกระทบ อาจารย์ป่วยจึงไม่ได้ไปกับเที่ยวบินนั้น สิ่งเหล่านี้ได้
ชี้ให้เห็นว่า มันมีเกร็ดต่างๆ จำนวนมากที่เราไม่เคยถึงว่า 42 ปีก่อนนั้น
อาจารย์ป่วยจะเคยถูกทำร้ายขนาดนี้

ในปี พ.ศ. 2519 ก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาได้ไม่กี่เดือน
มีนาคมปีนั้น อาจารย์ป่วยมีอายุ 60 ปี ท่านได้กล่าวปาฐกถาเรื่อง
เหลียวหลัง แลหน้า ตอนหนึ่งว่า “ทุกวันนี้จะเอาอะไรกันมาก บ้านเมือง
เต็มไปด้วยการโกหกปกคลุมทั้งนั้น ที่เสียใจอยู่หน่อยหนึ่งก็คือ ทำไม
คนไทยจำนวนมากจึงได้เชื่อง่าย เชื่อโดยปราศจากหลักฐานอย่างนี้”

หลังจากเหตุการณ์ 6 ตุลา มา เราก็ผ่านเหตุการณ์ทางการเมือง
มาหลายอย่าง ไม่ว่าจะปีไหนๆ เราก็จะเห็นความเท็จในทางการเมือง
การใส่ร้ายป้ายสีต่างๆ เป็นจำนวนมาก เรื่องพวกนี้ดูเหมือนว่า เราจะ
ไม่เคยได้บทเรียนจากประวัติศาสตร์เลย เพราะฉะนั้นวาระ 42 ปี
6 ตุลา เป็นโอกาสดีที่เราจะได้กลับมาทบทวนเหตุการณ์ในอดีตอีกครั้ง
ว่าเกิดอะไรขึ้นในสังคมไทย ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เกิดอะไรขึ้น
กับอาจารย์ป่วย และก็เกิดอะไรขึ้นกับพวกเราที่บางท่านได้อยู่ร่วม
ในเหตุการณ์ หรือบางท่านได้อยู่ร่วมในบรรยากาศจากการศึกษา
ประวัติศาสตร์

วิทยากรที่เราเชิญมาวันนี้มี 4 ท่าน ขอเริ่มด้วยสุภาพสตรี
ของเราในเวทีนี้ คือ **หม่อมราชวงศ์สายสวัสดิ์ สวัสดิวัตน์** ซึ่งเป็นธิดา
ของหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในเสรีไทยสาย
อังกฤษ สำหรับในช่วง 6 ตุลา คุณหญิงน้อยพำนักอยู่ในประเทศ

อังกฤษ และอาจารย์ป่วยก็ลี้ภัยไปประเทศนั้น ทั้งสองได้ร่วมกันก่อตั้งกลุ่มมิตรไทย ซึ่งทำงานเคลื่อนไหวเพื่อเผยแพร่ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในเมืองไทย ลองจินตนาการดูว่า รัฐบาลเผด็จการในเวลานั้นจะไม่แตกต่างกับรัฐบาลเผด็จในยุคต่างๆ ที่ชอบเผยแพร่ข้อมูลเท็จให้สังคมโลกได้รับรู้ (อย่างไม่ตรงความเป็นจริง) ว่าเหตุการณ์ในเมืองไทยเป็นอย่างไร มิตรไทยของอาจารย์ป่วยก็ทำหน้าที่ในแง่นี้ คือ ชี้แจงว่าเกิดอะไรขึ้นในเมืองไทยกันแน่

อีกท่านหนึ่งที่เป็นผู้อาวุโสถัดมา คือ อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ เราอาจจะรู้จักจักอาจารย์สุลักษณ์ในหลายแง่มุม ในแง่ขบวนการนักศึกษาจะรู้จักจักอาจารย์สุลักษณ์ในสถานะของปัญญาชนสยาม เป็นบรรณาธิการ **สังคมศาสตร์ปริทัศน์** ที่มีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวทางปัญญาก่อนยุคเหตุการณ์ 14 ตุลา นอกจากนี้ อาจารย์สุลักษณ์ก็ยังถูกป้ายสีร่วมกับอาจารย์ป่วยในเหตุการณ์ 6 ตุลาด้วย กล่าวคือ หลังการประชุมที่เขื่อนผามองเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ได้มีการถ่ายภาพหมู่ แล้วภาพนั้นได้ถูกใส่ร้ายว่าเป็นการประชุมของพวกคอมมิวนิสต์ที่ลงในหนังสือพิมพ์ **ดาวสยาม** อาจารย์สุลักษณ์ก็ยังภูมิใจว่า ตนเองได้อยู่ในภาพประวัติศาสตร์ร่วมกับอาจารย์ป่วยที่ถูกพองว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ด้วยเหตุนี้อาจารย์สุลักษณ์ก็ต้องลี้ภัยอยู่ในต่างประเทศ และได้ทำงานมิตรไทยร่วมกับอาจารย์ป่วย

ถ้าท่านดูนิทรรศการข้างหน้าจะเห็นเรื่องมิตรไทย มีชื่ออาจารย์ป่วยเป็นประธาน หม่อมราชวงศ์สายสวัสดิ์ สวัสดิวัตน์ เป็นรองประธาน ส่วนคณะกรรมการประกอบด้วย สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ตี๋ บุนนาค และมีฟรานซิส คริปป์ (Francis Cripps) เป็นเหรียญกษาปณ์ อาจารย์สุลักษณ์จึงเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ 6 ตุลาทั้งในเมืองไทยและหลังจากนั้น

หนังสือพิมพ์ ดาวสยาม ปีที่ 3 ฉบับที่ 628 วันที่ 17 ตุลาคม 2519

เหตุการณ์ 6 ตุลา กับอาจารย์ป๋วย
45 ปี 6 ตุลาฯ

วิทยากรท่านที่ 3 คือ **อาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ** ซึ่งเป็นรองอธิการบดีฝ่ายวิชาพื้นฐานของอาจารย์ป่วย อาจารย์ชาญวิทย์เป็นหนึ่งในนักวิชาการที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ 6 ตุลาเช่นกัน หลังเหตุการณ์ 6 ตุลา อาจารย์ชาญวิทย์ต้องลี้ภัยไปต่างประเทศ แม้จะไม่ได้ไปอยู่ที่เดียวกับอาจารย์ป่วย แต่อาจารย์ชาญวิทย์ถือเป็นผู้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นี้ทั้งในเมืองไทยและหลังจากนั้น อาจจะมีแง่มุมที่สามารถนำมาแลกเปลี่ยนกันได้หลายเรื่อง เช่น เรื่องอาจารย์ป่วยสมัยเป็นอธิการบดี ท่านที่ชมนิทรรศการข้างหน้าก็จะเห็นว่าจดหมายลาออกของอาจารย์ป่วยตอนที่ดำรงตำแหน่งเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีลายเซ็นอาจารย์ชาญวิทย์อยู่ในเอกสารชิ้นนั้นในฐานะรองอธิการบดีคนหนึ่ง

ท่านสุดท้ายเป็นผู้ที่ใกล้กับอาจารย์ป่วยมาก คือ **อาจารย์จอน อึ้งภากรณ์** บุตรชายคนโตของอาจารย์ป่วย โดยปกติอาจารย์จอนจะไม่ค่อยออกงานที่เราจัดเกี่ยวกับอาจารย์ป่วย แต่วันนี้อาจารย์จอนได้ให้เกียรติกับมหาวิทยาลัยเป็นพิเศษที่จะมาพูดเรื่องเกี่ยวกับงานทางความคิดและงาน 6 ตุลาที่อาจารย์ป่วยเกี่ยวข้อง

กล่าวได้ว่า วิทยากรทั้ง 4 ท่านนี้เป็นวิทยากรที่ไม่ได้มีโอกาสโคจรมาพบกันบ่อยๆ วันนี้รู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่วิทยากรทุกท่านให้เกียรติมาร่วมงานในวันนี้ ก่อนที่จะส่งไม้ดีให้แก่ผู้ดำเนินรายการเสวนา ขอแนะนำคุณภิญโญ ไตรสุริยธรรมา ซึ่งเวลานี้เป็นเจ้าของสำนักพิมพ์ openbooks ที่โด่งดังและมีหนังสือขายดีมากมายเมื่อ 4 ปีก่อนหน้านั้น คุณภิญโญเชิญอาจารย์สุลักษณ์ไปออกรายการ *ตอบใจത്യ่ประเทศไทย* ทางไทยพีบีเอสและถูกสั่งปิดไป หลังจากนั้นเราจึงไม่ค่อยได้พบคุณภิญโญในฐานะพิธีกรเท่าไร ในวันที่หวังว่าคงจะไม่เกิดเหตุการณ์แบบนั้นอีก เราจัดงานรำลึกกันปีละครั้ง หวังว่า

คงจะไม่ถูกสั่งห้ามจัดนะครับ ผมได้เกริ่นมามากพอสมควรแล้ว ขอยก
เวทีนี้ให้คุณกัญญาดำเนินรายการต่อเลยครับ

นายกัญญา ไตรสุริยธรรมา (ผู้ดำเนินรายการ)

ขอบคุณดีครับ ให้ดิศแนะนำเหมือนเราจะดูหนังเรื่องยาว เวลา
ดูหนังเรื่องยาวแล้วมันยาวมากนั้นจะต้องมีคนแนะนำ เล่าให้ฟังสั้น ๆ
เพื่อประหยัดเวลา สิ่งที่เราจะสนทนากันต่อไปจะเป็นเรื่องที่มีความ
ละเอียดอ่อนลึกซึ้ง อยากให้ทุกท่านนั่งประจำที่นั่งให้หมด เพื่อรบกวน
วิทยากรหรือผู้ที่ จะดำเนินการสนทนากับท่านต่อไปให้น้อยที่สุด เพื่อที่
แต่ละท่านจะให้พูดอย่างมีสมาธิสูงสุด

เพื่อที่จะพยายามดึงเวลานิดหนึ่ง ให้ทุกท่านเข้าที่ให้มากที่สุด
เนื่องจากยังนั่งกันไม่หมด ผมขอตั้งเวลานิดหนึ่ง ดิศบอกว่า อาจารย์
สุลักษณ์ไปออกรายการ *ตอบโจทย์ประเทศไทย* แล้วรายการถูกสั่งปิด
จริง ๆ แล้วรายการไม่ได้ถูกสั่งปิด เขาระงับออกอากาศวันศุกร์ แล้วก็
วันจันทร์นำออกอากาศอีกครั้งหนึ่ง เพราะฉะนั้นผมไม่ได้ถูกสถานีแบน
แต่ผมแบนสถานี เนื่องจากไม่ให้ออกอากาศ ผมแบนสถานีนั้นและ
ไม่กลับไปทำงานอีกเลย

เพื่อให้เข้าใจประวัติศาสตร์ที่ถูกต้อง เวลามันเป็นภาพยนตร์
ชุดเรื่องยาวเรื่องที่เราจะสนทนากันต่อไป เหมือนที่เรากำลังดูหนัง
ใน Netflix ถ้าเรียงตามลำดับเวลาควรจะเริ่มต้นที่อาจารย์ชาญวิทย์
เกษตรศิริก่อน เพราะเป็นผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ในวันนั้น แล้วค่อยไล่ไป
ทีละท่าน แต่เนื่องจากเดินเข้าห้องมา คุณหญิงหน่อยหรือป้าหน่อยมา
กระซิบบอกว่า คุณกัญญาขอสุภาพสตรีก่อน ในโลกนี้ไม่มีอะไรใหญ่

กว่าสุภาพสตรี เมื่อสั่งแล้วก็ต้องได้ตามนั้น เมื่อนั่งกันประจำที่เสร็จแล้ว ผมจะเชิญคุณป้าหน่อยพูดเป็นคนแรก ถัดมาจะให้อาจารย์ชาญวิทย์พูดเป็นคนถัดไป เพราะอาจารย์สุลักษณ์ได้สั่งเสียไว้ว่า ผมขอคนสุดท้าย เพราะผมไม่ค่อยรู้อะไร ดังนั้นอาจารย์จอนก็จะมาก่อนอาจารย์สุลักษณ์ เมื่อนั่งประจำที่กันเรียบร้อยแล้ว สูดหายใจเข้าลึก ๆ ขอเชิญคุณป้าหน่อย สุภาพสตรีเริ่มต้นเป็นคนแรกครับ

ม.ร.ว.สายสวัสดิ์ สวัสดิวัตน์

ข้าพเจ้าได้รับเชิญให้มาพูดในเรื่องปฏิภิกิรยาของคนไทยในอังกฤษต่อ 6 ตุลา ซึ่งจะมืงานเกี่ยวข้องกับอาจารย์ป่วยเป็นพิเศษ เมื่อเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลา ขณะนั้นข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งเป็นสภานายกสมาคมศิษษมาคม จึงมีบทบาทค่อนข้างมาก สมาคมศิษษมาคมเป็นสมาคมของนักเรียนไทยและคนไทยในประเทศอังกฤษ แต่งตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1901 โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ขณะที่พระองค์ยังทรงเป็นสยามมกุฎราชกุมาร กำลังทรงศึกษาอยู่ในประเทศอังกฤษ นับเป็นสมาคมแรกที่ดำเนินการตามระบบประชาธิปไตย มีกฎระเบียบข้อบังคับของสมาคมที่คณะกรรมการจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด สมาชิกจะเป็นผู้เลือกตั้งกรรมการทุกตำแหน่งและทุกคน

เมื่อได้ยินข่าวและเห็นภาพ 6 ตุลา ใน BBCTV เห็นนักศึกษาถูกลดล้อมามัดแขนไว้ข้างหลัง นอนราบอยู่บนพื้นสนามในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ข้าพเจ้าไปสำนักงานสมาคมศิษษมาคมในลอนดอนทันที ซึ่งเป็นห้องประชุมเล็ก ๆ ในตึกผู้ดูแลนักเรียนซึ่งเป็นสถานที่ราชการพบกับปีเตอร์ อั้งภากรณ์ ซึ่งเป็นคนหนึ่งในคณะกรรมการ ข้าพเจ้าปรึกษากับปีเตอร์ว่า เราจะทำอะไรกันดี อยากจะส่งข่าวไปถึงนักศึกษา

เพื่อแสดงความเห็นใจและให้กำลังใจจากนักเรียนไทยในอังกฤษ เมื่อ 14 ตุลาคม มีคนตีเทียนสามัคคีสมาคคมและนักเรียนไทยในอังกฤษว่า ไม่ได้ติดต่อไปให้กำลังใจนักศึกษาในเมืองไทย เหมือนกับสมาคคมนักเรียนไทยในประเทศอื่น ๆ ปีเตอร์ตอบว่า อย่ามาขอให้เขาช่วยทำอะไรขณะนี้เลย เขากำลังลุ่มใจและเป็นห่วงคุณพ่อของเขา คือ ดร.ป่วยเป็นที่สุด จะเป็นตายร้ายดีอย่างไรก็ไม่รู้ เรานั่งกลุ่มกันอยู่พักใหญ่ แต่ในที่สุดปีเตอร์ก็ยิ้มออกด้วยความดีใจและโล่งอก บอกว่า คุณพ่อเพิ่งส่งข่าวมาว่า ท่านมาถึงแฟรงก์เฟิร์ตแล้ว สาธุ!

เมื่อ ดร.ป่วยมาถึงลอนดอนแล้วอย่างปลอดภัย ความจริงว่าอะไรเกิดขึ้นจากการประท้วงของนักศึกษาซึ่งจบลงอย่างน่าเศร้าสลด ก็ถูกเปิดเผย มีนักเรียนไทยในอังกฤษหลายสิบคนในหน้ากากออกมายืนประท้วงอยู่หน้าสถานทูตไทย สถานทูตขอให้ผู้ดูแลนักเรียนมาขึ้นแอบอยู่หลังม่านห้องรับรองบนตึกเพื่อชี้ตัวได้ว่า ใครเป็นใคร รัฐบาลขวาจัดของธานินทร์ กรัยวิเชียร ประกาศห้ามไม่ให้มีผู้ชุมนุมมากกว่า 5 คน และมีการเซนเซอร์ข่าวสาร แต่คณะกรรมการสามัคคีสมาคคมตกลงจัดขึ้นคำสั่งรัฐบาล

ในเมื่อเราไม่สามารถประชุมกันได้ในห้องประชุมของสามัคคี-สมาคคม เพราะอยู่ในตึกสถานที่ราชการ เราจึงต้องไปจัดการประชุมในอิมพีเรียล คอลเลจ (Imperial College) มหาวิทยาลัยลอนดอน ซึ่งอยู่ใกล้ๆ นั้น เพื่อแถลงและอภิปรายข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ 6 ตุลา ที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดก็มีการประชุมแบบเดียวกัน มีผู้มีความเห็นตรงข้ามมาเถียงกันอย่างเผ็ดร้อน ส่วน ดร.ป่วยนั้น เราคงจะนึกภาพได้ว่า ท่านจะต้องทุกข์และเหนื่อยอย่างที่สุดทั้งกายและใจ แต่ท่านไม่หยุดพัก เดินทางไปหลายประเทศ เพื่อเลคเชอร์ให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ 6 ตุลา

ในลอนดอนท่านก็เริ่มตั้งมูลนิธิมิตรไทย เพื่อพิมพ์วารสาร ชื่อว่า **มิตรไทย** ออกแจกจ่ายแก่สมาชิก จุดประสงค์เพื่อเผยแพร่ข่าว อันแท้จริงที่กำลังเกิดขึ้นในเมืองไทยขณะนั้น เพราะในเมืองไทยมีแต่ ข่าวสารที่รัฐบาลคัดเลือกมาตามที่ต้องการให้ราษฎรรู้เท่านั้น มูลนิธิ มิตรไทยนี้ ดร.ป๋วยเป็นประธาน ข้าพเจ้าเป็นรองประธาน ทั้ง ๆ ที่ ข้าพเจ้าช่วยอะไรไม่ได้เลย ไม่มีความสามารถแม้แต่หน่วยที่จะไป กลับกรองหาข่าวมาพิมพ์ในวารสารมิตรไทย แต่ ดร.ป๋วยเชิญให้เข้ามา ร่วมด้วย เพราะข้าพเจ้ามีเชื้อสายเจ้า มีหม่อมราชวงศ์อยู่ในคณะคงจะ ช่วยไม่ถูกกล่าวหาว่าเป็นมูลนิธิคอมมิวนิสต์ คณะกรรมการนอกจากนั้น ก็มีตัว บุนนาค เป็นนักเคลื่อนไหวตั้งแต่สมัยเป็นนักเรียน ฟรานซิส คริปส์ เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐศาสตร์ในเมืองไทย อาจารย์สุลักษณ์ ซึ่งลี้ภัยมาอยู่ลอนดอนขณะนั้น และจอห์น อิงภากรณ์ ซึ่งนั่งอยู่ตรงนี้ เป็นผู้จัดรายงานการประชุม การประชุมมักจะมีกันที่แฟลตของข้าพเจ้า ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากสถานทูต

ต่อจากนั้นอีก 2-3 เดือน รัฐบาลส่งคุณสมัคร์ สุนทรเวช รัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย มาที่ลอนดอน ให้มาแถลงข้อเท็จจริง เวอร์ชันของรัฐบาลเกี่ยวกับ 6 ตุลา ที่ห้องประชุมสามัคคีสมาคม มีคน มาฟังกันแน่น ห้องมีที่นั่งไม่พอ ข้าพเจ้าเองลงนั่งบนพื้นข้างเก้าอี้ คุณสมัคร์ ไม่ว่าคุณสมัคร์จะพูดอธิบายว่าอย่างไร ผู้คนก็ตะโกนร้อง ขัดคอฮาป่าไม่เชื่อฟัง พอคุณสมัคร์พูดว่า *“เราไม่ได้จับกุมใคร ไม่มี นักโทษการเมือง”* เท่านั้นแหละมีผู้หญิงอังกฤษอายุสี่แล้วชื่อ Peggy Duff เดินพรวดเข้าไปที่คุณสมัคร์ โยนแฟ้มใส่คุณสมัคร์ ร้องว่า *“โกหก นี่ในรายชื่อของคนที่อยู่ในคุก”* ข้าพเจ้าจำไม่ได้แล้วเกิดอะไรขึ้น หลังจากนั้น ค่อนข้างจะตกใจ เห็นคณะคุณสมัคร์และสถานทูตลุกขึ้น เดินออกจากห้องอย่างรวดเร็วลงบันได เพื่อจะได้ไม่ต้องปะหน้ากับ

ดร.ป๋วย เพยเบื้องหลัง น้องเลือดที่ธรรมศาสตร์

ดร.ป๋วยให้สัมภาษณ์ที่กรุงลอนดอนว่า นักศึกษาอิงต๋อสู้เพราะ ตำรวจและกลุ่มเยาวชนฝ่ายขวาได้ยิ่งเข้าไปในมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์

ข่าวจาก เอ.พี. จากลอนดอน เมื่อเช้านี้รายงานว่า ดร.ป๋วย อึ้งภากรณ์ อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้แถลงต่อ หนังสือพิมพ์ว่า คณะปฏิรูปการปกครองได้ช่วยชีวิตของตนไว้ ซึ่งเรื่องนี้ ดร.ป๋วย ได้กล่าวว่า “ผู้นำทางทหารของไทยจะต้อง มีความเห็นว่า การให้ข้าพเจ้าไปอยู่นอกประเทศคงจะทำให้ยุ่งยาก น้อยกว่าการปล่อยให้ข้าพเจ้าอยู่ในเมืองไทย”

ดร.ป๋วย กล่าวว่า “นักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ยิ่งตอบโต้ตอนเช้ามีควันพฐ เมื่อตำรวจและพวกวัยรุ่นฝ่ายขวา ได้ยิ่งเข้าไปในบริเวณมหาวิทยาลัย ข้าพเจ้าเสียใจมาก ข้าพเจ้า พยายามที่จะชักนำให้นักศึกษาประท้วงด้วยความสันติและถูกต้อง ตามกฎหมาย”

ดร.ป๋วย กล่าวว่า ขณะที่ตำรวจเข้ากวาดล้างในมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ พวกกลุ่มฝ่ายขวากำนวนหลายพันคนที่ประท้วงอยู่ที่ หน้าทำเนียบรัฐบาล ดร.ป๋วย ทราบว่าได้มีการแจกใบปลิวที่นั่น

ใบปลิวนั้นได้เรียกร้องให้จับ ดร.ป่วย มาประหารชีวิตเสีย ในฐานะที่เป็นคอมมิวนิสต์

“สภามหาวิทยาลัยได้มีมติเป็นเอกฉันท์รับใบลาของข้าพเจ้า ซึ่งข้าพเจ้าได้วางแผนลาไว้ก่อนแล้วที่จะเกิดความวุ่นวาย”

ดร.ป่วย กล่าวว่า ตนได้จองตั๋วสายการบินไทยอินเตอร์เนชั่นแนล ไปกัวลาลัมเปอร์ โดยกำหนดเดินทางออกจากท่าอากาศยานดอนเมือง 18.15 น. และตนเองได้ไปถึงท่าอากาศยานเวลา 16.00 น.

ผมได้รับอนุญาตให้ผ่านด่านตรวจคนเข้าเมืองได้ หลังจากที่ ได้มีการ ‘เช็ค’ กับกรุงเทพแล้ว แต่กำหนดการเดินทางก็ต้องเลื่อนออกไป

ระหว่างที่รออยู่นั้นรัฐบาลของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ก็ถูกโค่นล้มแล้ว ฝ่ายทหารเข้ายึดอำนาจ

“จากนั้น เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองซึ่งข้าพเจ้ารู้จัก ได้บอกกับข้าพเจ้าว่า สายการบินไทยอินเตอร์ถูกขู่ หากสายการบินพาข้าพเจ้าออกเดินทาง ข้าพเจ้าได้รับคำบอกว่า มีลูกเสือชาวบ้านราว 200 คน มาที่อากาศยานเพื่อจับตัวข้าพเจ้า”

ตามบทความนั้นรายงานว่า ดร.ป่วย ถูกตำรวจควบคุมตัวเมื่อเวลา 18.45 น. ตำรวจบอกกับ ดร.ป่วยว่า นักศึกษาสามคนได้ระบุว่า ดร.ป่วย เป็นคอมมิวนิสต์และมีความตั้งใจที่จะทำลายสถาบันกษัตริย์ หลังจากนั้น ดร.ป่วย ก็ถูกนำตัวไปยังกองบัญชาการตำรวจ ดร.ป่วย ได้พยายามโทรศัพท์ติดต่อกับทนาย ขณะ

เดียวกันก็ได้มีการค้นกระเป๋าดำเดินทางของเขา และตำรวจได้ยึดเอา สมุดบันทึกของเขาไปด้วย

ในที่สุดทนายของ ดร.ป่วย ได้ทำเรื่องผ่านองคมนตรีคนหนึ่ง และองคมนตรีผู้นั้นตกลงกับ พลเรือเอก สัจด์ ชลออยู่ ได้ จากนั้น จึงได้มีคำสั่งให้ ดร.ป่วย เดินทางออกจากประเทศไทยได้

อนึ่ง พล.ต.ต. วิเชียร แสงแก้ว ผู้บัญชาการตำรวจนครบาล ได้ชี้แจงกับหนังสือพิมพ์ *สยามมิสร์* ฉบับวันที่ 11 ตุลาคมว่า “ดร.ป่วย ได้เดินทางออกนอกประเทศแล้ว ทางตำรวจไม่ได้ให้เขา ออกไป แต่เขาออกไปเอง สำหรับข้อหาของ ดร.ป่วย ขณะนี้ยังไม่มีการตั้งข้อหาใดๆ ทั้งสิ้น แต่ที่เห็นชัดๆ ที่เราจะเรียกตัวเขามา สอบสวนได้ก็คือเรียกมาในฐานะที่เกี่ยวข้องเป็นพยาน เนื่องจาก เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งเป็นสถานที่เกิดเหตุ และ จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง”

ขบวนคนประท้วงซึ่งคอยอยู่เต็มหน้าตึก เป็นขบวนนักศึกษาจาก SOAS มหาวิทยาลัยลอนดอน ซึ่งมีไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ เป็นตัวตั้งตัวตี จากนั้นไม่กี่วัน ข้าพเจ้าถูกสถานทูตเรียกไปตีเตียนและต่อว่า ว่าขบวนประท้วงที่ข้าพเจ้าจัดการนี้ (ซึ่งความจริงแล้วข้าพเจ้าไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเลย) ทำให้สถานทูตเสื่อมเสีย อับอาย และขายหน้าเป็นอย่างยิ่ง

สุดท้ายนี้ เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 1977 ซึ่งเป็นวันสุดท้ายในตำแหน่งสถานายกสมาคมศิษย์เก่าของข้าพเจ้า เราจัดให้มีการประชุมใหญ่ประจำปีของสมาคม ใช้สถานที่เดิมอีก คือ Beit Hall, Imperial College มหาวิทยาลัยลอนดอน แขกผู้มีเกียรติที่เราเชิญมาเป็นองค์ปาฐกในวันนั้น คือ อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ มาพูดเรื่อง “เราจะสู้เผด็จการได้อย่างไร” และ ดร.ป๋วยมาพูดเรื่อง “เรื่องข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ 6 ตุลา” ก่อนเริ่มการประชุม ท่านทั้งสองนั่งเคียงข้างให้ถ่ายรูปบนเก้าอี้ไม้หน้าตึก ซึ่งเป็นรูปประวัติศาสตร์ที่ท่านคงจะได้เห็นมาแล้ว วันนั้นเป็นวันสุดท้ายที่ ดร.ป๋วยปรากฏตัวในที่สาธารณะ ไม่ช้าหลังจากนั้นท่านก็ป่วยเป็นปัญหาเกี่ยวกับเส้นเลือดในสมองเนื่องจากความเครียดไม่สามารถจะมาพูดอะไรให้เราฟังได้อีกเลย

นายกัญญ์

เชิญวิทยากรท่านต่อไป อาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ครับ

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

สวัสดีครับ ท่านสุภาพชน สุภาพบุรุษ และสุภาพสตรี ก่อนอื่นผมต้องบอกว่า ผมดีใจมากที่มีวันนี้ เมื่อผมดูรายชื่อผู้อภิปราย ผมก็

นายป๋วย อึ๊งภากรณ์ กับนายปรีดี พนมยงค์
บนม้านั่งที่ Beit Hall, Imperial College
เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2520
(ภาพถ่ายโดย จริย์วัฒน์ สันตะบุตร)

สงสัยอยู่เหมือนกันว่าจะมีคนมาฟังหรือ ปรากฏว่าคับคั่งอย่างไม่น่าเชื่อ ต้องบอกว่าดีใจมาก และเอาเข้าจริงแล้ว ก่อนที่ผมจะพูดอะไร ผมแนะนำว่า ท่านกลับไปบ้านวันนี้ อ่านข้อเขียนของคนรุ่นหลัง 2 คน คนแรกก็คือ คุณกษิติศ ที่เขียนบทความเรื่อง “6 เรื่อง 6 ตุลาคม กับ อาจารย์ป่วย” อยู่ใน the101.world เป็นบทความที่ผมอ่านแล้วทั้งมาก กษิติศอายุ 26 ปี เขาเกิดหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม ตั้ง 16 ปี และอีกคนหนึ่ง คือ คุณวันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์ หรือ “วันชัย ตัน” ตอนนั้น เขาอายุ 15 ตอนนี้อายุ 58 เป็นคนเดือนตุลาฯ ซึ่งเป็นคนที่กำลังจะหมดอายุขัยแล้ว ผมอ่าน 2 บทความนี้แล้วประทับใจมาก บทความ ของคุณวันชัยมองจากไกลๆ มีเหตุมีส่วนรวมที่เข้ามาชุมนุมตั้งแต่ตอน เรียนอยู่โรงเรียน งาน 6 ตุลา เราจัดกันมาทุกปีๆ เป็นเวลานานมาก ซึ่งผมก็จำไม่ได้แล้วว่าจัดกันตั้งแต่เมื่อไหร่ แต่คุณวันชัยมักจะพูดถึง การครบรอบ 1 ปี ของเหตุการณ์ 6 ตุลา อย่างเจ็บแสบมาก เมื่อ ปี พ.ศ. 2520 ตอนนั้นท่านอาจารย์ป่วยไม่สบาย และตอนนั้นผมก็ไม่ได้ อยู่ ขอแนะนำ 2 บทความซึ่งเป็นบทความที่ดีเหลือเกิน

อ่านบทความ
6 เรื่อง 6 ตุลาคม กับอาจารย์ป่วย
ของกษิติศ อนันทนาธร

อ่านบทความ
ข้าพเจ้าไม่ลืม 6 ตุลาคม 2519
ของวันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์

ผมขอเข้าประเด็นเลย ความจริงสิ่งที่คุณกษิติศทำในการรำลึก 100 ปีชาตกาลของอาจารย์ป๋วย ผมว่า นั่นก็เพียงพอแล้วที่จะทำให้คนรู้จักอาจารย์ป๋วยว่า ท่านเป็นอะไร ผมมักจะบ่นในแง่ของส่วนตัว เวลาจัดงาน 6 ตุลา ไม่ว่าจะฝ่ายไหนก็ตาม จะฝ่ายซ้ายหรือฝ่ายขวามักเอาอาจารย์ป๋วยออกไปจากเหตุการณ์ 6 ตุลา ผมว่า อาจารย์ป๋วยเป็นส่วนหนึ่งของเหตุการณ์ 6 ตุลา อย่างแยกไม่ออก แต่คนจำนวนมากมักจะเอาอาจารย์ป๋วยออกไป ผมถึงดีใจมากที่ในตอนหลังและในวันนี้ได้นำอาจารย์ป๋วยกลับมาให้เราได้รับรู้ว่า ท่านทำอะไรอยู่ในช่วงนั้น

เมื่อย้อนเหตุการณ์กลับไป อาจารย์ป๋วยนั้นเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อยู่เพียง 2 ปี ท่านเข้ามา ผมคิดว่าอย่างเป็นทางการด้วยโปรดเกล้าฯ ในเดือนมกราคม 2518 แปลว่าท่านเข้ามาในช่วงประมาณครึ่งหลังของปี พ.ศ. 2517 กระแสของการสนับสนุนท่านอาจารย์ป๋วยนั้นมาแรงมาก พุดง่ายๆ ก็คือว่า อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น นอกจากจะมีศิษย์เก่าอย่างอาจารย์ป๋วยเป็นอธิการบดีคนแรกแล้ว ก็ยังมาด้วยระบอบประชาธิปไตยที่มีการหยั่งเสียงซึ่งอาจารย์ป๋วยได้คะแนนอย่างท่วมท้น

ถ้าท่านรู้จักประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ดี ก็จะทำทราบว่า ผู้ที่มานั่งมาดำรงตำแหน่งนี้ส่วนใหญ่เกือบจะทั้งหมดถูกรัฐบาลส่งมาให้มาดูแลธรรมศาสตร์ ต้องได้รับการยอมรับจากผู้มีอำนาจ อาจจะพูดได้ว่าได้รับการยอมรับจากชนชั้นนำของเมืองไทย

ผมต้องบอกว่า ขอบคุณมากที่คุณกษิติศไปเอาเอกสารที่อาจารย์ป๋วยเขียนลาออกมาเผยแพร่ ท่านลาออกในการประชุมสภามหาวิทยาลัย ซึ่งนายกสภาในขณะนั้น คือ ท่านประกะอบ หุตะสิงห์ ถ้ามองนามสกุลผมว่าก็น่าจะคุ้นๆ ในแวดวงชนชั้นนำของไทย ท่าน

ลาออกในที่ประชุม วันนั้นเราไม่สามารถที่จะเข้ามาประชุมในมหา-
วิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ เพราะว่าเกิดการยิงกันแล้ว ถ้าอ่านข้อเขียน
ของธงชัย วินิจจะกุล ตอนนั้นยิงกันแล้ว ดังนั้นการประชุมจึงไปประชุม
ที่สภาการศึกษา ตรงข้ามกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน
ราชอาณาจักร (กอ.รมน.) ผมนึกไม่ออกว่า ทำไมเราถึงไปประชุม
ตรงนั้นก็มิทราบ

อาจารย์ป่วยลาออกในที่ประชุม ผมจำได้ว่า วันนั้น รอง-
อธิการบดี อาจารย์นงเยาว์ ชัยเสรี นั่งเจียบๆ อาจารย์เสน่ห์ จามริก
นั่งเจียบๆ คนที่นั่งแล้วร้องไห้ น้ำตาไหล คือ คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์
อาจารย์ลีลี โกศัยยานนท์ อาจารย์ป่วยบอกว่าต้องลาออก เพราะท่าน
ต้องแสดงความรับผิดชอบว่า ท่านไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ได้
ผมเข้าใจว่า อาจารย์คงมาเขียนจดหมายที่กษัตริศเอามาลงนิทรรศการ
แล้ว ให้อาจารย์คนอื่นเซ็น ลายมืออาจารย์ป่วย ถ้าท่านอ่านมั่นใจหาย
ลายมือท่านสวย และท่านก็เขียนตอนนั้นและให้พวกเราเซ็น เพราะ
ฉะนั้นมีรายชื่อผู้ที่ดำรงตำแหน่งรองอธิการบดีเซ็น ผมเกือบลืมไปแล้ว
ดีที่กษัตริศเอามาเตือนความจำ และถ้าเราดูตรงท้าย ดร.ประกอบบอก
ว่า ให้รองอธิการบดีรักษาการต่อไป โดยทางการไม่ได้บอกให้ลาออก

ผมอยากจะบอกว่า ในยามหน้าสิ่วหน้าขวาน ผู้หญิงจะรับ
สถานการณ์ได้ดีกว่าผู้ชาย และผู้หญิงมักจะไม่ตกเป็นเป้า อาจารย์
นงเยาว์อยู่ต่อดูแลสถานการณ์ เพราะว่าอาจารย์เสน่ห์ก็ต้องหลบไป
Safe House อยู่แถวๆ โรงเรียนวชิราวุธ ส่วนผมก็ถูกอาจารย์ป่วย
ส่งกระเป๋างานแบบเจมส์ บอนด์ แล้วบอกว่าเอากะเป๋างานและ
รถประจำตำแหน่งไปคืน กระเป๋านั้นไปให้น้องสาวที่ชอยอารีย์ที่บ้าน
หลังเล็ก ๆ ผมไปที่นั่นพบว่ามีแท็กซี่จอดอยู่หน้าบ้านคันหนึ่ง ผมก็เข้าใจ
ได้ว่าเขาก็ต้องมานั่งคอยดูว่า ใครเป็นใคร ใครจะมาบ้านนี้ ผมเอา

กระเป๋าก็ไปแล้วบอกน้องสาวของอาจารย์ป่วยว่า ท่านจะไปต่างจังหวัดหลายวัน และผมก็ไป Safe House แถวคลองประปา ทุกคนต้องแยกย้ายกันไป

เรื่องทั้งหมดผมได้เคยเขียนไว้แล้ว และเอามาตีพิมพ์อยู่หลายครั้ง ล่าสุดก็ในหนังสือที่กษิตีศทำจากการที่อาจารย์ปกป้อง จันวิทย์ สัมภาษณ์คนจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับอาจารย์ป่วย

ผมแนะนำว่า ถ้าท่านกลับให้เปิด Facebook ของมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ซึ่งอาจารย์ป่วยเป็นคนตั้งเอาไว้ให้เราทำตำรา เราได้เอาข้อเขียนของอาจารย์ป่วยขึ้นเอาไว้แล้ว ผมว่า *ความรุนแรงและรัฐประหาร 6 ตุลาคม 2519* เป็นข้อเขียนของอาจารย์ป่วยที่ดีมาก ท่านได้เขียนเมื่อตอนที่ท่านไปถึงอังกฤษ มันสดมาก เพราะอีกไม่นานท่านก็ล้มเจ็บ เป็นบันทึกที่ดีมากๆ ควรกลับไปอ่านว่า ท่านบันทึกว่าอะไร

หนังสือ **พัง คิด ถาม เรื่องป่วย**
(กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2559)

ขอรวบรัดตัดความว่า อาจารย์ป่วยเข้ามาเป็นอภิการบดีช่วงสั้นไม่ถึง 2 ปี อาจารย์ป่วยพยายามทำงานเพื่อนำพามาหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นักศึกษา และคณาจารย์ไปให้รอดตลอดฝั่งให้ได้ ถ้าเรามองกลับไปยังเดือนมีนาคมก่อนหน้าเหตุการณ์ 6 ตุลา ก่อนหน้านั้นเพียง 6 เดือน เราจัดงานอาจารย์ป่วย 60 ปี จัดที่หอประชุม ผมเข้าใจว่า เสด็จในกรมราช มาเป็นประธาน อาจารย์ป่วย 60 ปี ตอน 6 ตุลาทำนนี่กออกใหม่ครับว่า ผมอายุเท่าไรครับ ตอนนี้อยู่ 77 ปี ผมคิดว่า ตอนนั้นอาจารย์ป่วยอายุ 60 ปี เราชูู้สึกว่า ตอนนั้นอาจารย์แก่มาก ๆ ผมจำได้ว่า อาจารย์เป็นอภิการบดีที่เดินในธรรมศาสตร์ เดินแล้วก็ถือไม้ตะพุด เดินดูนั่นดูนี่ เรายังคิดว่า ถ้าอาจารย์เอาไม้ที่นั่นตีหัวเรา มันต้องไม่เจ็บ ตอนนั้นอาจารย์อายุ 60 ปี ผมอายุ 30 กว่า ๆ

เราเห็นว่า ความพยายามของอาจารย์จะนำพาธรรมศาสตร์ไปได้อย่างไร ในขณะเดียวกันอาจารย์ป่วยก็เห็นว่า สังคมไทยมีทางเลือกไม่ได้มีแค่ขวาสุดกับซ้ายสุด มันมีตรงกลาง ๆ แต่คนไม่เชื่อ ผมคิดว่าตรงนั้นคือจุดสำคัญของความเป็นอาจารย์ป่วย ในแง่ที่อาจารย์ป่วยกลายเป็นคนที่มีคนรักมาก ๆ ผมคิดว่า เวลาเราทำงานอะไร ผมพูดตรง ๆ เลยนะครับว่า ผมอมอาจารย์ป่วย ไปที่ไหนผมก็อ้างว่า ผม

อ่านบทความ

ความรุนแรงและรัฐประหาร 6 ตุลาคม 2519
ของป่วย อิงภากรณ์

ทำงานกับอาจารย์ป่วย นั่นก็อาจารย์ป่วย นี่ก็อาจารย์ป่วย แล้วมันจะผ่าน ผมว่า มันแปลกเวลาที่เรารำลึก 6 ตุลา เรามักไม่เอาอาจารย์ป่วยเข้ามาเกี่ยว แต่ความจริง ถ้าเราต้องการบทเรียนจริงจากชีวิตจากวัตรปฏิบัติของอาจารย์ป่วย นั่นคือสิ่งที่จะมีค่าต่อสังคมไทย

วันนี้ผมดีใจที่งานรำลึก 6 ตุลา ถ้าฟังคำกล่าวจากอธิการบดีก็ดี คำกล่าวของนักศึกษาก็ดี ของผู้มาร่วมงานก็ดี เหมือนกับบอกว่า ถ้าเราไม่เรียนประวัติศาสตร์ มันก็ซ้ำรอยอยู่อย่างนี้ สิ่งที่เรากำลังเจอ มันดูคุ้นๆ มันตั้ง 42 ปีผ่านมาแล้ว มองกลับ 14 ตุลา ก็ตั้ง 45 ปี ถ้ามองกลับไปยาวๆ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 มันเป็นเรื่องประวัติศาสตร์ที่ยาวมากๆ เส้นทางเดินของประชาธิปไตยของเราก็เป็นมาอยู่ตลอดเวลา ถ้าไม่สามารถเรียนรู้จะประวัติศาสตร์ได้ ไม่สามารถจะใช้สันติวิธีหรือสันติประชาธรรมได้ ไม่มีทาง ช่วงนี้เป็นช่วงที่ผมเชื่อว่า ประวัติศาสตร์สำคัญมากๆ ผมก็ดีใจมากที่เลิกเรียนรัฐศาสตร์ แล้วย้ายมาเรียนประวัติศาสตร์ และก็คิดว่า ถ้าเรามองกลับไปยาวๆ เมื่อคำนึงถึงปัจจุบันแล้วมองไปสู่นาคต บทเรียนเหล่านี้สำคัญมากๆ ชีวิตของอาจารย์ป่วยเป็นตัวอย่างอันหนึ่ง ที่เราต้องทบทวนแล้วทบทวนอีกร่วมกับคนจำนวนมากที่มีความฝัน มีความคิดในรุ่นของท่าน 100 ปี อาจารย์ป่วย 100 ปี นายผี อิศนี พลจันทร และ 100 ปี เสนีย์ เสาวพงศ์ พวกเขาเป็นคนรุ่นเดียวกันหมด ผมว่า ความทรงจำจากชีวิตของคนเหล่านี้และบทบาทของคนเหล่านี้ น่าจะเป็นแสงสว่างปลายอุโมงค์ให้กับพวกเราจำเป็นต้องเดินต่อไป จะชอบหรือไม่ชอบก็ตาม ผมขอจบเพียงเท่านี้ก่อน

นายกฤษฎิ์

ขอขอบพระคุณอาจารย์ชาฎิวิทย์ครับ

ในช่วงที่สำคัญที่สุด คุณป้าหน้อยกำลังอ่านความทรงจำเกี่ยวกับอาจารย์ป่วย ในช่วงสุดท้ายผมคิดว่าสำคัญมาก เราดำเนินรายการอภิปรายแบบหนัง Netflix ฉะนั้นผมขอย้อนกลับไปที่คุณป้าหน้อยในหน้าสุดท้าย หลายคนมาไม่ทัน จึงหวัะสุดท้ายกำลังจะเล่าเรื่องสำคัญในบรรยายภาคตอนนั้นของอาจารย์ป่วย ก่อนที่จะส่งให้อาจารย์จอน ขอหน้าสุดท้ายนั้นครับ

ม.ร.ว.สายสวัสดิ์

เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 1977 ซึ่งเป็นวันสุดท้ายในตำแหน่งสภานายกสมาคมศิษย์มาคมของข้าพเจ้า เราจัดให้มีการประชุมใหญ่ประจำปีของสมาคมใช้สถานที่เดิมอีกคือที่ Beit Hall, Imperial College มหาวิทยาลัยลอนดอน แหกผู้มีเกียรติที่เราเชิญมาเป็นองค์ปาฐกในวันนั้น คือ อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ มาพูดเรื่อง “เราจะสู้เผด็จการได้อย่างไร” และ ดร.ป่วยมาพูดเรื่อง “เรื่องข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ 6 ตุลา” ก่อนเริ่มการประชุมท่านทั้งสองนั่งเคียงข้างให้ถ่ายรูปรูปบนเก้าอี้ไม้หน้าตึกที่ประชุม ซึ่งเป็นรูปประวัติศาสตร์ที่ท่านทั้งหลายคงจะได้เห็นมาแล้ว วันนั้นเป็นวันสุดท้ายที่ ดร.ป่วยปรากฏตัวในที่สาธารณะ เพราะไม่ช้าหลังจากนั้นท่านก็ป่วยเป็นปัญหาเกี่ยวกับเส้นเลือดในสมอง เนื่องจากความเครียด ไม่สามารถจะมาพูดอะไรให้เราฟังได้อีกเลย

นายกัญญา

ขอเชิญ อาจารย์จอน อึ้งภากรณ์ ครับ

อาจารย์จอน อึ้งภากรณ์

สวัสดีครับ ที่จริงในบรรดาวิทยากรวันนี้ ผมเป็นคนที่รู้เรื่องคุณพ่อน้อยที่สุด โดยเฉพาะในแง่การทำงาน สถานะที่ผมรู้จักก็คือในฐานะพ่อ เพราะฉะนั้นในตอนแรกผมก็ไม่ค่อยเต็มใจมาร่วมงานนี้เท่าไรนัก เพราะมีความรู้สึก ว่า วิทยากรท่านอื่นคงจะเล่าได้ดีกว่าผมเยอะ แต่ ยิ่งฟังที่สุดก็ยอมมาและก็คิดว่า สิ่งที่เราเล่าก็จะเป็นการเล่าในฐานะความ-สัมพันธ์พ่อลูกมากกว่า

อยากย้อนไปถึงเรื่องที่ผมพ่อกเล่าหลายเรื่อง แต่ก่อนอื่นผมจะขอพูดถึงประเด็นอาจารย์ชาญวิทยะเรื่องเหตุการณ์ก่อน 6 ตุลา ผมคิดว่า พวกเราในที่นี้ที่ไม่ได้อยู่ในสมัยนั้น เกิดในระยะหลังนี้ คงจะนึกภาพไม่ออกถึงบรรยากาศในประเทศไทยในขณะนั้นที่มีการกล่าวใส่ร้ายคนที่มีความคิดประชาธิปไตย คนที่มีความคิดก้าวหน้า โดยเฉพาะลองนึกภาพว่า เครือข่ายวิทยุทหารทั้งหมด พร้อมด้วยสถานีวิทยุยานเกราะ เปิดโอกาสให้คนมาออกอากาศมาโจมตีถึงบุคคลต่าง ๆ รวมถึงบุคคลในรัฐบาลประชาธิปไตยด้วย สมัยนั้นคุณชวน หลีกภัย ถูkmองว่าเป็นฝ่ายซ้ายเป็นคอมมิวนิสต์ แล้วเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปขึ้นมาด่า แล้วมีวิทยากรเฉพาะขึ้นมาด่า คุณพ่อก็คงตกเป็นเป้าในการด่าด้วย คนสำคัญคนหนึ่ง ผมเองกับน้องผมเป็นผลพลอยได้จากการด่าคุณพ่อกด้วย

บรรยากาศในขณะนั้นสร้างความเครียดจนน้องผมไม่ตรี (ปีเตอร์) ที่พักอยู่กับคุณพ่อ มาเล่าให้ผมฟังว่า คุณพ่อค่อนข้างเครียด และก็ดื่มมากเกินไป บางครั้งก็มีอาการเมินเมา ผมคิดว่า คุณพ่อคงจะเครียดกับเหตุการณ์นี้มากพอสมควรในสถานะที่ต้องดูแลมหาวิทยาลัย ธรรมชาติ คุณพ่อก็คงจะมีความห่วงใยในความปลอดภัยของนักศึกษา อย่างไรก็ตามผมเองก็ไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์ 6 ตุลา ตอนนั้นผมเป็นอาจารย์สอนฟิสิกส์อยู่ที่มหาวิทยาลัยมหิดล ก่อนเหตุการณ์ 6 ตุลานั้นเป็นช่วงปิดเทอม ผมลาเพื่อบินไปเยี่ยมคุณแม่ที่อังกฤษ เหตุการณ์ 6 ตุลาเกิดขึ้นตอนที่ผมและน้องผมอยู่ที่ประเทศอังกฤษ ตอนนั้นไม่ตรีไปเรียนต่อ เราก็เป็นห่วงในเหตุการณ์นั้น

พอเหตุการณ์นั้นเป็นข่าวแล้ว เราทราบว่าคุณพ่อไม่สามารถออกจากประเทศไทยได้ ทำให้ผมและคุณแม่เป็นห่วงมาก จนในที่สุดทราบว่า คุณพ่อสามารถบินไปกัวลาลัมเปอร์หรือสิงคโปร์ ผมจำไม่ค่อยได้ และก็หลังจากนั้นสามารถบินไปลงที่แฟรงก์เฟิร์ต ก็สบายใจ เมื่อคุณพ่อมาถึงอังกฤษก็ไม่ได้พักผ่อน ท่านตั้งหน้าตั้งตาทำหลายกิจกรรม ซึ่งผมเองก็ไม่ค่อยได้รับรู้เท่าไร ที่จำได้ คือ การบันทึกของคุณพ่อที่ใช้เวลาหลายวันบันทึกเหตุการณ์ ผมแนะนำว่า คุณคนควรอ่านบันทึกนี้ *ความรุนแรงและรัฐประหาร 6 ตุลาคม 2519* บันทึกนี้ใช้เวลานาน ต้องบอกเลยว่าเป็นการอ่านผลงานแรกของคุณพ่อที่ผมเคยอ่าน

หลังจากนั้นที่จำได้คุณพ่อก็ตระเวนไปทั่วโลก โดยได้รับเชิญจากกลุ่มคนไทยและกลุ่มนักศึกษาไทยในต่างประเทศ เท่าที่ผมจำได้ ถ้าในยุโรปก็จะมีฝรั่งเศสและเยอรมนี ในอเมริกาคงไปหลายเมือง เพราะอเมริกาเขามีสหพันธ์คนไทยประชาธิปไตย (The Union of Democratic Thais) มีศูนย์อยู่ที่ แอล.เอ. มีคนไทยหลายคนทำงานอยู่นิวยอร์ก มีคนไทยที่เป็นนักศึกษาอยู่ที่ชิคาโก และมีอีกหลายเมืองที่

คุณพ่อได้ไปพูด ได้ไปพูดที่ออสเตรเลีย และที่สำคัญ ผมจำได้ว่า
คุณพ่อเครียดมากตอนที่ไปให้การ จำไม่ได้ว่าเป็นสภาของเกรสหรือ
สภาซีเนตในอเมริกา ไปให้การถึงเหตุการณ์ 6 ตุลา เรื่องของประชา-
ธิปไตยและเผด็จการในประเทศไทย อันนี้คือสิ่งที่จำได้

สิ่งที่สำคัญก็คือ อาจารย์สุลักษณ์-bin มาลอนดอน มาคุยกับ
คุณพ่อ ผมก็รับทราบหลังจากนั้นที่มีการก่อตั้งมูลนิธิมิตรไทยขึ้นมา
ซึ่งผมได้รับการชวนให้เข้ามาร่วมเป็นเจ้าหน้าที่ในมูลนิธิมิตรไทย มูลนิธิ
มิตรไทยมีการแบ่งงานออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นงานที่ออกเผยแพร่
ข่าวสารข้อมูลในรูปแบบของจดหมายข่าว **มิตรไทย** ซึ่งน้องผม ไมตรี
เป็นบรรณาธิการ และมีคุณนิวัติ กองเพียร ซึ่งตอนนั้นอยู่อังกฤษได้
ร่วมอยู่ในกองบรรณาธิการ แล้วก็เป็นคนทำงานเต็มเวลากับจดหมาย-
ข่าวนี้ หัวข่าวของ **มิตรไทย** ก็เป็นฝีมือของคุณนิวัติ

ที่สำคัญคือ จดหมายข่าวนี้ออกมาในรูปแบบนโยบาย การนำ-
เสนอข่าวอย่างเป็นทางการทุกฝ่าย เพราะฉะนั้นเราจะมีการเสนอ
ข่าวที่เป็นข่าวจากเมืองไทย รวมไปถึงข่าวจากรัฐบาลเผด็จการทหาร
ด้วย ก็จะมีการเสนอข่าวที่ได้มาจากวิทยุสยามประชาชน ซึ่งเป็นสถานี
วิทยุของพรรคคอมมิวนิสต์ไทย แนวร่วมคนไทยที่เข้าป่าในสมัยนั้น
ก็ไปร่วมในเนื้อหา เพราะฉะนั้นจดหมายข่าว **มิตรไทย** ก็จะส่งไปตาม
ห้องสมุดของสถาบันการศึกษาต่างๆ ทั่วประเทศไทยเพื่อพยายามเป็น
ศูนย์กลางของข่าวสารรอบด้าน โดยมองว่า ข้อมูลข่าวสารที่เผยแพร่
ในประเทศไทยในขณะนั้นไม่ได้เป็นข้อมูลข่าวสารที่รอบด้านที่จะทำให้
คนสามารถเข้าใจสถานการณ์ได้อย่างรอบด้าน โดยเฉพาะข้อมูลที่
เกี่ยวกับนักโทษการเมือง ดังนั้นมูลนิธิมิตรไทยจะมีข้อมูลครบถ้วน
เท่าที่จะหาได้

อาจารย์ป่วยร่วมกับเพื่อนฝูงที่ไผ่หา ‘สันติประชาธรรม’ จดทะเบียนมูลนิธิมิตรไทยขึ้นในอังกฤษ โดยได้กล่าวถึง วัตถุประสงค์และนโยบายไว้ดังนี้

‘มิตรไทย’ มีวัตถุประสงค์ที่จะเชิดชูหลักเสรีภาพ สันติสุขของคนไทย วัตถุประสงค์คือให้เสรีภาพในด้านการศึกษา อนามัย มีการศึกษาถึงเหตุการณ์ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ‘มิตรไทย’ ตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนสิ่งเหล่านี้ ทางกลุ่มศาสนาทั่วโลกได้เห็นความสำคัญและช่วยในการเงินเป็นส่วนใหญ่ ถ้าวัตถุประสงค์เป็นอันที่กลุ่มศาสนาไม่เห็นด้วย เขาก็คงไม่ช่วยเหลือ ‘มิตรไทย’ ดำเนินงาน ดังนี้

1. ข้อเท็จจริงในโลกเดี๋ยวนี้บิดเบือน โดยเฉพาะในไทย เราจึงจำเป็นต้องหาข้อเท็จจริง เช่น ข่าวจากในไทยเอง ในป่า จากเสียงประชาชนคนไทย จากผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ทั่วโลก เราก็นำมาถล่มกรองก่อน แล้วออกหนังสือ *มิตรไทย* ขึ้นมาเพื่อที่จะเสนอข่าวซึ่งเชื่อถือได้ หากเป็นข่าวที่ไม่แน่ก็จะบอกแหล่งข่าวมาจากไหน และให้ผู้อ่านพิจารณาเอง

2. เนื่องจากเรามีข่าวน่าเชื่อถือได้ เราจึงวางรากฐานว่าประเทศไทยควรดำเนินการไปอย่างไร นี่เป็นการปรึกษาหารือระหว่างพวกเรา ไม่ใช่เฉพาะในอังกฤษ ทั่วโลกเขาจับ *มิตรไทย* ไปก็เอาไปเป็นหลักในการพิจารณาว่า ประชาชนไทยจะมีสันติสุข

มิตรไทย

เสรีภาพ มีประชาธิปไตย ควรทำอะไร อันนี้เป็นเรื่องสำคัญ และเราก็ได้พยายามที่จะช่วยคนที่เดือดร้อน เพราะประเทศไทย เป็นเผด็จการ อันนี้คุณจะไปบอกคุณสมัคร สุนทรเวช (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในเวลานั้น - บรรณาธิการ) ว่าเป็นประชาธิปไตยอย่างไรก็ไม่มีใครเชื่อ แม้แต่เมริกายังเรียกว่า 'not free' คนที่เดือดร้อนจากเผด็จการต้องมีมาก ทั้งคนที่ถูกจับกุม คุมขังนาน หรือคนที่พยายามหนีออกมาเพราะทนไม่ได้กับ เผด็จการ

สามตัวอย่างที่ทำนี่คือ

- การเสนอข่าวที่แท้จริงหรือข่าวที่ทำให้ผู้อ่านพิจารณา
- การปรึกษาหารือ เพื่อให้เกิดเสรีภาพ ประชาธิปไตยในไทย
- ช่วยคนตกทุกข์ได้ยาก

'มิตรไทย' ไม่เคยช่วยเรื่องการเงินให้ในป่าช้าอาวุธ เพราะ เป็นเรื่องทำไม่ได้ ถ้าทำเมื่อไรเขาเลิกอุดหนุนเงินเราเมื่อนั้น ซึ่งก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะช่วยไม่ได้ และ 'มิตรไทย' ไม่เคยส่งเงิน ให้คนต่อสู้ฆ่ากัน

การทำงานในมูลนิธิมิตรไทยได้ทำให้ผมได้รู้จักกับพี่หน้อย เป็นความรู้สึกที่ประทับใจกับพี่หน้อยมากเลยในตอนนั้นว่าเป็นเชื้อพระวงศ์ แต่มีความรักในประชาธิปไตยและเป็นกันเอง ทำให้จำได้จนถึงทุกวันนี้ สืบต่อมาถึงความประทับใจที่มีต่อพี่หน้อย และก็มารู้จัก พรานซิส คริปส์ ซึ่งเป็นนักเศรษฐศาสตร์ ที่อาจารย์สุลักษณ์เป็นคนแนะนำ เลยได้รู้จักและได้ทำงานร่วมกัน

ส่วนผมเองตอนหลังได้มีโอกาสทำงานประสานงานและคลุกคลี กับกลุ่มคนไทยในต่างประเทศ มีโอกาสเดินทางไปฝรั่งเศส ไปเยอรมนี ไปอเมริกา ไปพบกับกลุ่มที่คุณพ่อได้ไปคุยด้วย และก็มีโอกาสได้ พบอาจารย์ปรีดี 1 ครั้ง ไม่ได้ไปพบที่อิมพีเรียล คอลเลจ วันประชุม สามีคิสมาคมก็ไม่ได้ไป แต่มีครั้งหนึ่งทีไปกับคุณพ่อ ไปเจออาจารย์ พิรพันธุ์ พาลุสุข ซึ่งเป็นคนที่พาผมกับคุณพ่อไปเจอกับอาจารย์ปรีดี ถ้าถามผมว่า อาจารย์ปรีดีเป็นคนยังไง พูดยังไง ความจำผมนี้ห่วยมาก เลย ผมจำได้แค่ว่า อาจารย์ปรีดีเป็นคนดู พุดดู พุดอะไรก็จำไม่ได้แล้ว

ในขณะนั้นผมมีความตื่นตัวนิดหนึ่งจากเพื่อนคนไทยในอังกฤษ หลังเหตุการณ์ 6 ตุลา นักศึกษาไทยในอังกฤษขณะนั้นซึ่งจำนวนมากเป็นนักศึกษาทุน ยื่นประท้วงหน้าสถานทูตต่อเหตุการณ์ 6 ตุลา แล้วแต่ละคนพ่อแม่ที่อยู่ในเมืองไทยถูกเรียก เป็นเหตุการณ์ที่เรา คุ่นๆ เพราะเป็นเหตุการณ์ที่ยังคงเกิดขึ้นในปัจจุบันอยู่ ทำนองเดียวกัน คือ ไม่สามารถทำอะไรกลุ่มคนที่ประท้วงได้ ก็ไปทำกับครอบครัว ในประเทศไทย และนักศึกษากลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มาร่วมประท้วงหลายครั้ง แม้ตอนหลังๆ ใสหน้ากากเพื่อปิดบังตัวตน แต่ก็มาร่วมอยู่ ตอนหลัง ผมก็พอรู้เรื่องราว สายอาจารย์ปรีดีกับสายพรรคคอมมิวนิสต์ไม่ถูกกัน ก็คิดว่า อาจารย์ปรีดีคงจะคุยเรื่องนี้อยู่ ผมเองก็ค่อนข้างจะอ่อนหัด ไม่ค่อยเข้าใจเท่าไรนัก

ที่จริง ผมควรจะพูดเป็นคนสุดท้าย ผมจะได้เติมเต็มอะไรที่ผมพอทำได้ นี่ให้ผมมาพูดก่อนอาจารย์สุลักษณ์ นี่ผมเสียเปรียบ จะขอพูดในตอนทีที่เหนื่อยพูดถึงเรื่องคุณสมัคร สุนทรเวช คือ มันเป็นเรื่องที่หน้าด้านมาก ๆ เลยนะครับ คุณสมัครถูกส่งไปทั่วโลกเพื่ออธิบายเหตุการณ์ 6 ตุลา ในทางที่ถูก ที่เหนื่อยอาจจะจำผิดนิดหนึ่ง หรือผมจำผิดก็ได้ ไม่น่าใจ คือ คุณสมัครไปพูดที่ ก.พ. สามัคคีสมาคม เรื่องเหตุการณ์ 6 ตุลา คุณสมัครเล่าให้ฟังว่า เหตุการณ์ 6 ตุลา ที่เห็นภาพเขavnคตต่าง ๆ เผาหนังยางที่สนามหลวงนั้น ไม่ใช่ฝีมือคนไทย แต่เป็นฝีมือคนญวน เพราะคนไทยเผาหนังยางไม่เป็น คนญวนทำเป็น ทั้งหมดนี้เป็นฝีมือคนญวน และก็เล่าเรื่องประวัติศาสตร์เป็นแหล่งปลุกระดมและในมหาวิทยาลัยธรรมศานตร์นั้นมีอุโมงค์เป็นที่หลบซ่อนเยอะเยอะไปหมด ส่วนใหญ่คนที่ฟังก็ไม่กล้าถาม แต่มีอยู่สองสามคนไทยที่เถียงกับคุณสมัคร จนคุณสมัครหน้าแดง แล้วตอนที่คุณสมัครบอกว่า ไม่มีนักโทษการเมือง Peggy Duff ซึ่งเป็นนักวิชาการชาวอังกฤษ ได้เอาแฟ้มรายชื่อักโทษการเมืองไปมอบให้กับคุณสมัคร แล้วคุณสมัครโยนใส่หน้า Peggy Duff อันนี้คุณเหนื่อยจำผิดนะครับ ผมจำได้อย่างชัดเจนว่า คุณสมัครเป็นคนโยน ถ้าได้อ่านจดหมายข่าวของ **มิตรไทย** ในยุคนั้น ก็จะมีบันทึกเรื่องนี้ที่น่าเชื่อถือได้ ผมขอจบเพียงเท่านี้ก่อน

นายกัญญู

อาจารย์จอนคุยมายาว แต่จะเหลือแฮชแท็กใน Facebook ว่า **#ใครโยนแฟ้มวะ** ขอเชิญอาจารย์สุลักษณ์ครับ เรามาดูกันว่า ความทรงจำทั้งสามท่านนั้น ใครแม่นสุด แต่ก็อย่าเพิ่งเชื่ออาจารย์สุลักษณ์นะครับ อาจารย์เชิญครับ

Peggy Duff
(1910-1981)

(ภาพจาก <https://cnduk.org/60-faces-peggy-duff/>)

อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์

ท่านทั้งสามได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ 6 ตุลา ก่อน 6 ตุลา และหลัง 6 ตุลา อย่างชัดเจนมาก ผมเองไม่มีอะไรจะเสริมเพิ่มเติม เพราะผมไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์ 6 ตุลาที่เมืองไทย และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอาจารย์ป๋วย ผมได้เขียนไปแล้วใน **นายป๋วย อึ๊งภากรณ์ ผู้ใหญ่ที่ไม่กะล่อน** ถ้าใครยังไม่อ่านไปอ่านได้ มีแปลเป็นภาษาอังกฤษและภาษาเยอรมันแล้วด้วย เพราะฉะนั้นสิ่งที่ผมจะพูดในวันนี้ ผมจะพูดในสิ่งที่ไม่เคยปรากฏขึ้นที่ไหนเป็นเอกสารหลักฐาน

ยกตัวอย่างเรื่องไม้ตะพด คราวหนึ่ง พระยามโหสวรรณ (กวยสมบัติศิริ) มอบไม้ตะพดให้อาจารย์ป๋วย แล้วเรานั่งรถมาด้วยกัน ครั้งสุดท้ายที่ท่านกับผมอยู่เมืองไทย ท่านถามผมว่า สุลักษณ์เอา

ไม้ตะพดอันนี้ใหม่ เห็นเธอชอบถือไม้ตะพด ตอนนั้นผมรังเกียจเจ้าคุณ
มโหฬารเลย ผมก็เลยไม่ได้รับ เป็นที่น่าเสียดาย ผมบอกจนว่า คุณพ่อ
มีไม้ตะพดอะไรใหม่ ขอให้ผมสักอันได้ไหม จนก็รับปากกับผม แล้ว
มาทราบทีหลังว่าคุณแม่ (คุณมาร์กาเร็ต) โยนทิ้งหมดแล้ว

ส่วนวันที่ 6 ตุลาคม 2519 นั้น ผมอยู่ที่อังกฤษ ปีนั้นสหรัฐ-
อเมริกาตั้งมาครบ 200 ปี ผมได้รับเชิญไปพูดที่วอชิงตัน ดี.ซี. ตั้งแต่
เดือนกรกฎาคม ผมได้รับเชิญไปพูดหลายต่อหลายแห่งในสหรัฐ และ
กลับมาที่ลอนดอน วันที่ 5 ที่ 6 นั้นผมกำลังเลี้ยงเพื่อนฝูงที่ทำงาน
BBC ด้วยกัน โดยเฉพาะคุณศิริชัย นฤมิตรเรขการ ซึ่งมาทำงาน BBC
แทนผม ซึ่งก็เลี้ยงกันอาหารอย่างดีที่ผับ กินไวน์ สมัยนั้นยังไม่มีแฟกซ์
ไม่มีอีเมล น้องชายผมเขาทำงานอยู่ที่ LSE เป็นพนักงาน เผอิญเป็น
น้องคนละพ่อ นามสกุลต่างกัน ภรรยาผมส่งโทรเลขไปถึงน้องชายคนนี้
ให้บอกผมว่าอย่าเพิ่งกลับเมืองไทย ปรากฏว่าข่าวเลวร้ายก็เกิดขึ้น

เรื่องพวกนี้ผมเขียนไว้หมดแล้ว จะไม่เล่ารายละเอียด แต่จะขอ
เล่าเรื่องเกร็ดเล็กเกร็ดน้อย เช่น รูปถ่ายที่นั่งที่เก้าอี้หน้าอิมพิเรียล
คอลเลจนั่น แตก จริยวัฒน์ สันตะบุตร เป็นคนถ่าย แตกเป็นคนที่มี
มืบทบาทเกือบจะเป็นคนไทยคนเดียวที่สามารถยั่วให้อาจารย์ปริดี
หัวเราะได้ แหย่อาจารย์ปริดีได้ จนท่านผู้หญิงพุนคุบขอว่าเป็นลูกชาย
คนสุดท้ายเลยก็ว่าได้

ส่วนการตั้งมิตรไทยนั้น ฟรานซิส คริปส์ เสนอว่าให้ตั้ง Free of
Thailand ผมรังเกียจคำว่า Thailand ซึ่งอาจารย์ป่วยก็เห็นด้วย จึง
ตกลงกันว่าจะใช้คำว่า มิตรไทย แทน ความเป็นมาต่างๆ ของมิตรไทย
นั้น นิวัติ กองเพียร ได้รับจ้างอยู่ช่วงหนึ่ง พอนิวัติกลับไปแล้ว เราจึง
ไปตามัญญา ผลอนันต์ ตอนนั้นเขาลี้ภัยอยู่ที่สวีเดน ผมกับพิภพ
ธงไชย เดินทางไปเกลี้ยกล่อมเอาัญญามาทำงานแทนนิวัติ

ส่วนมิตรไทยมีบทบาทอะไรนั้น หลายอย่างยังไม่ปรากฏ ผมจะเล่าในสิ่งที่ไม่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร เราอย่าลืมครับว่า มิตรไทยนั้นเป็นกลาง พรรคคอมมิวนิสต์ส่งคนมาติดต่อกับเรา คนไทยที่เข้าป่ามาติดต่อกับเรา แล้วคนสำคัญที่มาในครั้งนั้น คือ คุณพิภพ ธงไชย คุณพิภพชวนผมเข้าป่า ตอนนั้นผมเข้าใจว่า จอน อึ้งภากรณ์ ก็ได้เข้าไปเยี่ยมเขาในป่า ผมบอกว่า ผมเป็นคักดินา ถ้าจะให้ผมเข้าป่าต้องเอาแคร่มารับผม เขาบอกผมว่า จะปิดให้เงียบ แต่ขนาดจอนเข้าไปผมยังรู้เลย ลือกันให้แซ่ด แต่นักเรียนไทยในป่าเขาขอให้เราช่วยเขาหลายต่อหลายเรื่อง เราก็ได้ช่วย

สิ่งสำคัญที่เราได้ช่วย ซึ่งไม่ได้เขียนไว้ที่ไหน คือ ผมสามารถติดต่อ Bread for the World ซึ่งเป็นองค์กรการกุศลโปรเตสแตนต์ของเยอรมนี เผอิญ Wolfgang Schmidt ซึ่งยังเป็นเพื่อนกับผมจนทุกวันนี้ ตอนนั้นเขาเป็นหัวหน้า เรียกว่า Southeast Asian ของ Bread for the World อยู่ที่เมืองชตุท์ทการ์ท ผมเชิญเขามาพบอาจารย์ป่วยที่รีฟอร์มคลับ (Reform Club) เขาตื่นเต้นมาก เพราะที่นั่นเป็นคลับผู้ดี ดัดจริตมาก ถ้าคุณไม่ใส่เนกไท ไม่ใส่เสื้อนอก คุณเข้าไม่ได้ ผู้หญิงก็เข้าไม่ได้ ยกเว้นแต่ผู้หญิงจะเข้ามากินข้าวตอนค่ำนั้นถึงจะเข้าได้ มีกลางวันผู้หญิงกินข้าวอยู่ที่ใต้ถุน Wolfgang Schmidt ก็ตื่นเต้นมาก เพราะในป่าเขาต้องการให้เราช่วย แต่เราไม่ต้องการที่จะช่วยเงิน เดียวมันเอาไปซื้ออาวุธ เขาบอกว่า เขาจะช่วย แล้วเขาจะติดต่อมา เขาเคยช่วยฟิลิปปินส์ ช่วยคนในป่าวิธีเดียวกับเมืองจีนที่ใช้หมอกเท้าเปล่า ปรากฏว่าเราส่งคนแบบที่ช่วยฟิลิปปินส์เข้าไปในป่า รักษาคนในป่าที่เจ็บไข้ได้ป่วยที่ไม่สามารถไปหาหมอได้ หมอจากฟิลิปปินส์ไปช่วยจากมิตรไทย อันนี้เป็นความลับที่ไม่เปิดเผยหลายต่อหลายอย่าง

อีกสายหนึ่งมีพวกจากสวีเดน โดยเฉพาะคนนี้เป็นคนที่มีชื่อเสียงมากหรือชื่อเสียงก็แล้วแต่ เขารังเกียจสถาบันกษัตริย์มาก เขามาหาอาจารย์ป่วยที่ลอนดอน เขาจะให้อาจารย์ป่วยตั้งเสรีไทยเป็นรัฐอิสระขึ้น อาจารย์ป่วยไม่ไหวใจคนๆ นี้ เลยให้อาจารย์เสนาะ ต้นบุญยืน ไปเป็นเพื่อนด้วย เสรีจแล้วอาจารย์ป่วยก็บอกอย่างตรงไปตรงมาเลยว่า สถานการณ์ในเวลานี้ เราไม่ต้องการเสรีไทย ณ เวลานี้ เราต้องการให้คนไทยรวมกันเพื่อต่อสู้ตามแบบวิธีของอาจารย์ป่วย คือ สันติวิธี ที่ท่านเรียกว่า สันติประชาธรรม ในวันที่อาจารย์ป่วยเชิญอาจารย์เสนาะไปต่อนั้นคุณกนต์ธีร์ ศุภมงคล เป็นทูต เป็นนักเรียนอัสสัมชัญรุ่นเดียวกับอาจารย์ป่วย เพราะฉะนั้นอาจารย์ป่วยเวลาจะทำอะไรจะเปิดเผยไม่ปิดบัง จะต่อสู้ซึ่งๆ หน้า ไม่ใช่วิธีลับหลังทั้งสิ้น

ในช่วงนั้นผมกับอาจารย์ปรีดีไม่ถูกกัน อาจารย์ป่วยก็ถามผมว่าไปพบอาจารย์ปรีดีไหม ผมก็มีทีสิมมานะไม่ไปพบอาจารย์ปรีดี จนกระทั่งทีหลังแล้ว ผมเพิ่งมารู้ว่า ที่ผมคิดเกี่ยวกับอาจารย์ปรีดีนั้น ผิดทั้งหมด ผมถึงเขียนจดหมายไปขอโทษท่าน และเคราะห์ดีที่ผมได้ไปพบท่าน แล้วท่านก็น่ารักมาก ท่านก็ขอโทษขอโพยผมด้วย ผมจึงตั้งปณิธานว่าจะเอาชื่ออาจารย์ปรีดีกลับมาให้ได้ และผมก็พูดให้หมั่นไส้ ผมทำสำเร็จ ผมสามารถนำเสนอชื่ออาจารย์ปรีดีให้ยูเนสโก (UNESCO) รับรองว่าเป็นบุคคลสำคัญของโลก และผมก็เสนอหลายคนนะครับให้ยูเนสโกรับรอง ตั้งแต่พระยาอนุমানราชธนเป็นคนแรก คุณกุหลาบ สายประดิษฐ์ ท่านพุทธทาส แต่คนที่มีปัญหามากที่สุด คือ อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เพราะอาจารย์ปรีดีเกิดปีเดียวกับสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และคนที่เป็นตัวแทนยูเนสโกไทยไปประชุมที่ปารีส เขาเปลี่ยนหน้ามือเป็นหลังมือครับ เขาเคยเป็นฝ่ายซ้าย แล้วกลายมาเป็นขวาจัด แล้วเขาต้องการจะถีบชื่ออาจารย์ปรีดีออกจาก

ยูเนสโก ต้องสู้กันนานครับ เสร็จแล้วอาจารย์ปรีดีจึงได้รับการยกย่องจากยูเนสโกให้เป็นบุคคลสำคัญในระดับโลก

แต่เมื่อมาถึงอาจารย์ป่วยผมหมดศรัทธายูเนสโกแล้ว เพราะหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้รับเป็นบุคคลสำคัญของโลก คึกฤทธิ์นี่เป็นคนกะหล่อนสุด ๆ เป็นคนที่โก้งกางเขียนมาเป็นของตนเอง ซึ่งฝรั่งเรียกว่ามันเป็นอนันตริยกรรม เดียวนี้ยิ่งกว่านั้น คนที่ค้าเฮโรอีนค้าอะไรเนี่ยก็ได้รับการยกย่องจากยูเนสโก ดังนั้นผมจะบอกว่า อาจารย์ป่วยผมไม่เสนอ แต่หม่อมราชวงศ์ปรีดียาธร เทวกุล เขานำเสนอ นั่นก็เป็นเรื่องของเขา

ที่ผมเล่ามันเป็นเกร็ดที่ไม่ได้เกี่ยวโดยตรงกับ 6 ตุลาคมนะครับ แต่จะบอกว่า ผมนั่นเกี่ยวข้องกับอะไรบ้างในกรณีของ 6 ตุลา และผมนั่นเกี่ยวข้องกับอาจารย์ป่วย อาจารย์ปรีดี เพราะฉะนั้นผมบอกแล้วว่า ผมมีเกร็ดเล่าแต่เพียงเท่านี้ ถ้าเผื่อใครสนใจก็ถามได้ เพื่อไม่ให้เสียเวลาท่านทั้งหลาย ผมขอจบเพียงเท่านี้

นายกัญญา

ท่านเห็นพรของกรมี่อายุยืนไหมครับ อายุยืนจะได้เล่าประวัติ-ศาสตร์เป็นคนสุดท้าย ส่วนจะจริงเท็จหรือไม่นั้น ไม่มีใครมาเถียงเรา ได้ครับ ระหว่างอภิปรายอาจารย์ชาญวิทย์ก็ทำหน้าที่นักประวัติศาสตร์พร้อมกับการเตรียมขายหนังสือตัวเอง ด้วยการหยิบหนังสือเล่มนี้ผมแอบเห็นอยู่ และอาจารย์ก็ค้นที่ละหน้า ๆ จะไม่ให้อาจารย์พูดก็ดูจะใจดำ อาจารย์ชาญวิทย์เชิญครับ

อาจารย์ชาญวิทย์

ในแง่ของประวัติศาสตร์ ผมว่าปี ค.ศ. พ.ศ. วัน เดือน นั้นสำคัญ
มาก ๆ เมื่อสักครู่นี้ผมพลิกดู เอาเรื่องแรก ๆ ก่อน เมื่อสักครู่นี้คุณหญิง
บอกว่าอาจารย์ปรีดีไปลอนดอนและก็ไปนั่งเก้าอี้ตัวนั้นกับอาจารย์ป๋วย
ผมอยากจะทำทราบว่าวันนั้นเป็นวันที่เท่าไร เดือนก็ได้ครับ

ม.ร.ว.สายสวัสดิ์

ราววันที่ 22 กรกฎาคม ค.ศ. 1977 ค่ะ 1 ปีหลังจาก 6 ตุลา

อาจารย์ชาญวิทย์

ผมไปตามหาเก้าอี้ตัวนั้น ผมไปอิมพีเรียล คอลเลจ ปัจจุบันนี้
มีคนบอกผมว่า เวลาไปที่นั่นให้ระวังนะ เพราะสมัยนี้ไม่เมื่อสมัยก่อน
มาเตือนผมว่ามันมีสี่เอยะ สี่เหลืองสี่แดง สีอะไรต่อมิอะไรเอยะเเยะ แต่
ผมไป ผมเอารูปไป ไปตามหาเก้าอี้ตัวนั้นให้ได้ เก้าอี้มันมันไม่อยู่แล้ว
แต่ที่ตรงนั้นยังอยู่ เราก็เอารูปมาเปรียบเทียบ จนมาได้ยินคุณหญิง
บอกว่า ภาพนั้นเป็นการปรากฏตัวครั้งสุดท้ายของอาจารย์ป๋วย อันนั้น
เป็นงานที่อาจารย์ปรีดีนั่งกับอาจารย์ป๋วยใช่ไหม เราได้แอบคบคิดกัน
ไว้เรียบร้อยแล้ว เราได้แอบหล่อสองมหาบุรุษนั่งอยู่บนเก้าอี้ตัวนั้นแล้ว
จะไปตั้งอยู่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ผมคิดอีกอย่างหนึ่ง
ว่า เราหล่ออีกชุดหนึ่งก็ได้ เอามาตั้งไว้ที่ธรรมศาสตร์ ทำพระจันทร์
อาจารย์ป๋วยเป็นคนเริ่มศูนย์รังสิต นักศึกษาจะไปนั่งตักอาจารย์ป๋วย

ก็ได้ หรือจะไปนั่งข้างๆ อาจารย์ปรีดีก็ได้ เป็นอนุสาวรีย์ที่ผู้คนจับต้อง
ได้ แล้วเอาท่านมานั่งอยู่ตรงริมน้ำ ทำพระจันทร์ นี่เหมาะมาก ๆ เลย

บทความเรื่อง *ความรุนแรงและรัฐประหาร 6 ตุลาคม 2519*
อาจารย์ป่วยเขียนเมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2519 แปลว่าท่านใช้เวลากว่า
20 วัน ที่อาจารย์จอนพูดถึง ท่านเขียนได้ละเอียดมาก ๆ อยากให้
ทุกท่านได้กลับไปอ่าน อันที่จริงแล้วผมได้ขึ้นไปไว้ใน Facebook แล้ว
ผมมักจะใช้คำว่า ดาวนโหดได้ฟรีอะไรทำนองนี้ แต่ชื่อกลับไปก็ได้
นะครับ มันมีข้อเขียนหลายข้อเขียนในนี้ซึ่งผมได้รวบรวมไว้ ตอนนี้เป็น
ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6 แล้ว มีจำหน่ายในราคาพิเศษอยู่หน้าห้องนี้

หนังสือ *จาก 14 ถึง 6 ตุลา* ต่อมา
ในการพิมพ์ครั้งที่ 6 มีการปรับปรุงใหม่
และใช้ชื่อว่า *ตุลา-ตุลา: สังคม-รัฐไทย
กับความรุนแรงทางการเมือง*

กรณี 6 ตุลา ที่คุณสมศรีได้ไปโกหกทั่วโลก คุณสมศรีกับคุณ-
เฉลิม อยู่บำรุง ก็โกหกต่ออีก ผมคิดดูนะครับ มันมีการพูดถึงว่า 6 ตุลา
มีคนตายคนเดียว แล้วดูเหมือนว่าจะซื้อไอ้ปัด คุณสมศรีตอนเป็น
นายกฯ พูดถึงเรื่องนี้ในปี พ.ศ. 2551 การผลิตซ้ำความเท็จนั้น
มีประสิทธิภาพมาก หลายท่านในที่นี้ที่นั่งอยู่ ณ วันนั้นก็เห็นอยู่ว่า การ
ผลิตซ้ำความเท็จนั้นผลิตซ้ำแล้วซ้ำอีก ในเวลาเดียวกันก็ยิ่งสร้างความ
เกลียดชัง มันแรงมากจนไม่น่าเชื่อ และเอาเข้าจริง ถ้าเรามองย้อนกลับ
ไปหยุดเพียงแค่ 6 ตุลา เราก็ไม่เท่าไรหรอก มันก็ผ่านมาแล้ว 40 ปี แต่
ณ วันนี้ การผลิตซ้ำนั้นมันมีมากมายมหาศาล แต่สิ่งที่น่าสนใจ คือ
42 ปีที่ผ่านมา เรายังอยู่ที่เดิม ไม่ถึงกับประวัติศาสตร์ซ้ำรอย อาจดู
คล้ายๆ สีสันก็เปลี่ยนแปลงไป ดูเฟินๆ อาจจะใช้ แต่ลึกๆ แล้วไม่ใช่

ผมว่าน่าสนใจมาก ๆ เรื่องการช่องสุ่มอาวุธ ที่เราจะต้องนั่งเขียน
ปกป้องและรายงาน สมัยที่เราทำงานกับอาจารย์ป่วย อาจารย์ก็จะ
เอาจดหมายที่อาจารย์ปรีดีเขียนมาอ่านให้เราฟัง ทั้งอาจารย์เสนห์
อาจารย์นงเยาว์ และผม อาจารย์ปรีดีได้เขียนเตือนตลอดเวลา ผมคิด
ว่า สิ่งที่น่าประทับใจมาก คือ ความเป็นอาจารย์กับลูกศิษย์ ที่เห็นในภาพ
ที่อาจารย์ปรีดีกับอาจารย์ป่วยนั่งที่อิมพีเรียล คอลเลจ ผมกับอาจารย์
พนัส ทัศนียานนท์ ไปนั่งกันมาแล้ว เขียนแบบทำอาจารย์ปรีดีกับ
อาจารย์ป่วย ปรากฏว่าใส่ไปใน Facebook คนเข้ามากดไลค์เยอะมาก
วันดีคืนดีมันก็เด่งขึ้นมา

ผมขอนิดหนึ่งครับอาจารย์จอน อาจารย์ป่วยเป็นสโตรกวันที่
เท่าไรเดือนอะไรครับ จำได้ไหมครับ? ตรงนี้สำคัญมาก ๆ ในหนังสือ
เล่มนี้มีบทความของอาจารย์ธงชัย วินิจจะกูล ดีมาก ๆ ว่า ทำไมทั้ง
ฝ่ายกระทำและถูกกระทำไม่ต้องการพูดถึงเรื่อง 6 ตุลา เรื่องนี้น่าสนใจ
มาก ความเงิบที่อาจารย์ป่วยต้องอยู่นั้นเป็นเวลายาวนานมากเมื่อ

มีสติตรก กับความเจ็บของคนที่อย่างพวกเรา ผมจำได้ว่า เมื่อผมออกไปได้ ผมไปอยู่ญี่ปุ่น 1 ปี ผมมักจะไปที่วัดไปสวดมนต์ภาวนาแบบญี่ปุ่น ผมมักนึกถึงนักศึกษา ผมมักจะเอามือปิดหน้าผากไว้ข้างหนึ่ง ปิดส่วนที่ผมไม่อยากจำ การจะมาพูดเรื่อง 6 ตุลา ผมไม่ต้องการพูดถึง การพูดเรื่อง 6 ตุลานั้นผมเจ็บปวดมาก และบทความของอาจารย์ ธงชัยว่าด้วยความเจ็บที่ทั้งสองฝ่ายต่างเจ็บร่ำ ประมาณสองปีผ่านไป คนหลายคนไม่กล้าพูดถึง

ก็ต้องขอบคุณคนที่อยู่เบื้องหลังการทำอนุสรณ์ตรงบริเวณ หน้าหอประชุมใหญ่ เมื่อสักครู่ผมสอบถามคุณวิภา ดาวมณี ว่าอันไหนเป็นอันที่สร้างขึ้นมาเป็นอันแรก คุณวิภาบอกว่า อันที่มันเป็นหมุด คณะราษฎรจำลอง ไปดูนะครับ อันที่ 2 คือ 6 ตุลา แปลกนะครับ อันที่แรกเริ่มด้วย พ.ศ. 2475 อันที่สอง พ.ศ. 2519 และอันอื่นๆ ค่อยตามมา ภูมิทัศน์นั้นยังไม่สวย ตรงกำแพงที่ติดกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เราต้องไปผลักดันให้อธิการบดีหญิงคนนี้ปรับปรุง

อาจารย์จอน

อันนี้ลืมเล่าไป คุณพ่อผมสติตรกในเดือนกันยายน แต่ผมจำวันที่ไม่ได้ แต่วันก่อนที่จะเดินทางไปอเมริกา ครอบครัวเราถือว่าการที่คุณพ่อสติตรกที่อังกฤษถือเป็นเรื่องโชคดีมากที่ไม่ได้ไปสติตรกที่อเมริกา ถ้าคุณพ่อไปเส้นเลือดแตกที่อเมริกา ตอนนั้นเราคงล้มละลาย ทั้งครอบครัว ในวันนั้นเกิดขึ้นในตอนเย็น อยู่ๆ คุณพ่อหมดสติ เราก็เรียกรถพยาบาลมารับ รถมารเร็วมาก และเราก็รับทราบว่าคุณพ่อเป็นเส้นเลือดในสมองโป่งพอง ซึ่งปกติอันตรายมาก คนส่วนใหญ่เสียชีวิต แต่ทางโรงพยาบาลได้ผ่าตัด รู้สึกว่าจะเป็นวันรุ่งขึ้น คุณพ่อก็รอด แต่

หลังจากนั้นก็มีผลกระทบต่อคุณพ่อ รู้สึกเส้นเลือดจะแตกข้างซ้ายมีผลต่อเรื่องการใช้มือใช้ร่างกายด้านขวา แต่สิ่งที่สำคัญ คือ มีผลต่อการพูดการแสดงออก คุณพ่อไม่สามารถที่จะแสดงโดยการพูดหรือคิดคำพูดไม่ได้ ไม่ใช่จะสื่อสารกันไม่ได้

สิ่งที่ผมประทับใจอันแรก คือ ระบบประกันสุขภาพของอังกฤษ ตั้งแต่แรกที่มารับจนถึงการผ่าตัด อยู่ในโรงพยาบาลประมาณ 3 อาทิตย์ หลังจากนั้นก็ไปอยู่สถานพักฟื้นเพื่อบำบัด คุณพ่อกลับมาตอนคริสต์มาส คือ ตั้งแต่เดือนกันยายนไปจนถึงประมาณ 24 ธันวาคม คุณพ่อไม่ได้อยู่บ้าน ตอนแรกคุณพ่อเสียใจมาก คุณพ่อร้องไห้ โดยเฉพาะการที่ไม่สามารถสื่อสารออกมาเป็นคำพูดได้ แต่คุณพ่อก็ทำใจและพัฒนาไปในแง่ของการสื่อสาร สิ่งสำคัญที่คุณพ่อใช้มาก ก็จะเป็นสมุดที่ใช้จัดซื้อที่อยู่ทั้งหมด เวลาที่คุณพ่ออยากจะติดต่อใคร ก็จะเปิดสมุดขึ้นมา คุณพ่อสามารถอ่านเห็นชื่อแล้วก็ชี้ได้ เราก็มักจะถามคุณพ่อว่าจะให้เราส่งสารถึงเขาไหมหรืออยากให้เขามาเยี่ยม คุณพ่อไหม เราสามารถที่จะสื่อสารกับคุณพ่อได้ แต่คุณพ่อก็ไม่สามารถที่จะคิดคำขึ้นมาเองได้ หลายๆ อย่างเวลาตอบจดหมาย ก็จะมีคุณแม่ น้องผม หรือหลายๆ ครั้งก็จะเป็นผมที่ตอบจดหมาย

นายกัญญู

อาจารย์ชาญญูวิทย์เล่าว่า เหตุการณ์ 6 ตุลา คนกระทำการก็ไม่อยากจะพูดถึงมัน หรือคนที่ถูกกระทำการก็ไม่อยากจะพูดถึงมัน มันกลายเป็นมุมมืด อาจารย์ชาญญูวิทย์ใช้มือปิดหน้าผากตัวเองไว้ 6 ตุลากับครอบครัวอาจารย์จอน คอยกันอย่างไร มีท่าทีอย่างไร พูดถึงเรื่องนี้ไหม หรือไม่พูดถึงครับ

อาจารย์จอน

ก็พูดถึงครับ แล้วคุณพ่อก็เล่าหลาย ๆ เรื่อง เรื่องที่คุณพ่อบันทึกไว้ คุณพ่อเล่าให้ครอบครัวฟังก่อน โดยเฉพาะในกรณีที่ถูกสายการบินปฏิเสธไม่ให้ขึ้นเครื่อง และก็เรื่องสร้าง บุนนาค ตอนนั้นเป็นตำรวจ มาข่มขู่และตบหูโทรศัพท์ตอนที่คุณพ่อโทรหาบุคคลต่างๆ ก็เล่าให้ฟังปกติจริง ๆ ในครอบครัวคุณพ่อจะไม่ใช่คนเล่าเรื่องราวต่างๆ แต่จะเป็นคุณแม่ที่เป็นคนเล่า คุณพ่อจะเป็นคนเล่าให้คุณแม่ฟัง แล้วพอกินข้าวคุณแม่จะมาเล่าที่โต๊ะอาหารให้พวกเราฟัง แต่กรณี 6 ตุลา คุณพ่อจะเป็นคนเล่าเอง

นายกัญญา

อาจารย์ครับ เวลาเราคุยเรื่อง 6 ตุลา คุยเรื่องอาจารย์ป่วย เราก็จะคิดว่า อาจารย์ป่วยเป็นอย่างไร คิดอย่างไร แต่สิ่งที่เราไม่รู้ คือคุณแม่อาจารย์เป็นอย่างไร คิดอย่างไรครับ

อาจารย์จอน

คุณแม่ผมเป็นคนที่มียุติพลต่อครอบครัว เป็นคนดู เข้มงวดในเรื่องระเบียบบางอย่าง คุณแม่ผมเป็นคนที่ยึดหลักการสังคมนิยมประชาธิปไตย มีความเชื่อมั่นในแนวคิดสังคมนิยม คือ เรื่องการไม่มีช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจน มนุษย์ควรจะอยู่อย่างเท่าเทียมกัน ผมเชื่อว่า คุณแม่มีอิทธิพลต่อความคิดของคุณพ่อหลายอย่าง ที่อาจจะ

ต่างกัน คือ คุณแม่เป็นคนที่เชื่อสันติวิธีแบบ 100 % คุณแม่คงไม่เห็นด้วยนักกับที่คุณพ่อไปร่วมในขบวนการเสรีไทย เพราะว่าคุณแม่ไม่เห็นด้วยกับการไปร่วมในกองทัพ ไปเป็นทหาร คุณพ่อเองก็เป็นคนที่รักสันติวิธีเหมือนกัน คุณแม่เป็นคนที่ให้กำลังใจและหนุนช่วยคุณพ่อมาตลอด

นายกัญญา

ก่อนที่จะไปที่อาจารย์ชาญวิทย์ ผมอยากให้อาจารย์คุยต่อ ลูกทั้ง 3 คนของอาจารย์ป่วยได้รับผลกระทบหลังจากเหตุการณ์ 6 ตุลา ผลกระทบนั้นได้ส่งผลหรือส่งอิทธิพลต่อการมองโลกต่อการใช้ชีวิตของพี่น้องอาจารย์จนอย่างไรครับ

อาจารย์จอน

คือ ผมกับน้องสองคนก็ล้วนได้รับอิทธิพลจากคุณพ่อคุณแม่ในทางความคิด ซึ่งสอดคล้องกับที่คุณพ่อคุณแม่เลี้ยงลูกให้เป็นอิสระ ใครอยากจะทำอะไร ทำอะไรก็ได้ ค่อนข้างเน้นว่า แต่ละคนต้องเติบโตในทางของตนเอง คิดว่า 3 คนก็มีความคิดทางการเมืองต่างกัน แต่ในแง่ของความรักในประชาธิปไตยไม่ต่างกัน ในความเข้มข้น น้องผม ใจ อึ้งภากรณ์ ไปทางสังคมนิยมมากหน่อย ผมอาจจะรองลงมา ไมตรีก็จะเป็นคนที่เชื่อในระบบเศรษฐกิจแบบที่เป็นอยู่ แต่ก็เป็นคนที่รักความเป็นธรรมเช่นเดียวกัน

นายกัญญา

อาจารย์ชาลวิทย์จะเสริมอะไรไหมครับ

อาจารย์ชาลวิทย์

ผมก็มีเกร็ดเล็ก ๆ น้อย ๆ มีอยู่วันหนึ่ง อาจารย์ท่านหนึ่งค่อนข้างผู้ใหญ่มาก ๆ อยู่ในระดับสังคมชั้นสูง เธอบอกว่า ญาติของเธอ คือ คุณนุกูล ประจวบเหมาะ ซึ่งเป็นนักเรียนอังกฤษ คุณนุกูลเคยเปรย ๆ ว่า อาจารย์ป่วยนั้นก็เหมือน ๆ พวกเรา แต่ทำไมพักหลัง ๆ นี้อาจารย์ป่วยดูเป็นคนพิเศษมาก ๆ ผมก็นั่งคิดนะ ถ้าเราจะเข้าใจคน ๆ หนึ่ง เราต้องเข้าใจว่า คนที่อยู่กับเขานั้นเป็นใคร ผมเชื่อว่า อาจารย์ป่วยเป็นคนธรรมดาสามัญที่ไม่ธรรมดาสามัญ ผมเชื่อว่า ความพิเศษนี้มาจากภรรยาของอาจารย์ป่วย ผมไม่เคยพบคุณแม่ของอาจารย์จอน วันที่ผมขอพบอาจารย์ป่วยที่ลอนดอนคนหนึ่ง อาจารย์จอนเป็นคนมารับผมที่สถานีเพื่อไปพบอาจารย์ป่วย คุณแม่ของอาจารย์จอนเป็นนักสันติ (Pacifism) เพราะฉะนั้นจึงไม่เห็นด้วยกับสงครามกับการเข้ารบของอาจารย์ป่วย แต่ทั้งสองคนก็อยู่ด้วยกันได้ ซึ่งเป็นสิ่งมหัศจรรย์มาก อันนี้เป็นความพิเศษของคนอีกข้างหนึ่ง the other side

อาจารย์สุลักษณ์

ป่ามารีการเร็ด ภรรยาอาจารย์ป่วยนั้นเป็นคนพิเศษมาก และก็ เป็นคนที่เข้มงวดกวดขันมาก เมื่อจะเข้าพบอาจารย์ป่วยที่อังกฤษ

ในตอนหลังที่ท่านเป็นคนพิการแล้ว ป้ามาร์กาเร็ตจะตรวจตรามาก ป้ามาร์กาเร็ตจะเป็นคนกำหนดเวลาให้เข้าพบ ผมคุยโม้เลย ผมอาจจะเป็นคนเดียวที่เวลาเข้าพบอาจารย์ป่วย ป้ามาร์กาเร็ตจะเข้ามาคุยด้วย แล้วบอกว่า พูดไทยก็ได้ แต่ผมพูดอังกฤษ ผมบอกว่า “บ้านเมืองเราตอนนี้ที่หายหน้าเพราะสามีคุณแท้ๆ” ทั้งคู่หัวเราะชอบใจกันใหญ่ เพราะอาจารย์ป่วยเป็นคนดีน่ารักและอดทนใครต่อใครมากมาย คนที่ท่านอดทนหลายต่อหลายคนกลายเป็นคนไม่ดีที่มากัดกินท่าน มากัดกินบ้านเมืองของท่าน ท่านจะเชื่อผมหรือไม่เชื่ออีกแล้วแต่

เวลาพบอาจารย์ป่วย วันอาทิตย์นั้นห้ามพบเด็ดขาด คราวหนึ่งเราประชุมมิตรไทยกันที่เคมบริดจ์ บ้านฟรานซิส คริปส์ จอนอยู่ด้วย แล้วผมจะกลับเมืองไทยวันนั้น จอนก็โทรหาป้ามาร์กาเร็ตว่า สุลักษณ์อยากพบ ป้าก็บอกว่า ไม่รู้เหรว่าวันอาทิตย์ห้ามพบ ประเดี๋ยวอีก 10 นาทีโทรมาใหม่ บอกว่า สุลักษณ์เป็นคนพิเศษให้ครึ่งชั่วโมง คือผมได้อิสสิทธิ์จากป้ามาร์กาเร็ตมาตลอด แล้วผมอยากจะบอกว่า ผู้หญิงคนนี้เป็นคนที่อุทิศตัวเพื่อสังคม เพื่อลูก เพื่อสามี เพื่อคนยากไร้ เป็นพิเศษ อาจารย์ป่วยเคยเขียนเรื่อง *ผู้หญิงในชีวิตของผม-แม่* แล้วท่านบอกว่าอยากจะเขียนอีกคนก็คือเมีย แล้วท่านกลัวเมียจะเล่นงานเลยไม่ได้เขียน

นายกัญญ์

อาจารย์ครับ มีคำถามหนึ่งที่อาจารย์ชาญวิทย์เกริ่นไว้ที่น่าสนใจจริงๆ อาจจะถามอาจารย์สุลักษณ์ก่อน อาจารย์ชาญวิทย์นำคำพูดของคุณนุกูล ประจวบเหมาะ อดีตผู้ว่าแบงก์ชาติและอดีตรัฐมนตรี ว่าอาจารย์ป่วยก็เป็นคนธรรมดาเหมือนกับเรานี่แหละ แต่

ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ กับมาร์กาเร็ต
และปวย อึ้งภากรณ์ ที่กรุงเทพฯ

ทำไมเวลาไปอยู่ข้างนอก คนถึงยกย่องกันมาก อาจารย์สุลักษณ์ได้เคยสัมผัสตัวเป็นๆ ทั้งอาจารย์ปรีดี และอาจารย์ป๋วย ตกลงอาจารย์ปรีดีและอาจารย์ป๋วยเป็นคนธรรมดาเหมือนเราไหม หรือว่ามีลักษณะพิเศษที่ทำให้คนภายนอกยกย่อง

อาจารย์สุลักษณ์

พูดในแง่ของพุทธศาสนิก ความทุกข์ ระบบส่วนใหญ่สอนให้หลีกเลี่ยง แต่พระพุทธเจ้าสอนให้เราเผชิญ อาจารย์ปรีดีเป็นคนที่เผชิญความทุกข์ของคนยากไร้ แล้วท่านต้องการจะแก้ความทุกข์นั้นไม่ใช่เฉพาะตัวท่าน แต่แก้ทั้งสังคม เมื่อเผชิญความทุกข์ ต้องหาเหตุแห่งทุกข์ จึงดับทุกข์ได้ ส่วนมากคนถือพุทธคิดว่า ทุกข์เป็นเรื่องส่วนตัว แต่ความทุกข์นี้เป็นเรื่องของสังคม ของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ อาจารย์ปรีดีจึงตีไปที่ประเด็นนี้ แล้วเน้นที่สังคมจะตลอดเวลา จะไม่ทำอะไรนอกเหนือจากสังคมจะโดยเด็ดขาด ซึ่งสังคมไทยหลีกเลี่ยงประเด็นนี้ อาจารย์ป๋วยนั้นเดินมาทางสันติประชาธรรม

ผมไม่แน่ใจว่า อาจารย์ปรีดีเน้นไปที่เรื่องสันติขนาดไหน เพราะถ้าท่านเน้นจริงๆ ท่านคงไม่ก่อสิ่งที่เรียกว่า “กบฏวังหลวง” กบฏวังหลวงถือเป็นข้อผิดพลาดของอาจารย์ปรีดี นอกเหนือไปจากข้อผิดพลาดเรื่องกรณีสวรรคต กรณีสวรรคตเป็นเรื่องเล็กน้อย ผมถามอาจารย์ปรีดีว่า หมอมองตายเพราะงูเลยใช่ไหม อาจารย์ปรีดีตอบว่าใช่ เมืองไทยเรื่องนิตเดียวที่ทำลายคน และเรื่องนิตเดียวกลายเป็นเรื่องใหญ่ แต่สำหรับคนส่วนใหญ่เขาเห็นเรื่องนิตเดียวเป็นเรื่องเล็ก โทกเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่เป็นไร ปรับปรุงตัวเองให้เข้ากับโลกไม่เป็นไร

เมืองไทยหายนะอยู่ตรงนี้ครับ คนเป็นอันมากถูกสอนให้ปรับตัวเข้ากับระบบ อาจารย์ปรีดียืนหยัดต่อต้านระบบอย่างเข้มแข็งที่สุด อาจารย์ป่วยพยายามจะเข้ามาในระบบ พยายามจะปรับปรุงระบบ แล้วสิ่งที่อาจารย์ป่วยประสบความสำเร็จมาก คือ งานนอกระบบ แล้วงานในระบบที่ท่านทำ แม้จะได้รับความสำเร็จในธนาคารแห่งประเทศไทย แต่อาจารย์ป่วยสามารถสร้างระบบให้ดำเนินทำงานได้ แต่เมื่อหมดอาจารย์ป่วยแล้ว ธนาคารแห่งประเทศไทยเกือบจบหายวอดมาก เพราะระบบเดิมนั้นมันแข็งแกร่งกว่าสิ่งที่อาจารย์ป่วยทำ ธรรมศาสตร์ก็เช่นเดียวกันนะครับ อาจารย์ป่วยพยายามอยู่ในระบบของธรรมศาสตร์ ภายในสองปีพยายามปรับปรุงธรรมศาสตร์ แต่ก็ไม่สามารถปรับปรุงได้ ธรรมศาสตร์ก็ยังหายนะอยู่ถึงทุกวันนี้ ถ้าธรรมศาสตร์สามารถเดินตามอาจารย์ป่วยได้แม้แต่ครั้งเดียว จะต้องมีอธิการบดีที่กล้าหาญปฏิเสธประยุทธ์ จันทร์โอชา ไม่รับรัฐบาลเผด็จการ เพราะฉะนั้นคนส่วนใหญ่ มันต้องการความสำเร็จ ต้องการเอาหน้าเอาตา ต้องการความยิ่งใหญ่ ต้องปฏิเสธของปลอมเหล่านี้ทั้งหมด และเอาอาจารย์ปรีดีและอาจารย์ป่วยเป็นตัวอย่าง แม้ท่านทั้งสองจะมีข้อบกพร่อง แต่สิ่งที่ท่านให้กับเรานั้น ที่ท่านเปลี่ยนจากคนธรรมดาให้เป็นคนไม่ธรรมดา ยืนข้างสัจจะ ยืนข้างสิ่งที่ถูกต้องดีงาม และอยู่ข้างคนยากไร้ อุดหนุนคนยากไร้ เรียนรู้จากคนยากไร้ แล้วให้คนยากไร้นั้นขึ้นมา ลดช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจน ประเด็นอยู่ตรงนี้ครับ

นายกัญญา

ที่แรกผมนึกว่า อาจารย์สุลักษณ์ตัวจริงจะไม่มา อาจารย์สุลักษณ์ตัวจริงมาแล้วครับ ประบมือให้อาจารย์สุลักษณ์ครับ ตัวจริง

มาที่ใครเสียงภัยทุกที อาจารย์สุลักษณ์บอกว่า เราต้องมีความกล้าหาญ
คุณป้าหน่อยครับ คนอาจจะแปลกใจที่คุณป้าเป็นราชินิกุลสวัสดิวัตน์
อันเป็นสายตระกูลของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี สมเด็จพระราชินี
ในรัชกาลที่ 7 ที่ถูกอาจารย์ปรีดีปฏิบัติมา ทำไมสวัสดิวัตน์อย่างคุณป้า
หน่อยถึงมาสนับสนุนอาจารย์ปรีดี อาจารย์ป่วยครับ

ม.ร.ว.สายสวัสดิ์

เพราะว่าเป็นลูกของพ่อค่ะ พ่อ คือ หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท
สวัสดิวัตน์ เชื่อในสัจจะ ความถูกต้อง ความจริงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด
แม้แต่ตัวเองจะต้องตกท่าลำบาก แต่ท่านยอมรับทุกอย่าง จนกระทั่ง
คนเห็นว่าเป็น Failure ในสังคม แต่แล้วท่านจะไม่ยอมทิ้งความจริง
สัจจะ ท่านเชื่อว่า อาจารย์ปรีดีเป็นคนบริสุทธิ์ มีคุณความดีมหาศาล
ทั้งๆ ที่พวกเจ้านายทั้งหลายจะหาว่า พ่อทรยศต่อราชตระกูล

นายกัญญา

กระแสดอนนั้นหลัง 6 ตุลาและสืบเนื่องมาคงจะแรงอยู่ การที่
คุณป้าหน่อยออกมาขึ้นและปกป้องจะเรียกว่าอีกฝ่ายหนึ่งเลยก็ได้ ต้อง
แบกรับต้นทุนอะไรในการออกมาขึ้นในที่โล่งกลางแจ้งขนาดนี้ครับ
โดยเฉพาะในสภาพแวดล้อมของสังคมอังกฤษในตอนนั้นครับ

ม.ร.ว.สายสวัสดิ์

ไม่ได้ยืนอยู่ฝ่ายเดียวอย่างที่คิดว่าเลย ดิฉันเป็นเพื่อนกับนักศึกษาที่อังกฤษซึ่งมีความคิดเห็นความรู้สึกเป็นอย่างเดียวกัน เพราะฉะนั้นไม่ได้ยืนหยัดอยู่คนเดียว มีเพื่อนที่รู้สึกและคิดอย่างเดียวกันอยู่รอบข้าง เพื่อนๆ พวกนี้ซึ่งเป็นนักศึกษาอายุน้อยกว่ากันมาก แต่เราก็ได้ร่วมทำงานร่วมกันเพื่อสักจะอันถูกต้องและประชาธิปไตย

นายกัญญ์

ท่านผู้มีเกียรติครับ เวลาหมดแล้ว กำลังดี ผมจะให้ท่านวิทยากรทิ้งท้ายสั้นๆ คนละไม่เกิน 1 นาที ห้ามขายหนังสือนะครับ 4 ทศวรรษผ่านไป หรืออาจจะ 5 หรือ 6 ทศวรรษ เดี่ยวเราก็ต้องย้อนกลับมาคุยเรื่อง 6 ตุลา ที่ธรรมศาสตร์อยู่อย่างนี้วันแล้ววันเล่า แล้วก็อาจจะ มีเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอนาคตเพื่อให้เราหวนคำนึงถึง 6 ตุลา สืบเนื่องไป อาจารย์ชาญวิทย์ครับ 4 ทศวรรษเศษๆ อาจารย์มองย้อนกลับไปในอดีต สะท้อนใจอะไรครับ บางทีก็เห็นอาจารย์นั่งน้ำตาคลออยู่เหมือนกัน

อาจารย์ชาญวิทย์

ผมก็นั่งคิดอยู่บางประเด็นเหมือนกัน ผมอยากจะโยนมันออกมา บางทีอาจารย์จอนอยากจะทำตอบ เป็นไปได้ไหมว่า อาจารย์ป่วยไฉ่เดียวসা (naive) คือ ก่อนที่จะมาถึง 6 ตุลา ผมว่า พลวัตของการยึด

อานาจมันต์มาได้มาแล้ว จำได้ไหมครับว่า ประภาส จารุเสถียร กลับมาจากไทเป แล้วมีการประท้วงใหญ่มาก ผมคิดว่า ตอนนั้นนักศึกษาที่ชุมนุมอยู่ในธรรมศาสตร์ คิดว่าการจุดไฟด้วยจอมพล ประภาสนั้นไม่ติด เพราะฉะนั้นจอมพล ประภาสก็เลยกลับไป ก่อนหน้านั้นจอมพล ถนอมก็กลับมาแล้วหนึ่ง แต่เมื่อมาถึงตอนที่จอมพล ประภาสกลับมา ผมจำได้ว่าตอนนั้นในห้องประชุมของอาจารย์ป๋วย ทั้งอาจารย์เสนห์และอาจารย์นงเยาว์บอกว่า เขาจะยกกองกำลังมากระที่บธรรมศาสตร์แล้ว เพราะฉะนั้นสิ่งที่เราจะต้องทำ คือ จะต้องรักษาอาจารย์ป๋วยไว้ พุดง่าย ๆ ก็คือว่า อาจารย์ป๋วยมีค่ามากกว่าจะให้เขามาฆ่าอาจารย์ป๋วยที่อยู่ในธรรมศาสตร์ ดังนั้นรองอธิการบดีทั้งหมดลาออก เรายื่นจดหมายลาออกเลย โดยที่อาจารย์ป๋วยไม่สามารถจะรู้ได้ในวันนั้นอาจารย์ป๋วยไปต่างประเทศ เราทั้งหมดลาออกเลย ผมเก็บของมัดไว้หมด ตอนนั้นผมสมัครไปอยู่ญี่ปุ่นเรียบร้อยแล้ว คือ วางแผนว่าต้องบีบให้อาจารย์ป๋วยออก ตอนอาจารย์ป๋วยกลับมาไม่เท่าไร อาจารย์บอกว่ายังไม่ไปไม่ได้ เดือนตุลาคมมีกำหนดการของการขึ้นเงินเดือน คนเขาทำงานมาทั้งปี เราจะโยนไปยังไง เราจึงอยู่ เพราะฉะนั้นผมคิดว่า นี่ไงมันก็มาถึง จากคนงานที่นครปฐมถูกเขานคอในเดือนกันยายน จนถึงเดือนตุลาคม เราไม่สามารถรักษาอาจารย์ป๋วยไว้ได้ ผมขอถามอาจารย์จอนเลยแบบไร้เดียงสา อาจารย์ป๋วยมองคนในแง่ดีเกินไปรีเปล่า

อาจารย์จอน

อันนี้ตอบยาก ใช่ คุณพ่อเป็นคนมองโลกในแง่ดี ผมอยากต่อนิดหนึ่งจากอาจารย์สุลักษณ์และอาจารย์ชาญวิทย์ว่า อะไรที่ทำให้คุณพ่อเป็นที่ยอมรับในสังคมอย่างในปัจจุบันนี้ ผมคิดว่า คุณพ่อเป็น

คนที่ยืนหยัดในหลักการ และไม่กลัวที่จะทำต่อผู้มีอำนาจตลอด ตั้งแต่สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ คือ คุณพ่อทำงานได้กับทุกคน แต่จะยืนหยัดในหลักการ ถ้าเห็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องก็จะแสดงออกชัดเจน ที่สำคัญคือ คุณพ่อก็คนรักเยอะนะ เพราะฉะนั้นจริงๆ ในเหตุการณ์ 6 ตุลา ถ้าถามว่า แม้คุณพ่ออาจจะตายในวันที่ 6 ตุลาก็ได้ ขนาดที่เป็นที่ถูกระงับตลอด แต่คุณพ่อก็มีเพื่อนในทุกแวดวง รวมถึงระดับองคมนตรี คุณพ่อก็มีเพื่อนที่สามารถจะช่วยคุณพ่อได้ ก็เพราะว่ามีคนช่วยคุณพ่อออกมาได้ เพราะฉะนั้นมนุษยสัมพันธ์สามารถทำให้คุณพ่อรอดพ้นในเหตุการณ์ 6 ตุลาได้ แต่ว่าไม่สามารถช่วยนักศึกษาที่เสียชีวิตและประชาชนที่เสียชีวิตในเหตุการณ์ 6 ตุลา คุณพ่อไม่สามารถที่จะช่วยพวกเขาได้ อันนี้ก็เป็นเหตุที่น่าเสียดาย

นายกัญญา

ท่านอาจารย์สุลักษณ์มองย้อนกลับไปยัง 6 ตุลา ที่ผ่านมาแล้ว
สี่ทศวรรษเศษๆ อาจารย์สะท้อนใจอะไรครับ

อาจารย์สุลักษณ์

คนจะกล่าวหาว่า ผมมองเฉพาะอดีตหรือจากผู้หลักผู้ใหญ่ แต่คนลืมไปนะ ผมมองไปที่คนรุ่นใหม่หมดเวลา และถ้าเกิดผมจะมีคุณค่าอะไรเพียงเล็กน้อยในสังคมไทย ก็คงเป็นว่า ผมเป็นคนที่เปิดโอกาสให้แก่คนรุ่นใหม่ ตั้งแต่สมัยสฤษดิ์เป็นใหญ่ ถนอมเป็นใหญ่เวลานั้น 5 คนก็พบบันไม่ได้ ผมต้องไปอาศัยเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศ

ทำ “ปริทัศน์เสวนา” เพื่อคุ้มกันไม่ให้ตำรวจเข้าไปยึด แล้วคนรุ่นนั้น ต่อมาเป็นคนสำคัญๆ แทบทั้งนั้น แล้วผมมีบทบาทเกือบตลอดมา แล้วทุกวันนี้ มูลนิธิเสรียอร์กเคศ-นาคะประทีป ตั้งอยู่เลขที่ 666 ถนนเจริญนคร ก็ปรากฏว่าเป็นที่ช่องสุมคนรุ่นใหม่จนถึงทุกวันนี้ เพราะฉะนั้นผมมีความภูมิใจในคนรุ่นใหม่มาก และที่ผมภูมิใจเป็นพิเศษ คือคนรุ่นใหม่เหล่านั้น เขาไม่เห็นว่าเป็นวีรบุรุษ อย่างเก่งเขาก็เห็นว่าผมเป็นเบอร์สาม คนที่ดังที่สุดและมีคนนับถือที่สุดคือ ใจ อึ้งภากรณ์ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล และผมก็ดีใจที่ผมเป็นเบอร์สามตลอดมา

นายกัญญ์ไญ

เชือดเข้าไปทุกทีๆ เราเริ่มรายการจากคุณป่าหน้อยในตอนแรก และขอจบด้วยคุณป่าหน้อยครับ คุณป่าหน้อยครับ เมื่อเราลองมองย้อนกลับไปในสี่ทศวรรษ สะท้อนใจและเห็นอะไรในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาครับ

ม.ร.ว.สายสวัสดิ์

ไม่มีอะไรพูดมากนะคะ นอกจากภูมิใจที่ได้นำท่านทั้งสอง อาจารย์ปรีดีและอาจารย์ป๋วย ได้มาพบได้มาคุยกับนักเรียนและคนไทย ในอังกฤษได้ หลายครั้งเมื่อเราจะคุยกันในที่สาธารณะไม่ได้ ก็จะเชิญท่านเหล่านี้มานั่งคุยกันที่บ้านของฉันที่ลอนดอน เพราะฉะนั้นบ้านของฉันที่ลอนดอนนี้เรียกได้ว่าเป็นบ้านประวัติศาสตร์ เพราะเป็นที่ที่ท่านทั้งสองได้มานั่งคุยอย่างเป็นกันเอง ในเมื่อไม่สามารถไปนั่งคุยในที่สาธารณะได้ แล้วเป็นที่ที่สร้างความประทับใจให้แก่คนไทยและ

นักเรียนไทยที่ได้มีโอกาสได้เข้ามาพบกับท่านทั้งสอง ซึ่งดิฉันคิดว่า บ้านนี้เป็นบ้านประวัติศาสตร์ และคนสำคัญอีกคนหนึ่งที่ได้เข้ามาพูดคุยในบ้าน คือ อาจารย์สุลักษณ์

นายกัญญา

อาจารย์สุลักษณ์เป็นหมายเลขสาม ผมขอให้ป่าหน้อยเป็นหมายเลขสี่ละกันครับ ถึงช่วงเวลาสำคัญท่านอย่าเพิ่งขยับ ผมจะจบรายการด้วยคำแนะนำที่ดีมาก คือ เราจะถ่ายรูปย้อนกลับไปครับ

ชีวิตยังมีอยู่ตราบใด
ก็มีความหวังตราบนั้น
ถึงแม้ความหวังนั้นจะไม่สำเร็จในชั่วชีวิตของเรา
แต่เราก็ต้องทิ้งความคิดไว้ ให้คนรุ่นหลังทำต่อ
ฉะนั้น จึงต้องตั้งเข็มให้ถูกต้อง
เอาเป็นเข็มไปสู่เป้าหมายที่ดีที่สุด สวยที่สุด
และไม่วอกแวก วิธีการดีที่สุด
เป้าหมายที่ดีที่สุด คือ (๑) เสรีภาพ
(๒) สิทธิที่จะร่วมกำหนดโชคชะตาของสังคม
— จะเรียกอะไรก็ตาม
วิธีการที่ดีที่สุด คือ สันติวิธี
วิธีที่รุนแรงนำไปสู่ความรุนแรง
ถึงแม้ว่าจะมีชัยชนะ
ก็ต้องใช้ความรุนแรงเพื่อปกป้องชัยชนะนั้น

สัจจะ ธรรมรักษา
(นามแฝงของอาจารย์ป๋วย)
6 เมษายน 2520

การเดินทางไปชี้แจงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในเมืองไทย
ครั้งที่เป็นที่จดจำมากที่สุดของอาจารย์ป๋วย คือ ให้การในการ
สืบพยานเรื่องสิทธิมนุษยชนแก่คณะกรรมการวิเทศสัมพันธ์
สภาผู้แทนราษฎรสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2520
ณ กรุงวอชิงตัน ดีซี ซึ่งมีความตอนหนึ่งว่า

ผมมีความเชื่อมั่นอย่างแน่นแฟ้นในระบบประชาธิปไตย และในศักดิ์ศรีของมนุษย์ทุกคน...ผมเชื่อในเสรีภาพและสิทธิมนุษยชนตามที่บัญญัติไว้ในปฏิญญาสากลของสหประชาชาติ **ผมเชื่อในสิทธิของชายหญิงทุกคนที่จะมีส่วนร่วมในการกำหนดชะตากรรมของสังคมที่เขาอาศัยอยู่** การปฏิเสธไม่ให้สิทธิเหล่านั้นแก่เขา เพราะเขายากจนหรือเพราะเขาขาดการศึกษา ผมถือว่าเป็นความร้ายกาจอย่างหนึ่ง **ผมเกลียดชังเผด็จการไม่ว่าจะมีรูปแบบสีสรร้อย่างใดก็ตาม** ผมมีความเชื่อว่าระบอบประชาธิปไตยควรจะได้มาอย่างสันติวิธี เพราะผมต้องการหลีกเลี่ยงการใช้กำลังอาวุธในการรักษาอำนาจของรัฐบาล ...

“เสรีภาพของประชาชนเป็นสิ่งแปลก ถ้าตัวเราเองไม่ได้ ถูกลิดรอนเสรีภาพดังกล่าว ก็จะไม่รู้สึกอะไร และจะพูดได้เสมอว่าคนอื่นยังสามารถอยู่ได้เลยภายใต้การกดขี่ที่ราบปราม ถ้าคุณเป็นชาวนา และบุตรของคุณถูกตำรวจนำตัวไปโดยที่เขาไม่ได้ก่อวิน แต่อย่างใด มิได้ทำอะไรทั้งนั้น ถูกนำตัวไปโดยปราศจากข้อหา เมื่อนั้นแหละคุณจะรู้สึกขมขื่นมาก

“ฉะนั้น ผมจึงไม่คิดว่า จริง ๆ แล้วมันเป็นเรื่องของปัญญาชนที่จะวิตกกังวลเท่านั้น คนตัวเล็กๆ ซึ่งได้รับความเดือดร้อน เพราะการไร้ซึ่งสิทธิและเสรีภาพ ถูกข่มขู่จากพวกเผด็จการ จะได้รับความทุกข์กันทุกคน มีพวกปัญญาชนเท่านั้นที่สามารถจะบอกเล่าอะไร ชาวนาไม่ทราบจะพูดออกมาอย่างไร แต่พวกเขาารู้สึกขมขื่นอย่างรุนแรง

“ผมอยากจะเตือนคุณว่า คำว่า ‘ไทย’ หมายความว่ามีความมีเสรีภาพ และพวกเราคนไทยที่อยู่ในประเทศไทยต้องมีเสรีภาพ ไม่ว่าเราจะจน ไม่ว่าเราจะอ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ ผมเห็นว่าการเป็นอยู่ของเพื่อนร่วมชาติของผมนั้น ไม่มีทางอื่นนอกจากอยู่อย่างเป็นไท อย่างมีเสรีภาพพอสมควร

“ผมเห็นด้วยกับความเห็นที่ว่า สภาพต่าง ๆ อาจไม่พร้อมพอที่จะทำให้ได้ประโยชน์จากประชาธิปไตย จากเสรีภาพอย่างเต็มที่ ทว่า บทสรุปของผมต่างจากพวกที่คุณอ้างมามากทีเดียว

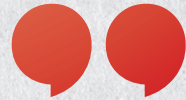
“ผมอยากจะพูดว่า ขอให้เราพยายามให้ได้มาซึ่งประชาธิปไตย มากกว่าจะบอกว่ามีเผด็จการกันเถอะ ประชาธิปไตยต้องใช้เวลาแน่นอน และเราต้องมุ่งที่จะทำให้ประชาธิปไตยก่อตั้งขึ้นมาให้ได้

“ประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ไม่สามารถสอนในชั้นเรียนได้เลย ผมไม่แคร์นักกับรูปแบบของประชาธิปไตยที่จะมีขึ้นในประเทศของผม มันจะต้องเหมาะสมกับสภาพความเป็นมาทางวัฒนธรรมของประเทศของผม ประชาธิปไตยวิถีทางรัฐสภาแบบในตะวันตกอาจจะไม่เหมาะกับเรา ผมเห็นด้วยอย่างนั้น

“ขอให้เราได้มีเสรีภาพที่จะค้นคว้าแสวงหาสิ่งนั้น และในที่สุดแล้วผมต้องการ 2 สิ่ง สิ่งหนึ่งคือ เสรีภาพ เสรีภาพแบบธรรมดา ๆ อีกสิ่งหนึ่งคือ สิทธิที่จะได้มีส่วนร่วมในการกำหนดชะตากรรมของสังคม

“2 สิ่งนี้จริง ๆ แล้วไม่ได้เป็นแนวคิดของตะวันตกแต่ผู้เดียว ในคำสอนทางพุทธศาสนามีแนวคิดเกี่ยวกับสังฆะ เกี่ยวกับความเป็นปึกแผ่นและการมีตัวแทน แต่เราจะเลยแนวคิดนี้ แล้วไปคิดว่าประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่เอื้อมไม่ถึง เราจึงมักคิดว่า เราต้องใฝ่หาเสรีภาพโดยการมีระบบเผด็จการ

อ่านต่อได้ใน **ทัศนะทางการเมือง**
(กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2559)

๕๖ ปี วีรชนยังยืนเด่น โดยท้าวทลาย ตุลาฯ

ศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย วินิจจะกุล
ศาสตราจารย์ ดร.สุรชาติ บำรุงสุข

กษิติศ อนันท์นาร
บรรณาธิการ

เคยคิดไหมว่า

อะไรเป็นแรงบันดาลใจให้อาจารย์ป่วย อังภากรณ

ทุ่มเทชีวิตของคนอายุ 60 ปี ตะลอน ๆ

พูดเรื่อง 6 ตุลา สู้กับรัฐบาลทหารขณะนั้น

คนสถานะแบบนี้ไม่ต้องทำอะไรแบบนี้ก็ได้

มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์และหลายแห่ง

ยินดีรับท่านไปสอน

แต่ท่านตะลอนไปพูดเรื่อง 6 ตุลา

ผมเชื่อว่า ท่านต้องมีความหวัง

คนไม่มีความหวัง ไม่มีศรัทธาในเพื่อนมนุษย์

ไม่ทำแบบนี้หรอก มันทำไม่ได้

คนอย่างอาจารย์ป่วย

และคนทั้งหลายที่เสียชีวิตในวันนั้น

คนเหล่านั้นยังคงยืนเด่นโดยท้าทาย

แม้ ณ นาที่สุดท้าย

ศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย วินิจจะกูล

41 LAVENHAM RD,
LONDON SW18 5EZ

๒๙ ตุลาคม ๒๕๒๑

เรียน คุณธงชัย

ประจำพิพิธภัณฑ์ เสรีภาพ ของประชาชน

ตามสันติสุขและผาสุก ของประชาชน

เป็นสิ่งที่ผมปรารถนา

รักและคิดถึง

ป่วย

บทเรียนจากเหตุการณ์ 6 ตุลา
นายจาตุรนต์ ฉายแสง

หยุดชิมเสิร์ฟ แล้วก้าวต่อไป
นายแพทย์สุรพงษ์ สืบวงศ์ลี

คนเดือนตุลา และเดือนตุลาหลังยุคตุลา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนกกรัตน์ เลิศชูสกุล

เหตุการณ์ 6 ตุลา กับอาจารย์ป่วย
หม่อมราชวงศ์สายสวัสดิ์ สวัสดิวัตน์
ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
นายจอน อึ้งภากรณ์
นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์
นายกัญญา ไตรสุริยธรรมา

